

PENYIMPANGAN PRINSIP KERJASAMA
WONTEN ING PAGELARAN DRAMA SANGGAR SASTRA JAWA
BAJANG KALADETE MAHASISWA JURUSAN PBD
FBS UNY TAUN 2010

SKRIPSI

Dipunajengaken dhateng Fakultas Bahasa dan Seni
Universitas Negeri Yogyakarta
minangka Jejangkeping Pandadaran
Anggayuh Gelar Sarjana Pendidikan

Dening :
Fluorida Riyanti Wardani
NIM 10205241076

PROGRAM STUDI PENDIDIKAN BAHASA JAWA
FAKULTAS BAHASA DAN SENI
UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA
2014

PASARUJUKAN

Skripsi kanthi irah-irahan “*Penyimpangan Prinsip Kerjasama
wonten ing Pagelaran Drama Sanggar Sastra Jawa Bajang Kaladete
Mahasiswa Jurusan PBD FBS UNY Taun 2010*” menika sampun dipunuji
awit sampun pikantuk pasarujukan dening dosen *pembimbing*.

Yogyakarta, 5 Juni 2014

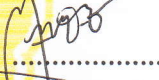

Pembimbing

Drs. Mulyana, M. Hum.

NIP. 19661003 199203 1 002

PANGESAHAN

Skripsi kanthi irah-irahan "*Penyimpangan Prinsip Kerjasama wonten ing Pagelaran Drama Sanggar Sastra Jawa Bajang Kaladete Mahasiswa Jurusan PBD FBS UNY Taun 2010*" menika sampun dipunandharaken ing pandadaran wonten sangajenging *Dewan Penguji* ing tanggal 1 Juli 2014 saha dipuntetepaken lulus.

DEWAN PENGUJI			
Asma	Jabatan	Tapak Asma	Tanggal
Dr. Suwardi, M. Hum.	Ketua Penguji		4-7-2014
Avi Meilawati, S. Pd. M.A.	Sekretaris Penguji		8-7-2014
Drs. Afendy Widayat, M. Phil.	Penguji I		8-7-2014
Drs. Mulyana, M. Hum.	Penguji II		8-7-2014

Yogyakarta, 10 Juli 2014

Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Yogyakarta

Dekan,

Prof. Dr. Zamzani, M. Pd.

NIP. 19550505 198011 1 001

WEDHARAN

Ingkang tapak asma wonten ing ngandhap menika, kula:

Nama : **Fluorida Riyanti Wardani**

NIM : 10205241076

Program Studi : Pendidikan Bahasa Jawa

Fakultas : Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta

ngandharaken bilih skripsi menika seratan kula piyambak. Sapangertosan kula, wosing skripsi menika beda kaliyan skripsi ingkang dipunserat dening tiyang sanes, kajawi bab tartamtu ingkang kula pendhet kangge pamanggih dhasar kanthi njumbuhaken tata cara saha etika panyeratipun. Menawi wedharan menika kabukti boten leres, dados tanggel jawab kula piyambak.

Yogyakarta, 2 Juni 2014

Panyerat,

Fluorida Riyanti Wardani

SESANTI

“Kabeh pakaryan bisa dirampungake kanthi niat lan usaha ingkang tenanan”

(Panaliti)

PISUNGSUNG

Skripsi menika kula pisungsungaken dhumateng
tiyang sepuh kula, Bapak Simbar saha Ibu Suwarni ingkang sampun paring
panyengkuyung saha donga pangestu.

PRAWACANA

Puji syukur konjuk dhumateng Gusti Allah SWT ingkang Maha Asih, ingkang sampun paring rahmat, hidayah saha inayah saengga skripsi kanthi irah-irahan ***“Penyimpangan Prinsip Kerjasama wonten ing Pagelaran Drama Sanggar Sastra Jawa Bajang Kaladete Mahasiswa Jurusan PBD FBS UNY Taun 2010”*** menika saged kaserat. Skripsi menika kaserat kangge njangkepi salah satunggaling sarat pikantuk *gelar sarjana pendidikan*.

Skripsi menika saged rampung anggenipun nyerat amargi awit sampun dipunsengkuyung saking mapinten-pinten *pihak*. Awit saking menika, panyerat ngaturaken agunging panuwun dhateng:

1. bapak Prof. Dr. Rochmat Wahab, MA.M.Pd. minangka Rektor Universitas Negeri Yogyakarta ingkang sampun paring palilah kangge panyerat sinau wonten ing Universitas Negeri Yogyakarta;
2. bapak Prof. Dr. Zamzani, M. Pd. minangka Dekan Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta ingkang sampun paring pambiyantu kangge panyerat sinau wonten ing Fakultas Bahasa dan Seni;
2. bapak Dr. Suwardi, M.Hum. minangka Pangarsa Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring palilah kangge panyerat nindakaken panaliten menika;
3. bapak Drs. Mulyana, M. Hum. minangka dosen *pembimbing* ingkang tansah paring panyengkuyung, pamrayogi kanthi sabar saha premati satemah skripsi menika saged kalampahan kanthi sae;
4. bapak Drs. Hartanto Utomo minangka dosen *penasehat akademik* ingkang tansah paring pitedah nalika panyerat ngangsu kawruh ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah;
5. bapak Ibu Dosen Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring kawruh mawarni-warni ingkang murakabi saha staf administrasi jurusan PBD ingkang sampun paring pambiyantu babagan administrasi tumrap panyerat;

6. bapak, Ibu, saha sedaya kulawarga ingkang sampun paring panyengkuyung, donga saha pambiyantu dhateng panyerat;
7. Lutfi Noorghany Permadi, Ardina Shofiyah, Desinta Siwi, saha Ria Nur Hanifah ingkang tansah paring panyengkuyung saha motivasi saben dintenipun;
8. kanca-kanca Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah 2010, mliginipun kelas B ingkang tansah paring panyengkuyung kangge panyerat sinau wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah, saha kelas G ingkang pagelaran dramapun panyerat dadosaken minangka sumbering *data*;
9. sedaya *pihak* ingkang boten saged panyerat sebataken setunggal mbaka setunggal, ingkang sampun paring donga saha pambiyantu tumrap panyerat saengga skripsi menika saged kalampahan.

Skripsi menika temtu dereng saged kawastanan sae, jangkep, menapa malih sampurna. Pramila sedaya pamanggih saha panyaruwe ingkang tumuju murih langkung sae, jangkep, saha sampurnaning skripsi menika, tansah katampi kanthi bingahing manah saha atur agunging panuwun. Wasana kanthi raos andhap asor panyerat gadhah pangajap mugi-mugi skripsi menika saged murakabi tumrap pamaos saha panyerat.

Yogyakarta, 2 Juni 2014

Panyerat,

Fluorida Riyanti Wardani

WOSING ISI

	kaca
IRAH-IRAHAN	i
PASARUJUKAN	ii
PANGESAHAN	iii
WEDHARAN	iv
SESANTI	v
PISUNGSUNG	vi
PRAWACANA	vii
WOSING ISI	ix
DHAFTAR TABEL	xii
DHAFTAR LAMPIRAN	xiii
SARINING PANALITEN	xiv

BAB I PURWAKA

A. Dhasaring Panaliten	1
B. Underaning Prekawis	4
C. Watesaning Prekawis	5
D. Wosing Prekawis	5
E. Ancasing Panaliten	6
F. Paedahing Panaliten	6
G. Pangertosan	7

BAB II GEGARAN TEORI

A. Andharan Teori	9
1. <i>Pragmatik</i>	9
2. <i>Prinsip Kerjasama</i>	12
a. <i>Maksim Kuantitas</i>	14
b. <i>Maksim Kualitas</i>	15
c. <i>Maksim Relevansi</i>	16

d. <i>Maksim Pelaksanaan</i>	17
3. <i>Penyimpangan Prinsip Kerjasama</i>	19
a. <i>Maksim Kuantitas</i>	20
b. <i>Maksim Kualitas</i>	21
c. <i>Maksim Relevansi</i>	23
d. <i>Maksim Pelaksanaan</i>	24
4. Paedahing Basa	27
5. Pagelaran Drama Bajang Kaladete	30
B. Nalaring Pikir	33
C. Panaliten ingkang jumbuh	34

BAB III CARA PANALITEN

A. Jinising Panaliten	36
B. <i>Data</i> lan Sumbering <i>Data</i>	36
C. Caranipun Ngempalaken <i>Data</i>	37
D. Pirantining Panaliten	38
E. Caranipun Nganalisis <i>Data</i>	39
F. <i>Validitas</i> saha <i>Reliabilitas</i>	40

BAB IV ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN

A. Asiling Panaliten	42
B. Pirembagan	52
1. <i>Penyimpangan Maksim Kuantitas</i>	53
a. Penutur suka <i>kontribusi</i> ingkang langkung	53
1) <i>Personal</i>	53
2) <i>Direktif</i>	56
3) <i>Fatik</i>	57
4) <i>Referensial</i>	58
5) <i>Imajinatif</i>	60
b. Penutur suka <i>kontribusi</i> ingkang kirang	61
1) <i>Personal</i>	62

2) <i>Direktif</i>	64
3) <i>Fatik</i>	65
4) <i>Referensial</i>	66
2. <i>Penyimpangan Maksim Kualitas</i>	67
a. <i>Personal</i>	68
b. <i>Direktif</i>	69
c. <i>Fatik</i>	70
d. <i>Referensial</i>	71
e. <i>Metalingual</i>	74
f. <i>Imajinatif</i>	75
3. <i>Penyimpangan Maksim Relevansi</i>	77
a. <i>Personal</i>	77
b. <i>Direktif</i>	84
c. <i>Fatik</i>	85
d. <i>Referensial</i>	86
e. <i>Imajinatif</i>	89
4. <i>Penyimpangan Maksim Pelaksanaan</i>	90
a. <i>Personal</i>	90
b. <i>Direktif</i>	92
c. <i>Referensial</i>	95
d. <i>Metalingual</i>	98
e. <i>Imajinatif</i>	99

BAB V PANUTUP

A. <i>Dudutan</i>	102
B. <i>Pamrayogi</i>	103
C. <i>Implikasi</i>	104

KAPUSTAKAN	105
-------------------------	-----

LAMPIRAN	107
-----------------------	-----

DHAFTAR *TABEL*

	kaca	
<i>Tabel 1</i>	: Tuladha kertu <i>data</i>	38
<i>Tabel 2</i>	: Wujud saha paedah <i>penyimpangan prinsip kerjasama</i> wonten ing pagelaran drama kanthi irah-irahan Bajang Kaladete	42

DHAFTAR LAMPIRAN

	kaca
<i>Lampiran 1 : Analisis penyimpangan prinsip kerjasama wonten ing pagelaran</i>	
drama kanthi irah-irahan Bajang Kaladete	107

PENYIMPANGAN PRINSIP KERJASAMA
WONTEN ING PAGELARAN DRAMA SANGGAR SASTRA JAWA
“BAJANG KALADETE” MAHASISWA JURUSAN PBD
FBS UNY TAUN 2010

Fluorida Riyanti Wardani
NIM 10205241076

SARINING PANALITEN

Panaliten menika gadhah ancas kangge ngandharaken *penyimpangan prinsip kerjasama* wonten ing pagelaran drama sanggar sastra Jawa Bajang Kaladete mahasiswa Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah FBS UNY. Prekawis ingkang dipunrembag wonten ing panaliten inggih menika awujud jinis saha paedahipun *panyimpangan prinsip kerjasama* ing pawicantenan para paraganipun. Paedahipun panaliten inggih menika kangge nambah seserepan saha suka pamanggih dhumateng pangrembakaning teori-teori *pragmatik*, mliginipun babagan *prinsip kerjasama*.

Panaliten menika kalebet jinis panaliten *deskriptif* inggih menika kangge ngandharaken tuturan ingkang nyimpang saking paugeraning *prinsip kerjasama*. Sumber *datanipun* inggih menika tuturanipun para paraga ing *video* pagelaran drama kanthi irah-irahan Bajang Kaladete. *Data* panaliten kapanggihaken kanthi *teknik simak bebas libat cakap (SBLC)* saha *teknik rekam* lan *teknik cathet* minangka *teknik* lanjutan. Pirantining panaliten inggih menika panaliti piyambak dipunbiyantu piranti *rekam* saha kertu *data*. *Validitas* ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika inggih menika *expert judgement*, wondene *reliabilitas data* ingkang kaginakaken inggih menika *reliabilitas stabilitas*.

Asiling panaliten ingkang kapanggihaken nedahaken wontenipun (1) wujud *penyimpangan prinsip kerjasama*, saha (2) paedah *penyimpangan prinsip kerjasama* ing pagelaran drama Bajang Kaladete. Jinisipun *penyimpangan prinsip kerjasama* awujud *penyimpangan maksim kuantitas*, *maksim kualitas*, *maksim relevansi*, saha *maksim pelaksanaan*. Wondene paedah *penyimpangan* ingkang kapanggihaken awujud paedah *personal*, *direktif*, *fatik*, *referensial*, *metalingual*, saha *imajinatif*. *Penyimpangan maksim kuantitas* ingkang kapanggihaken awujud *penutur* suka tuturan ingkang kirang saha langkung saking kabetahanipun mitra tutur. *Penyimpangan maksim kualitas* ingkang kapanggihaken awujud *penutur* suka tuturan ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan. *Penyimpangan maksim relevansi* ing panaliten menika awujud *penutur* suka tuturan ingkang boten jumbuh kaliyan *konteks* tutur. Wondene *penyimpangan maksim pelaksanaan* ing panaliten menika amargi *penutur* suka tuturan ingkang *ambigu* saha boten cetha.

BAB I PURWAKA

A. Dhasaring Panaliten

Basa inggih menika pirantos ingkang dipunginakaken dening manungsa kangge *komunikasi*. Ancasipun *komunikasi* kangge ngandharaken pamanggih, panyaruwe, paring panglipur, seserepan saha *informasi*. Wonten ing pawicantenan, masarakat ngandharaken tuturan kanthi migatosaken *konteks* tutur. Kejawi *konteks* tutur, *komunikasi* ugi saged kalampahan kanthi sae mawi paugeran-paugeran tertamtu.

Herawati (2007: 77) ngandharaken bilih supados *pesan* saged kaandharaken kanthi sae dening *penutur* saha mitra tutur, pramila *penutur* saha mitra tutur kedah *kooperatif*. Supados *penutur* saha mitra tutur saged *kooperatif*, kekalihipun kedah nindakaken *prinsip kerjasama*. *Prinsip kerjasama* dados paugeran ingkang wigati wonten ing pawicantenan amargi *prinsip* menika dipunbetahaken supados boten wonten salah paham antawisipun *penutur*.

Salah paham ingkang asring kadadosan dipuntuwuhaken amargi *informasi* ingkang dipunandharaken dening *penutur* boten jumbuh kaliyan *konteks* tutur. Prekawis menika saged nuwuhaken salah paham saha pawicantenan boten enggal purna. Prekawis ingkang kados mekaten temtunipun dipunmangaribawani dening *penutur* ingkang boten nindakaken *prinsip kerjasama*. Kamangka miturut Nababan (1987: 31) *kerjasama* dipuntedahaken supados sagd ngginakaken basa kanthi *efektif* saha *efisien*.

Penyimpangan prinsip kerjasama asring kapanggihaken wonten ing gesang padintenan. Miturut Rahardi (2005: 53-57) *penyimpangan prinsip kerjasama* saged kalampahan amargi *penutur* suka tuturan ingkang boten jumbuh kaliyan *konteks* tutur, tegesipun boten cetha, *informasi* langkung saha boten jumbuh kaliyan kasunyatan. Pramila prekawis menika temtunipun saged nuwuhaken kalepatan wonten ing *komunikasi*.

Wujud *penyimpangan prinsip kerjasama* saged kapanggihaken wonten ing salebeting karya sastra. Salah satunggaling jinis karya sastra Jawa inggih menika drama. Masarakat Jawi asring ngawontenaken pagelaran drama. Kejawi kangge panglipur, drama ugi dipunginakaken kangge paring kawruh babagan pagesangan *sosial*. Salah satunggaling pagelaran drama inggih menika pagelaran saking sanggar Sastra Jawa mahasiswa Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah FBS UNY taun 2010 kanthi irah-irahan Bajang Kaladete.

Pagelaran drama kanthi irah-irahan Bajang Kaladete dipunpentasaken dening kelas G. Drama menika adhedhasar mitos saking tlatah Dieng, inggih menika mitos bocah bajang. Bajang Kaladete nyariosaken salah satunggaling lare bajang minangka trah saking Kyai Kaladete, naminipun Biting. Biting purun dipunruwat kanthi sarat tertamtu miturut pangimpenipun. Ananging wonten salah paham, tiyang sepuhipun Biting sumelang bilih putranipun nyuwun palakrami. Kang Gundhil dipundhawuhi madosi lare estri ingkang dipunkajengaken dening Biting. Lare estri menika naminipun Sendangsari. Sendangsari ugi salah nampi maksudipun Biting.

Pagelaran drama ingkang dipuntliti wonten ing panaliten menika ngginakaken basa Jawi padintenan. Sanadyan sampun ngginakaken basa Jawi padintenan ingkang leres, ananging *penyimpangan prinsip kerjasama* boten saged dipunindari. *Penyimpangan prinsip kerjasama* saged katitik saking cariyosipun piyambak ingkang nyariosaken salah paham antawisipun Biting kaliyan paraga sanesipun. Prekawis menika ingkang dados wosing cariyos.

Penyimpangan prinsip kerjasama wonten ing pagelaran drama menika ugi dipunmangaribawani dening *proses improvisasi*. Miturut Endraswara (2008: 104) *improvisasi spontan* kadadosan minangka *ekspresi* seni ingkang boten kanyana saha boten wonten ing *script*. *Improvisasi spontan* nuwuhaken para paraga bingung amargi pawicantenan ingkang katindakaken beda kaliyan pawicantenan ingkang sampun dipungladhi saderengipun pentas. Paraga kedah suka *respon spontan* supados drama menika saged katingal langkung nyata utawi *alami*. Paraga ingkang boten saged ngimbangi paraga sanesipun saged nuwuhaken *komunikasi* ingkang boten *kooperatif*. Pramila *improvisasi spontan* ingkang kadadosan saged nyebabaken cariyos boten jumbuh kaliyan *script*ipun. Prekawis menika saged katingal saking cariyos ingkang langkung ngrembaka. Tuladhanipun *penyimpangan prinsip kerjasama* wonten ing pagelaran drama Bajang Kaladete inggih menika:

Sokayasa : “Bingung? Wonge ora crita pak njaluk apa ngono?”

Darmayasa: “Ora. **Bocahe ki apa pawitane, apa kekarepane durung ngerti.**”

(DL/13)

Konteks : Panik, Biting bocah bajang (putranipun Darmayasa) dereng nyuwun sarat kangge ruwatan.

Pirembaganipun:

Tuladha wonten ing inggil nyimpang saking paugeran *maksim kuantitas (maxim of quantity)*. Analisis salajengipun badhe kaandharaken wonten ing bab 4, inggih menika bab asiling panaliten saha pirembaganipun.

Saking andharan wonten ing inggil, wujuding *penyimpangan prinsip kerjasama* wonten ing pagelaran drama Bajang Kaladete wigati sanget dipuntliti. *Penyimpangan prinsip kerjasama* ing pagelaran drama menika kadadosan amargi *proses improvisasi spontan* para paraganipun. *Improvisasi* katindakaken supados cariyos pagelaran saged katingal langkung nyata utawi *alami* saha sae. Kejawi mekaten, *improvisasi spontan* ugi nuwuhaken pawicantenan ingkang boten *kooperatif*.

B. Underaning Prekawis

Adhedhasar dhasaring panaliten ingkang sampun kaandharaken wonten ing inggil, pramila saged dipundudut prekawis-prekawis. Prekawis menika kados ta:

1. jinis ragam basa Jawi ingkang dipunginakaken wonten ing pagelaran drama Sanggar Sastra Jawa mahasiswa Jurusan PBD FBS UNY 2010 kanthi irah-irahan Bajang Kaladete;
2. *prinsip kerjasama* wonten ing *pragmatik*;
3. wujuding *penyimpangan prinsip kerjasama* wonten ing pagelaran drama Sanggar Sastra Jawa mahasiswa Jurusan PBD FBS UNY 2010 kanthi irah-irahan Bajang Kaladete;

4. paedahipun *penyimpangan prinsip kerjasama* wonten ing pagelaran drama Sanggar Sastra Jawa mahasiswa Jurusan PBD FBS UNY 2010 kanthi irah-irahan Bajang Kaladete;
5. *dampak penyimpangan prinsip kerjasama* wonten ing pagelaran drama Sanggar Sastra Jawa mahasiswa Jurusan PBD FBS UNY 2010 kanthi irah-irahan Bajang Kaladete.

C. Watesaning Prekawis

Supados panaliten menika saged kalampahan kanthi tliti, *keseluruhan* saha *mendalam*, pramila panaliten langkung mligi ing prekawis-prekawis ingkang wonten gegayutanipun kaliyan *penyimpangan prinsip kerjasama* kemawon. Prekawis menika saged kaperang dados:

1. wujud *penyimpangan prinsip kerjasama* wonten ing pagelaran drama Sanggar Sastra Jawa mahasiswa Jurusan PBD FBS UNY 2010 kanthi irah-irahan Bajang Kaladete;
2. paedahipun *penyimpangan prinsip kerjasama* wonten ing pagelaran drama Sanggar Sastra Jawa mahasiswa Jurusan PBD FBS UNY 2010 kanthi irah-irahan Bajang Kaladete.

D. Wosing Prekawis

Adhedhasar watesaning prekawis wonten ing inggil menika saged dipunpundhut wosing prekawis:

1. kados pundi wujud *penyimpangan prinsip kerjasama* wonten ing pagelaran drama Sanggar Sastra Jawa mahasiswa Jurusan PBD FBS UNY 2010 kanthi irah-irahan Bajang Kaladete?
2. menapa paedahipun *penyimpangan prinsip kerjasama* wonten ing pagelaran drama Sanggar Sastra Jawa mahasiswa Jurusan PBD FBS UNY 2010 kanthi irah-irahan Bajang Kaladete?

E. Ancasing Panaliten

Ancasing panaliten menika inggih menika kangge ngandharaken:

1. wujud *penyimpangan prinsip kerjasama* wonten ing pagelaran drama Sanggar Sastra Jawa mahasiswa Jurusan PBD FBS UNY 2010 kanthi irah-irahan Bajang Kaladete;
2. paedahipun *penyimpangan prinsip kerjasama* wonten ing pagelaran drama Sanggar Sastra Jawa mahasiswa Jurusan PBD FBS UNY 2010 kanthi irah-irahan Bajang Kaladete.

F. Paedahing Panaliten

Panaliten menika gadhah paedah dhumateng:

1. paedah praktis
Saged suka saha nambah seserepan babagan ilmu *pragmatik*, mliginipun babagan *prinsip kerjasama* tumrap sinten kemawon ingkang badhe ngawontenaken pagelaran. Menawi paraga badhe nindakaken *improvisasi*, panganggening *prinsip kerjasama* dados prekawis ingkang wigati supados

pawicantenan saged kalampahan kanthi sae saha *kooperatif*. Ing panaliten menika lumantar wujud *penyimpangan prinsip kerjasama* wonten ing pagelaran drama Sanggar Sastra Jawa mahasiswa Jurusan PBD FBS UNY 2010 kanthi irah-irahan Bajang Kaladete.

2. paedah teoritis

Saged paring pamanggih dhumateng pangrembakaning teori-teori *pragmatik*, mliginipun babagan *penyimpangan prinsip kerjasama* wonten ing pagelaran drama Sanggar Sastra Jawa mahasiswa Jurusan PBD FBS UNY 2010 kanthi irah-irahan Bajang Kaladete.

G. Pangertosan

1. *Pragmatik*, inggih menika salah satunggaling ilmu basa ingkang ngrembag tegesing ukara wonten ing *komunikasi* basa adhedhasar kawontenan ing *penutur* saha mitra tutur.
2. *Penyimpangan aspek pragmatik*, inggih menika salah sawjining tumindak utawi pawicantenan ingkang nyimpang saking paugeran-paugeran *pragmatik*.
3. *Prinsip kerjasama*, inggih menika paugeran wonten ing *komunikasi* basa supados pawicantenan saged kalampahan kanthi lancar lan *pesan* saged kaandharaken kanthi sae.
4. *Penyimpangan prinsip kerjasama*, inggih menika salah satunggaling tumindak utawi pawicantenan ingkang nyimpang saking paugeran-paugeran *prinsip kerjasama*.

5. Paedahipun *penyimpangan*, inggih menika paedahing tumindak utawi pawicantenan ingkang nyimpang saking paugeran *prinsip kerjasama*.
6. Sanggar Sastra Jawa, inggih menika salah satunggaling mata kuliah wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah FBS UNY ingkang gadhah ancas supados mahasiswa saged damel pagelaran awujud drama Jawa kathi basa Jawi.
7. Bajang Kaladete, inggih menika irah-irahan pagelaran drama Sanggar Sastra Jawa ingkang cariyosipun adhedhasar mitos bocah bajang saking tlatah Dieng.

BAB II

GEGARAN TEORI

A. Andharan Teori

Panaliten kanthi irah-irahan *Penyimpangan Prinsip Kerjasama* wonten ing Pagelaran Ketoprak Sanggar Sastra Jawa Bajang Kaladete Mahasiswa Jurusan PBD FBS UNY Taun 2010 kalebet panaliten *disiplin* ilmu *pragmatik*. Gegaran teori ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten inggih menika *pragmatik*, *prinsip kerjasama*, *penyimpangan prinsip kerjasama*, paedahipun basa, saha pagelaran drama Bajang Kaladete.

1. Pragmatik

Miturut Leech (lumantar Rahardi, 2005: 48) *fonologi*, *sintaksis*, saha *semantik* inggih menika minangka salah satunggaling peranan tata basa utawi *gramatika*, wondene *pragmatik* minangka peranan panganggening basa dening *penutur*. Prekawis ingkang dipunrembag dening *pragmatik* boten sami kaliyan prekawis ingkang dipunrembag dening ilmu *linguistik* sanesipun. *Pragmatik* ngrembag sesambetan antawisipun makna tuturan kaliyan *penuturipun*. *Penutur* ingkang ngandharaken tuturan gadhah makna tertamtu tumrap mitra tuturipun. Tanpa *kajian* ilmu *pragmatik*, pawicantenan boten badhe kalampahan kanthi sae. Pramila *pragmatik* gadhah *peran* ingkang wigati sanget wonten ing pawicantenan.

Salajengipun, para ahli *linguistik* ngandharaken bilih *pragmatik* lumantar *semantik* saged manunggal kaliyan tata basa utawi *gramatika* ingkang kaperang saking *fonologi*, *morfologi*, saha *sintaksis*. Miturut Wijana (1996: 3) makna ingkang dipunrembag dening *semantik* asipat *diakdis*. Makna *diakdis* saged

katingal saking ukara “Menapa tegesipun X?”. Wondene makna ingkang dipunrembag dening *pragmatik* gadhah sipat ingkang *triadis*. Makna *triadis* saged katingal saking ukara “Menapa maksudipun panjenengan ngandharaken X?”. Tegesipun X boten adhedhasar kamus, ananging adhedhasar maksudipun *penutur* ngandharaken X kanthi migatosaken *konteks* tutur.

Miturut Soeparno (2002: 27) *pragmatik* inggih menika dasanama saking *sosiolinguistik terapan*. *Sosiolinguistik terapan* inggih menika *subdisiplin linguistik* ingkang ngrembag kados pundi cak-cakanipun basa wonten ing gesang padintenan. Cak-cakanipun basa wonten ing gesang padintenan menika kedah migatosaken kawontenan, maksud pawicantenan, saha status mitra tuturipun.

Parker (lumantar Rahardi, 2005: 48) wonten ing bukunipun *Linguistics for Non-Linguists* ngandharaken bilih *pragmatik* inggih menika ilmu basa ingkang ngrembag *struktur* basa kanthi *eksternal*, tegesipun kados pundi panganggening basa wonten ing *komunikasi*. Miturut piyambakipun, *pragmatik* beda kaliyan ilmu tata basa sanesipun. Ilmu tata basa sanesipun boten kedah dipungayutaken kaliyan *konteks* (*context independent*), ananging *pragmatik* kedah dipungayutaken kaliyan *konteks* (*context dependent*). *Pragmatik* ngrembag tegesing tembung kanthi *eksternal*. Tembung “pinter” menawi dipunrembag kathi *internal* ateges “sugih kawruh lan paemu sarta bisa ngecakake” (Atmodjo, 1987: 330). Tembung menika ugi gadhah teges sanesipun, menawi dipunrembag kanthi *eksternal* gadhah teges ingkang beda, gumantung kaliyan *konteks*ipun. Tuladhanipun:

- (1) Rama : Kepiye biji ulangan basa Jawamu, Le?
- Anak : Kula namung pikantuk 95, Pak.
- Rama : Wah, anakku sing bagus dhewe kok pinter, Le?

- (2) Rama : Kepiye biji ulangan basa Jawamu, Le?
 Anak : Kula namung pikantuk 45, Pak.
 Rama : Wah, anakku sing bagus dhewe kok pinter, Le? Sesuk ora usah sinau ya, nonton tv terus wae. (Wijana, 1996: 2).
 Ukara-ukara ing inggil menika, menawi karembag kanthi *eksternal* gadhah

teges ingkang beda. Tembung “pinter” ing pawicantenan (1) tegesipun “sugih kawruh lan paemu sarta bisa ngecakake” (Atmodjo, 1987: 330), amargi tembung menika dipunginakaken kangge damel anakipun bingah amargi anak menika pinter saestu. Tembung “pinter” ing pawicantenan (2) boten gadhah teges “sugih kawruh”, anannging tembung menika kangge nglulu anakipun supados sinau amargi miturut *konteks*ipun anak pikantuk biji ingkang awon.

Pragmatik gadhah sekawan (4) pangertosan, miturut Yule (1996: 3).

Pangertosan-pangertosan *pragmatik* inggih menika:

- a. “*pragmatics is the study of speaker meaning*”, *pragmatik* inggih menika ilmu ingkang ngrembag babagan maksudipun *penutur*;
- b. “*pragmatics is the study of contextual meaning*”, *pragmatik* ngrembag babagan makna *kontekstual*;
- c. “*pragmatics is the study of how more gets communicated than is said*”, *pragmatik* ngrembag babagan kados pundi supados langkung kathah ingkang dipunandharaken tinimbang ingkang dipunpocapaken;
- d. “*pragmatics is the study of the expression of relative distance*”, *pragmatik* inggih menika ilmu ingkang ngrembag babagan tetembungan ingkang kaandharaken adhedhasar status sosial *penutur*ipun.

Saking maneka warna pamanggih ing inggil, saged kapendhet dudutan bilih *pragmatik* inggih menika salah satunggaling ilmu basa ingkang ngrembag

tegesing tembung miturut *konteksipun* utawi kanthi *eksternal*. *Konteks* inggih menika prekawis ingkang mangaribawani tegesing tembung ingkang katampi dening mitra tutur. Jinising *konteks* saged kaperang dados kalih (Rahardi, 2005: 49) *konteks* sosial saha *konteks* *sosietal*. *Konteks* sosial tuwuh amargi wontenipun *komunikasi* manungsa ing bebrayan ageng saha wonten ing kabudayan tertamtu. Wondene *konteks* *sosietal* inggih menika *konteks* ingkang tuwuh amargi pangkat utawi status sosial manungsa wonten ing gesang bebrayan.

Prekawis-prekawis ingkang asring kadadosan ing *komunikasi* gadhah sambung rapetipun kaliyan *pragmatik*. Ilmu *pragmatik* ngrembag kados pundi satunggaling masarakat nindakaken *komunikasi* kanthi basa tertamtu. Kasunyatanipun panganggening basa wonten ing gesang padintenan dipundayani dening *faktor-faktor non-basa* ingkang awujud kawontenan sosial saha budaya lokal tertamtu. Dhasar kabudayan saha sosial ingkang beda antawisipun *penutur* saha mitra tutur saged nuwuhaken salah paham nalika *komunikasi*. Pramila supados *komunikasi* saged kalampahan kanthi sae, dipunbetahaken *prinsip kerjasama*.

2. Prinsip Kerjasama

Masarakat ing gesang padintenan sami nindakaken pawicantenan kangge ngandharaken pamanggihipun dhumateng mitra tuturipun. *Penutur* ngandharaken pamanggihipun dhateng mitra tuturipun kanthi pangajab supados mitra tutur saged mangertosi menapa ingkang dipunmaksud *penutur*. *Penutur* kedah ngupyakaken supados tuturanipun tansah jumbuh kaliyan *konteks*, cetha, gampil dipunmangertosi, ringkes (*concise*), saha tansah jumbuh kaliyan prekawis ingkang

dipunrembag (*straight forward*) (Wijana, 1996: 45). Pramila anggenipun pawicantenan boten mbetahaken wekdal ingkang kathah ateges pawicantenan menika cekap cekak aos, jumbuh kaliyan menapa ingkang dipunrembag, saha boten *ambigu*. Kanthi mekaten, wonten satunggaling paugeran inggih menika *prinsip kerjasama* ingkang kedah dipuntindakaken dening *penutur* saha mitra tutur supados pawicantenan saged kalampahan kanthi sae.

Miturut Grice (lumantar Cummings, 2007: 15) *kerjasama* inggih menika sawijing *prinsip* ingkang ngrembag *rasionalitas* kanthi umum utawi limrah, saha *rasionalitas* pawicantenan kanthi mligi. *Kerjasama* nuwuhaken *kontribusi* ingkang cekap tumrap mitra tutur.

Miturut Grice (lumantar Nadar, 2009: 24) rantamaning *prinsip kerjasama* menika kados mekaten: “*Make your conversational contribution such as is required, at the stage at which it occurs, by the accepted pupose or direction of the talk exchange in which you are engaged*”. Andharan menika nedahaken bilih ing salebeting pawicantenan, *kontribusi penutur* saha mitra tutur kedah dipunjumbuhaken kaliyan kabetahan, maksud, saha ancasing pangandikan.

Prinsip kerjasama kaandharaken dening Grice (lumantar Rahardi, 2005: 52) gadhah sekawan (4) perangan, inggih menika *maksim kuantitas* (*maxim of quantity*), *maksim kualitas* (*maxm of quality*), *maksim relevansi* (*maxim of relevance*), saha *maxim pelaksanaan* (*maxim of manner*). Andharan salajengipun saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

a. *Maksim kuantitas (maxim of quantity)*

Levinson (1991: 101) ngadharaken bilih *maksim kuantitas* gadhah kalih paugeran, inggih menika:

- 1) kadamelana pamanggih ingkang asipat *informatif* miturut kabetahanipun mitra tutur;
- 2) sampun damel *informasi* ingkang langkung kathah saking kabetahanipun mitra tutur.

Penutur dipunajab suka *informasi* ingkang cekap. *Informasi* winates tumrap menapa ingkang dipunbetahaken dening mitra tutur. Tuladha panganggenipun *maksim kuantitas* inggih menika:

- + “Sapa jenengmu?”
- “Ani.”
- + “Umahmu ning ngendi?”
- “Klaten.”
- + “Wis kerja?”
- “Dereng, taksih pados pakaryan.” (Wijana, 1996: 47).

Adhedhasar pawicantenan ing inggil, paraga (-) sampun nindakaken *maksim kuantitas* amargi paraga (-) netepi paugeran *maksim kuantitas*. Paraga (-) namung ngandharaken *informasi* ingkang dipunbetahaken dening mitra tuturipun.

Tuladha *maksim kuantitas* saged katingal ugi wonten ing ukara:

“Muhammad Ali arep tandhing maneh!” (Rahardi, 2005: 54).

Ukara menika netepi *maksim kuantitas*, amargi wosing ukara cetha saha asipat *informatif*. Sampun cetha bilih Muhammad Ali inggih menika petinju, pramila wonten ing ukara kasebut boten dipunadharaken malih. Saengga ukara menika sampun cetha ateges boten prelu dipuntambahi *informasi* sanesipun.

Informasi saking ukara menika ugi saged katampi kanthi sae dening mitra tuturipun.

b. *Maksim kualitas (maxim of quality)*

Levinson (1991: 101) ngandharaken bilih paugeranipun *maksim kualitas* inggih menika kadamelana tuturan ingkang leres kanthi sarat:

- 1) sampun ngandharaken *informasi* ingkang kaanggep lepat dening panjenengan;
- 2) sampun paring tuturan menawi panjenengan boten gadhah paseksen ingkang cekap.

Penutur dipunajab supados saged ngandharaken *informasi* miturut kasunyatanipun. Kasunyatan menika ugi kedah dipunsengkuyung dening paseksen ingkang cetha. Grice lumantar Nadar (2009: 25) paring gegambaran kados mekaten:

Saya mengharapkan kontribusi anda sungguh-sungguh, bukan palsu. Kalau saya memerlukan gula sebagai bahan pembuat kue yang anda minta saya membuatnya, saya tidak mengharapkan anda memberikan garam kepada saya; Kalau saya memerlukan sendok, saya ingin sendok sungguhan, bukan sendok yang terbuat dari karet.

Pamanggih ing inggil nedahaken bilih ingkang dipunwastani paring *kontribusi* kanthi saestu tegesipun inggih menika prekawis ingkang limrah katindakaken dening masarakat saha jumbuh kaliyan kasunyatan. Wondene tuladhanipun *maksim kualitas* inggih menika:

“Ampun nyonto, mangke dak paringi biji E!” (Rahardi, 2005: 55).

Konteks:

Ngendikanipun dosen tumrap mahasiswaipun nalika tes semesteran.

Ukara menika netepi *maksim kualitas* amargi ukara menika ngandharaken prekawis ingkang kedah katindakaken dening dosen. Dosen nalika mangertosi

mahasiswaupun nyonto, boten badhe paring biji ingkang sae sanadyan asiling tes sampun sae.

c. *Maksim relevansi (maxim of relevance)*

Rahardi (2005: 56) ngandharaken bilih paugeran *maksim relevansi* inggih menika *penutur* kedah suka tuturan ingkang jumbuh kaliyan *konteks*. Supados pawicantenan saged kalampahan kanthi sae, *penutur* saha mitra tutur kedah sami nyengkuyung. Penutur saha mitra tutur dipunajab saged suka *informasi* ingkang jumbuh utawi *relevan* tumrap prekawis ingkang dipunrembag. Tuladhanipun *maksim relevansi* inggih menika:

Rama : “Yayi Sugriwa, dak pundhut Anoman kang dadi dutaku.”
Sugriwa : “Sumangga ing kersa Paduka.”

Tuturan menika sampun netepi *maksim relevansi*, amargi menawi dipunpremati Sugriwa sampun cetha paring pamanggih tumrap dhawuhipun Rama. Sugriwa sampun paring tuturan ingkang jumbuh kaliyan *konteks* tutur.

Maksim relevansi ugi ngrembag babagan menapa *fokus* saha jinising *relevansi* menika, kados pundi menawi *fokus* pawicantenan dados beda, kados pundi anggenipun suka pamanggih tumrap *fokus* pawicantenan ingkang sampun beda, lan sapanunggalanipun (Nababan, 1987: 32). Tuladha *maksim relevansi* sanesipun kados ta:

(+) “Ani, ana telpon kanggo kowe.”
(-) “Kula saweg wonten ing wingking, Bu.” (Wijana, 1996: 49).

Wangsulun paraga (-) bilih dipunpremati malih gadhah *relevansi* kaliyan tuturan paraga (+). *Relevansi* menika awujud *implikasional*, tegesipun kanthi

tersirat. Paraga (+) sampun mangertos bilih Ani utawi paraga (-) boten saged nampi telpon amargi nembe wonten ing wingking.

d. *Maksim pelaksanaan (maxim of manner)*

Nababan (1987: 32) ngandharaken bilih *maksim pelaksanaan* sami kaliyan *maksim kerjasama* sanesipun, *maksim pelaksanaan* ugi gadhah paugeran piyambak. Paugeran-paugeranipun *maksim pelaksanaan* inggih menika:

- 1) sampun ngantos paring andharan ingkang boten cetha;
- 2) sampun ngantos *ambigu*;
- 3) panjenengan kedah micara kanthi cekak aos (sampun ngginakaken tetembungan ingkang boten dipunbetahaken);
- 4) panjenengan kedah micara kanthi urutan saha jumbuh kaliyan rantamaning prastawa.

Penutur saha mitra tutur kedah micara kanthi cetha, langsung kemawon, ateges *penutur* saha mitra tutur kedah ngandharaken pamanggihipun kanthi cetha trewaca. Tuladhanipun *maksim pelaksanaan* inggih menika:

- (x): “Ayo gek ndang dibukak tutup pancine!”
 (y): “Mangke riyin Mas, tesih benter tutupipun.”

Tuturan wonten ing inggil menika netepi *maksim pelaksanaan*. Saged ketingal saking ukara (x) “Ayo gek ndang dibukak **tutup pancine**”, ingkang dipunbikak sampun cetha inggih menika tutup panci. Wondene wangsulanipun (y) “Mangke riyin Mas, **tesih benter tutupipun**”, tuturan menika ugi sampun cetha, ateges ingkang tesih benter inggih menika tutupipun. Wonten ing pawincantenan ing inggil menika antawisipun *penutur* saha mitra tutur boten micara kanthi

ambigu, menapa ingkang dipunkajengaken *penutur* sampun kaandharaken kanthi cetha.

Maksim pelaksanaan ugi nengenaken paugeran supados *penutur* saha mitra tutur micara kanthi urut lan jumbuh kaliyan rantamaning kadadosan.

Tuladha *maksim pelaksanaan*:

“Saiki dina Minggu lan Bapak numbasaken balon anyar. Balone langsung digoceki Margie, miturute Bapak Margi wis nggoceki kenceng-kenceng. Dumadakan angin maburaken balone tekan wit-witan. Balone njedhor sabubare kena kayu. Margie banjur nangis.” (Wijana, 1996: 52).

Adhedhasar waosan ing inggil, kadadosan menika kaandharaken kanthi urut. Dipunwiwiti saking “Bapak numbasaken balon” dumugi “Margie nangis amargi balonipun njedhor.” Miturut paugeran *maksim pelaksanaan*, kadadosan menika sampun netepi *maksim pelaksanaan* amargi rantamaning prastawa sampun urut saha boten dipunwolak-walik.

Nababan (1987: 34-35) paring gegambaran ngengingi *prinsip kerjasama* ingkang sampun dipunandharaken dening Grice. *Prinsip kerjasama* ingkang kaperang dados sekawan *maksim* saged dipungambaraken kados mekaten:

- 1) *maksim kuantitas*. Menawi A nembe mbiyantu B ndandosi mobil, B ngajengaken pambiyantunipun A “boten langkung lan boten kirang” saking menapa ingkang dipunbetahaken B. Tuladhanipun, nalika B mbetahaken sekawan *sekrup*, piyambakipun nedahaken A ugi paring sekawan *sekrup*, sanes tiga utawi enem;
- 2) *maksim kualitas*. Menawi K nembe damel roti kaliyan L, K ngajengaken *kontribusi* saking L kanthi leres lan boten ngapusi. Tuladhanipun nalika K mbetahaken gendhis, K boten ngajengaken L paring sarem. Mekaten ugi

nalika K mbetahaken lenga kangge masak, piyambakipun boten ngajengaken L paring oli sanadyan ta wujudipun lenga kaliyan oli menika sami;

- 3) *maksim relevansi*. Nalika P lan Q nembe ndamel lawang, P nedahaken *lem* kayu. P boten ngajengaken Q paring *cat*, sanadyan samangke P ugi mbetahaken *cat* kangge damel lawang;
- 4) *maksim pelaksanaan*. R lan S nembe sesarengan nggotong kayu. R paring *kode* utawi *isyarat* kanthi cetha trewaca bilih piyambakipun badhe nggeser kayu menika. Pramila, R ngajengaken S supados anggenipun nggeser kayu menika ampun cepet-cepet, ananging kanthi alon-alon boten dipundhawahaken.

Levinson (1991: 102) paring dudutan babagan *maksim-maksim kerjasama* menika. *Maksim-maksim* menika nedahaken menapa ingkang kedah dipuntindakaken dening *partisipan* supados pawicantenan utawi *komunikasi* saged kalampahan kanthi *efisien*, *rasional*, saha sami nyengkuyung. Inggih kedah dipuntindakaken dening *partisipan* inggih menika kedah micara kanthi *tulus*, *relevan*, cetha, lan ugi paring *informasi* ingkang cekap jumbuh kaliyan kabetahan.

3. *Penyimpangan Prinsip Kerjasama*

Komunikasi saged kalampahan kanthi cetha bilih *penutur* saha mitra tutur tansah *relevan* utawi nyengkuyung anggenipun suka tuturan. *Informasi-informasi* ingkang kaandharaken kedah jumbuh kaliyan *topik* utawi *konteks* pawicantenan. *Penutur* ngandharaken pamanggihipun kanthi cara menapa kemawon supados mitra tuturipun saged nampi pesen ingkang kawrat wonten ing tuturan menika. Menawi ancasing tuturan boten saged kagayuh, ateges *penutur* saha mitra tutur

sami lepat anggenipun nampi *persepsi*, pramila prekawis menika kadadosan amargi *penutur* saha mitra tutur boten nindakaken *prinsip kerjasama* kanthi sae. *Prinsip kerjasama* ingkang boten dipuntindakaken kanthi sae inggih menika.

a. *Maksim kuantitas (maxim of quantity)*

Herawati (2007: 78) ngandharaken bilih *maksim kuantitas* gadhah gegayutan kaliyan *kuantitas kontribusi* saking *penutur* saha mitra tutur. *Maksim kuantitas* nedahaken *informasi* ingkang jumbuh kaliyan kabetahanipun mitra tutur.

Informasi ingkang langkung kadhang kala kaanggep sae saha saged damel *informasi* ingkang langkung jangkep. Ananging prekawis menika boten trep miturut paugeran *maksim kuantitas*. *Maksim kuantitas* nengenaken tuturan ingkang cekak aos kemawon. *Informasi* ingkang langkung kaanggep nyimpang saking *maksim kuantitas*. Tuladha *penyimpangan maksimum kuantitas* inggih menika:

“Muhammad Ali, mantan petinju *kelas berat* kae arep tandhing maneh!”
(Rahardi, 2005: 54).

Andharan menika boten *efektif* amargi *penutur* saha mitra tutur sampun mangertos bilih Muhammad Ali inggih menika *petinju*. Ukara “mantan petinju *kelas berat*” nedahaken *informasi* ingkang sampun cetha, tuturan menika kaanggep langkung pramila nyimpang saking paugeran *maksim kuantitas*. Ukara wonten ing inggil menika saged dipunewahi dados ukara ingkang langkung cekak kemawon supados *informasi* ingkang katampi dening mitra tutur boten langkung.

Tuladha *penyimpangan maksim kuantitas* ingkang awujud pawicantenan inggih menika:

A : “Sapa jenengmu?”

B : “Ani, dalem kula wonten Klaten, Pedan. Kula dereng nyambet damel. Samenika kula taksih pados-pados pakaryan. Kula anak ragil saking gangsal sedherek. Kula nate kuliah wonten UGM, ananging amargi boten gadhah arta kula mandheg anggenipun kuliah.” (Wijana, 1996: 47).

Penutur B boten kooperatif utawi nyimpang saking paugeran maksim kuantitas. B suka informasi ingkang langkung, saengga kathah informasi ingkang boten dipunbetahaken dening A.

Penyimpangan maksim kuantitas ugi saged kadadosan menawi penutur suka informasi ingkang kirang. Informasi ingkang kirang dipunanggep boten jumbuh kaliyan kabetahanipun mitra tutur. Tuladhanipun inggih menika:

Sokayasa : “Le, terus piye le bocah wadon kuwi mau le cilik anget?”

Darmayasa : “Terus kepiye le?”

Biting : “**Biting....**”

(DL/19)

Konteks : Tiyang sepuhipun Biting penasaran sanget kaliyan pangimpenipun Biting. Biting dipuntimbali kanca-kancanipun.

Biting suka *informasi* ingkang kirang, boten jumbuh kaliyan kabetahanipun mitra tuturipun. Andharanipun Biting boten *informatif* amargi piyambakipun boten nglajengaken tuturanipun kanthi jangkep. Pramila mitra tuturipun (tiyang sepuhipun Biting) boten pikantuk *informasi* ingkang jangkep.

b. *Maksim kualitas (maxim of quality)*

Herawati (2007: 80) ngandharaken bilih *maksim kualitas* gadhah gegayutan kaliyan *kualitas kontribusi* ingkang kaandharaken dening *peserta tuturan. Maksim kualitas* nedahaken para *peserta* tutur supados suka *informasi*

ingkang jumbuh kaliyan kasunyatan. Pamanggih ingkang kaandharaken dening *peserta* tutur kedah adhedhasar paseksen ingkang cetha.

Miturut Rahardi (2005: 55), *penutur* asring ngginakaken tuturan ingkang boten ngandharaken pamanggihipun kanthi langsung saha mawi paseksen ingkang boten cetha. Tuturan langsung asring kaanggep tuturan ingkang boten sae utawi boten sopan, ananging miturut paugeran *prinsip kerjasama* tuturan langsung menika netepi paugeran *maksim kualitas*. Ateges tuturan langsung menika ngandharaken pamanggih kanthi cetha, kanthi langsung saha boten mawi pralambang. Tuladha *penyimpangan maksim kualitas* saged katingal saking tuturan:

“Sumangga sami nyonto kemawon supados kula gampil anggenipun paring biji panjenengan.” (Rahardi, 2005: 55).

Konteks:

Ngendikanipun dosen tumrap mahasiswaipun nalika tes semesteran.

Ukara ing inggil menika nyimpang saking *maksim kualitas*, amargi maknanipun boten jumbuh kaliyan kasunyatan. Dosen boten badhe nyumanggakaken mahasiswaipun nyonto nalika tes semesteran menapa malih paring biji ingkang sae. *Penyimpangan maksim kualitas* saged katitik menawi wonten satunggaling tumindak ingkang boten limrah. *Penyimpangan maksim kualitas* ugi saged katingal wonten ing tuladha:

Guru : “Andi, menapa ibu kotanipun Bali?”

Andi : “Surabaya, Pak.”

Guru : “Leres, tegesipun ibu kotanipun Jawa Timur Denpasar nggih?”

(Wijana, 1996: 48).

Tuturanipun Guru wonten ing pawicantenan ing inggil boten nindakaken paugeran *maksim kualitas*. Tuturan menika ugi dipunwastani tuturan ingkang

nyimpang saking *maksim kualitas*. Ukara saking Guru kaandharaken minangka panyaruwe tumrap wangsulanipun Andi ingkang boten mangertos *ibu kotanipun* Bali. Panganggening tembung “leres” wonten ing tuladha kasebut ugi boten netepi paugeran *maksim kualitas*. *Informasi* ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan utawi lepat boten badhe dipunwastani leres. Tembung “leres” wonten ing tuladha menika boten dipunginakaken kanthi trep. Tembung menika kaandharaken kangge nglulu Andi amargi wangsulanipun ingkang lepat.

c. *Maksim relevansi (maxim of relevance)*

Rahardi (2005: 56) ngandharaken bilih *penyimpangan maksim relevansi* saged kadadosan menawi mitra tutur boten paring *informasi* ingkang jumbuh kaliyan *konteks* tutur. Miturut Herawati (2007: 83) *maksim relevansi* nengenaken babagan gegayutanipun tuturan saking para *peserta* tutur supados pawicantenan saged kalampahan kanthi sae. Pramila *penyimpangan maksim relevansi* saged nuwuhaken ewahing *topik* pawicantenan. *Penyimpangan maksim relevansi* ugi saged kalampahan kanthi ancas tertamtu, antawisipun inggih menika kangge ngandharaken raos boten sarujuk, damel raos *humor*, damel swasana bungah, lan sanesipun. Tuladhanipun *maksim relevansi* saged katingal wonten ing pawicantenan ngandhap menika:

Direktur : “Gawa rene kabeh berkase, dak teken dhisik.”

Sekretaris : “Nyuwun ngapunten Bu, mesakake sanget nggih Si Mbah menika.”
(Rahardi, 2005: 56).

Pawicantenan wonten ing inggil menika boten netepi *maksim relevansi*. Sekretaris paring tuturan ingkang boten jumbuh kaliyan kabetahanipun Direktur.

Sekretaris boten nindakaken menapa ingkang dipunkajengaken dening Direktur ananging malah micara sanesipun.

Panganggening *maksim relevansi* wonten ing kasunyatanipun boten kedah tansah dipuntrepaken. Kadhang kala *penyimpangan maksim relevansi* menika kangge ngandharaken maksud tertamtu tanpa damel cuwa tumrap mitra tutur. Tuladha *penyimpangan maksim relevansi* sanesipun inggih menika:

Roni : “Dan, dolanan bal-balan yuh.”

Dani : “PR basa Jawamu wis tekan nomer pira? Akeh tenan pitakonane.”

Wangsulanipun Dani nyimpang saking paugeran *maksim relevansi*. *Penyimpangan* menika kadadosan amargi Dani boten purun dolanan bal-balan kaliyan Roni amargi saweg kathah PR. Wangsulan saking Dani boten langsung nedahaken raos ingkang boten sarujuk, ananging ngginakaken ukara sanesipun ingkang boten damel cuwa Roni.

d. *Maksim pelaksanaan (maxim of manner)*

Rahardi (2005: 58) ngandharaken bilih *penyimpangan maksim pelaksanaan* asring kadadosan ing gesang padintenan. Masarakat saha budaya Jawi gadhah pamanggih bilih tuturan ingkang ngginakaken pralambang dipunwastani tuturan ingkang langkung sopan tinimbang tuturan ingkang langsung. Ananging miturut maknaipun, tuturan ingkang ngginakaken pralambang tegesipun boten cetha. Tuturan menika gadhah makna ingkang *taksa* utawi *ambigu*, saha boten cetha.

Miturut Herawati (2007: 85) *maksim pelaksanaan* nedahaken *penutur* supados suka tuturan kanthi cetha. Supados tuturan saged dipunwastani cetha,

pramila *penutur* kedah suka micara kanthi langsung, boten *taksa*, boten langkung, saha kedah urut.

Wonten ing ngandhap menika salah satunggaling tuladha *penyimpangan maksim pelaksanaan* ingkang suka tuturan kanthi boten langsung.

“Samangke menawi sampun wonten ing Gardena, ampun liwat *rak b-o-n-e-k-a*, nggih!” (Wijana, 1996: 51).

Tuturan wonten ing inggil menika boten netepi paugeran *maksim pelaksanaan*. *Penutur* ngandharaken tembung “boneka” kanthi dipuneja. Tuturan ingkang dipuneja saged nuwuhaken *ketaksaaan* ingkang langkung ageng tinimbang tetembungan ingkang boten dipuneja. *Cara* menika asring dipunginakaken dening ibu supados lare alit boten mangertos maksudipun amargi lare ingkang tesih alit kewetan anggenipun mirengaken tetembungan ingkang dipuneja.

Wijana (1996: 51) gadhah pamanggih bilih *maksim pelaksanaan* nedahaken para *penutur*ipun supados saged menggalihaken tetembungan ingkang dipunginakaken dening mitra tuturipun miturut *konteks* tutur. *Ketaksaaan* saged tuwuh amargi boten wonten *kerjasama* antawisipun *peserta* tutur saengga maksudipun pawicantenan ingkang kalampahan dados boten cetha. Tuladha sanesipun ingkang nyimpang saking paugeraning *maksim pelaksanaan* inggih menika:

Bejo : “Olehmu ajar ukur tanah wis rampung?”

Harno : “Wis.”

Bejo : “Aku njaluk tulung takkon ngukuri, apa gelem?”

Harno : “Gelem pisan ta, wong kancane. Ngukuri apa?”

Bejo : “Iki lho, gegerku kok gatel temen.”

Harno : “Hus, aja sembrana...” (Herawati, 2007: 86).

Penyimpangan maksim pelaksanaan katindakaken dening Bejo. Prekawis menika katingal saking ukaranipun Bejo “Aku njaluk tulung takkon ngukuri”. Ukara menika kalebet ukara ingkang gadhah makna ingkang *ambigu* utawi boten cetha. Tembung “ukur” wonten ing ukaranipun Bejo ingkang sepisanan “Olehmu ajar ukur tanah wis rampung?” gadhah makna ingkang beda kaliyan tembung “ngukuri” wonten ing ukara “Aku njaluk tulung takkon ngukuri.” Tembung “ukur” wonten ing ukara sepisan gadhah makna “piranti kanggo nyumurupi dawa/amba lsp” (Atmodjo, 1987: 408). Salajengipun tembung “ngukuri” adhedhasar saking tembung “kukur” ingkang gadhah makna “garuk-garuk nganggo kuku ing awak ing gatel” (Atmodjo, 1987: 180). Prekawis menika boten jumbuh kaliyan *konteks* tutur saha nuwuhaken makna ingkang *ambigu* tumrap Harno, pramila saged dipunwastani bilih Bejo sampun nyimpang saking paugeran *maksim pelaksanaan*.

Saking maneka warna andharan wonten ing inggil, saged dipunpendhet dudutan bilih:

1. *penyimpangan maksim kuantitas* kadadosan bilih mitra tutur suka *informasi* ingkang langkung utawi kirang;
2. *penyimpangan maksim kualitas* kadadosan bilih *informasi* ingkang dipunandharaken dening mitra tutur boten jumbuh kaliyan kasunyatan saha boten gadhah paseksen ingkang cetha;
3. *penyimpangan maksim relevansi* kadadosan menawi mitra tutur boten suka *informasi* ingkang jumbuh kaliyan *konteks* tuturipun;

4. *penyimpangan maksim pelaksanaan* kadadosan menawi *informasi* ingkang dipunandharaken dening mitra tutur boten gadhah teges ingkang cetha utawi gadhah makna ingkang *ambigu, taksa*. *Penyimpangan maksim pelaksanaan* ugi tuwuh amargi *penutur* boten suka tuturan kanthiurut miturut rantamaning prastawa.

4. Paedahing Basa

Basa ingkang dipunandharaken dening *penutur* gadhah paedah tertamtu. Masarakat ngginakaken basa kanthi maksud tertamtu. Wonten ing pagelaran drama, basa ingkang dipunginakaken ugi gadhah paedah tertamtu. *Penyimpangan prinsip kerjasama* ingkang dipuntuwuhaken dening para paraga gadhah ancas supados basanipun *lugas*, damel raos humor dhateng pamiyarsa, saha kangge miyaraken *konteks*. Wonten ing panaliten menika paedah ingkang dipunginakaken inggih menika paedahing basa amargi paedah *penyimpangan* gadhah paedah ingkang langkung wiyar tinimbang paedahing basa. Paedah *penyimpangan* sambung rapetipun kaliyan pamiyarsa, inggih menika supados basanipun *lugas*, damel raos humor dhateng pamiyarsa, saha kangge miyaraken *konteks*. Wondene paedahing basa langkung nengenaken sesambetanipun *penutur* kaliyan mitra tutur. Pramila panaliten menika ngginakaken *teori* paedahing basa amargi langkung trep menawi dipungayutaken kaliyan *teori penyimpangan prinsip kerjasama* amargi sami-sami ngrembag prekawis ingkang sesambetanipun kaliyan *penutur* saha mitra tutur.

Zamzani (2007: 16) ngandharaken bilih kajian *pragmatik* gadhah gegayutan kaliyan paedahing basa ingkang utama, inggih menika basa minangka

pirantos kangge *komunikasi*. Kajian *pragmatik* tansah ngrembag prekawis ingkang gadhah gegayutan kaliyan panganggening basa wonten ing masarakat basa, saha ngandharaken kados pundi solah bawanipun masarakat basa nalika nindakaken *sosialisasi*.

Paedahing basa kanthi tradisional kados ta ingkang sampun dipunandharaken dening Zamzani (2007: 35) wonten tiga (3), inggih menika:

- a. ngandharaken, wujudipun *deklaratif*, kangge ngandharaken satunggaling prekawis;
- b. nyuwun pirsu, wujudipun *interogatif*, kangge nyuwun pirsu dhumateng tiyang sanes;
- c. atur dhawuh, wujudipun *imperatif*, kangge ndhawuhi tiyang sanes.

Paedahing basa sanesipun ugi kaandharaken dening Chaedar Alwasilah (1985: 27-30). Wondene basa gadhah enem (6) paedah, inggih menika.

- a. *Personal* utawi pribadhi

Paedah *personal* dipuwastani ugi *emotive* utawi *affective*. Paedah menika nengenaken *penutur*. Basa ingkang dipunginakaken gadhah paedah kangge ngandharaken *emosi* utawi ingkang dipunraosaken dening *penutur*. Prekawis menika nuwuhaken mitra tutur saged mangertos menapa ingkang dipunraosaken dening *penutur*ipun.

- b. *Directive*

Paedah *direktif* nengenaken mitra tutur. Ukara ingkang dipunandharaken dening *penutur* gadhah paedah kangge mangaribawani mitra tutur supados nindakaken salah satunggaling tumindak. Miturut Halliday (lumantar Alwasilah,

1985: 27) paedah *directive* ugi saged dipunwastani *instrumental*. Tegesipun *instrumental* inggih menika basa ingkang dipunandharaken dening *penutur* gadhah paedah supados saged nuwuhaken satunggaling kawontenan ingkang jumbuh kaliyan ingkang dipunkajengaken dening *penutur*.

c. *Phatic*

Basa gadhah paedah ingkang wonten sambung rapetipun kaliyan para *penuturipun*. *Peserta* tutur ingkang sami pawicantenan saged ngraketaken pasedherekan saha saged nggambaraken raos tepa slira. Tuturan ingkang gadhah paedah *phatic* sejatosipun boten kedah dipunwangsul, andharan menika namung kangge *basa basi* tinimbang kendel kemawon. Paedah *phatic* ugi saged dipunwastani *interpersonal* utawi *interactional*.

d. *Referential*

Paedah ingkang *referensial* nengenaken *topik* pawicantenan. Basa minangka pirantos kangge nggambaraken kawontenan, kadosan saha menapa kemawon ingkang wonten ing pagesangan. Paedah *referential* ugi dipunwastani *cognitive, denotative* utawi *informative*, tegesipun inggih menika tuturan ingkang dipunginakaken jumbuh kaliyan kasunyatan.

e. *Metalingual*

Paedah *metalingual* tegesipun inggih menika basa ingkang gadhah paedah kangge ngandharaken tegesipun satunggaling basa. Tegesipun inggih menika basa minangka objek studi, saha basa ingkang dipunginakaken dening para *linguis* kangge ngandharaken saha nyinauni ilmu basa.

f. *Imaginative*

Paedah ingkang *imaginative* asring kaginakaken wonten ing cakepan tembang. Ingkang dipuntengenaken namung titi laras, kaendahan, saha swantenipun kemawon. Paedah basa ingkang asipat *imaginative* ugi saged dipunpanggihaken wonten ing cariyos, dhagelan, saha dongeng. Paedah *imaginative* ugi saged dipunwastani *poetic*. Miturut Chaedar Alwasilah (1985: 30) ingkang dados kawigatosanipun paedah *imajinatif* inggih menika panganggening basa kangge damel remen *penutur* saha mitra tutur. Basa saged dipunginakaken kangge ngandharaken pamanggih ingkang asipat *imajinatif* utawi *khayal*.

Paedahing *penyimpangan* ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika inggih menika paedahing basa ingkang dipunandharaken dening Chaedar Alwasilah. Paedahing basa miturut Chaedar Alwasilah kaperang dados enem (6), menawi dipungayutaken kaliyan paedahipun basa minangka pirantos *komunikasi*, paedah basa menika sampun langkung mligi, jangkep saha langkung cetha saben peranganipun.

5. Pagelaran Drama Bajang Kaladete

Budianta, dkk. (2003: 95) ngandharaken bilih drama inggih menika salah satunggaling jinis karya sastra ingkang nggambaraken pawicantenan kanthi *verbal* antawisipun para paraga. Sanesipun gadhah pawicantenan ingkang kathah, drama ugi gadhah pandom pagelaran ingkang saged suka gegambaran swasana, papan, saha menapa kemawon ingkang dipuntindakaken dening paraga.

Budianta, dkk (2003: 104) ugi ngandharaken bilih pagelaran drama saged adhedhasar saking karya sastra sanesipun, kados ta cerkak, novel, geguritan, utawi

tembang. Pagelaran drama kanthi irah-irahan Bajang Kaladete inggih menika pagelaran drama ingkang adhedhasar mitos bocah bajang saking tlatah Dieng.

Masarakat Dieng pitados bilih Kyai Kaladete inggih menika priyantun ingkang damel tlatah Dieng. Piyambakipun gadhah sumpah badhe tansah paring titisan awujud rambut gembel lumantar lare alit. Lare ingkang gadhah rambut gembel menika dipunpitados mbeta berkah saking Gusti. Lare bajang kedah dipunruwat supados tansah bagas waras. Ruwatanipun inggih menika nyukur rambut gembel kanthi sarat-sarat tertamtu. Sarat ingkang dipunginakaken awujud pepenginan saking lare menika piyambak ingkang kedah dipunturuti.

Pagelaran drama Bajang Kaladete nyariosaken Biting, minangka trahipun Kyai Kaladete, ngimpi lare estri ingkang pinter beksan. Maksudipun Biting, piyambakipun kepengin lare estri menika ingkang beksan ing acara ruwatan. Ananging wonten salah paham antawisipun para paraga. Paraga sanesipun gadhah pamanggih bilih Biting kepengin palakrami kaliyan lare estri menika. Salajengipun salah paham menika nuwuhaken prekawis ingkang nyebabaken Sedangsari boten purun dipundadosaken sarat.

Pagelaran ingkang sae inggih menika pagelaran ingkang pawicantenanipun *lugas*, boten kaku. Supados pawicantenan saged kaandharaken kanthi alami, pramila dipunbetahaken *penjiwaan* ingkang sae dening para paraga. Kejawi *penjiwaan*, paraga ugi saged nindakaken *improvisasi* supados pawicantenanipun boten tansah miturut naskah drama.

Endraswara (2008: 104) ngandharaken bilih *improvisasi* inggih menika *letupan* jiwa seni saking paraga ingkang saderengipun pentas boten karantam,

tegesipun tumindak *kreatif* kanthi dumadakan. *Kreativitas* menika boten kaserat wonten ing teks drama. *Kreativitas* minangka wujud asiling raos *kreatif* saking para paraga. Sanadyan *improvisasi* gadhah sipat *kreatif*, ananging *improvisasi* menika kedah jumbuh kaliyan cariyos saha kedah tansah endah.

Ancasipun para paraga nindakaken *proses improvisasi* inggih menika supados pagelaran drama saged ketingal langkung nyata. Wonten ing pagelaran drama Bajang Kaladete menika, *improvisasi* ingkang dumadakan saged nuwuhaken raos bingung tumrap mitra tuturipun. Pramila kadhang kala wangsulan saking mitra tuturipun boten jumbuh kaliyan pitakenan saking *penuturipun*. Prekawis menika saged nuwuhaken *penyimpangan prinsip kerjasama*.

Budianta, dkk. (2003: 112) gadhah pamanggih bilih drama dipunwastani karya sastra amargi pirantos ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken pamanggihipun panganggit inggih menika awujud basa. Basa ingkang dipunginakaken dening panganggit saged maneka warna jinisipun. Basa ingkang dipunginanaken dipundayani saking pinten-pinten *faktor*, antawisipun pendhidhikan, status sosial, saha yuswanipun paraga wonten ing cariyos drama. Kanthi mekaten, pramila kathah sanget karya sastra drama ingkang ngginakaken basa dialek, basa padintenan, saha basa formal. Panaliten menika nliti pawicantenan wonten ing pagelaran drama kanthi irah-irahan Bajang Kaladete amargi pagelaran drama menika ngginakaken basa Jawi padintenan minangka pirantos *komunikasi*.

B. Nalaring Pikir

Basa minangka pirantos *komunikasi* gadhah paugeran-paugeran tertamtu ingkang kedah katindakaken dening *penutur* saha mitra tutur. Salah satunggaling paugeran wonten ing pawicantenan inggih menika *prinsip kerjasama*. *Prinsip kerjasama* katindakaken supados pawicantenan saged kalampahan kanthi lancar saha *kooperatif*. Miturut andharan teori ing inggil, *penyimpangan prinsip kerjasama* saged awujud *penutur* suka *informasi* ingkang langkung utawi kirang, boten jumbuh kaliyan kasunyatanipun, boten jumbuh kaliyan *konteks* tutur, saha *penutur* suka *kontribusi* ingkang boten cetha. Wondene basa minangka pirantos *komunikasi* gadhah paedah-paedah tertamtu miturut *konteksipun*.

Wonten ing pagelaran drama Sanggar Sastra Jawa mahasiswa Jurusan PBD FBS UNY 2010 kanthi irah-irahan Bajang Kaladete, para paraga sami nindakaken *proses improvisasi* supados pagelaran menika ketingal langkung nyata lan *lugas*. *Improvisasi spontan* ingkang katindakaken dening para paraga nyebabaken paraga sanesipun bingung. Paraga ingkang bingung salajengipun boten suka *tuturan* kanthi *kooperatif*. Pramila wonten ing pagelaran drama menika asring kadadosan salah paham, ateges *prinsip kerjasama* wonten ing pagelaran drama Bajang Kaladete boten katindakaken kanthi sae.

Panaliten menika gadhah ancas kangge *ndeskripsikaken* wujud saha paedahipun *penyimpangan prinsip kerjasama* wonten ing pagelaran drama kanthi irah-irahan Bajang Kaladete. *Data* ingkang dipunpanggiaken salajengipun dipunklasifikasiaken miturut *parameter* paugeran *prinsip kerjasama* miturut Grice saha paedah basa miturut Chaedar Alwasilah. Wondene asiling panaliten inggih

menika *deskripsi* wujuding *penyimpangan* saha paedah *penyimpangan prinsip kerjasama* ingkang dipunsebabaken amargi *proses improvisasi* para paraganipun.

C. Panaliten ingkang Jumbuh

Panaliten sanes ingkang jumbuh kaliyan panaliten menika inggih menika panalitenipun Sri Maryati taun 2012. Panaliten kanthi irah-irahan “*Penyimpangan Prinsip Kerjasama dan Prinsip Kesopanan dalam Acara Humor Dhagelan Basiyo*” ngrembag *penyimpangan prinsip kerjasama* saha *prinsip kesopanan*. Panaliten menika ugi ngrembag paedahipun *penyimpangan prinsip kerjasama* saha *prinsip kesopanan*. Asiling panaliten awujud *deskripsi* wujud, paedah, saha ancasing *penyimpangan prinsip kerjasama* saha *prinsip kesopanan* wonten ing acara Dhagelan Basiyo. *Ketaatasan* saha *penyimpangan prinsip kerjasama* kaperag dados sekawan, inggih menika: 1) *maksim kualitas*; 2) *maksim kuantitas*; 3) *maksim relevansi*; 4) *maksim pelaksanaan*. Wondene *ketaatasan* saha *penyimpangan prinsip kesopanan* kaperang dados enem, inggih menika: 1) *maksim kebijaksanaan*; 2) *maksim penerimaan*; 3) *maksim kemurahan*; 4) *maksim kerendahan hati*; 5) *maksim kecocokan*; 6) *maksim kesimpatian*.

Pambedaning panaliten menika kaliyan panalitenipun Sri Maryati inggih menika sumber saha *data* panalitenipun. Sumber panalitenipun Sri Maryati awujud *video* acara Dhagelan Basiyo, wondene panaliten menika awujud *video* pagelaran drama Bajang Kaladete. *Data* panalitenipun Sri Maryati inggih menika tuturan ingkang nyimpang saking paugeran *prinsip kerjasama* saha *prinsip*

kesopanan, wondene *data* panaliten menika awujud tuturan ingkang nyimpang saking paugeran *prinsip kerjasama* kemawon.

Rosa Heri Prasetyawati (2005) ngawontenaken panaliten babagan panganggening *prinsip kerjasama* wonten ing basa *chatting*. Panaliten kasebut ngrembag *ketaatasasan* saha *penyimpangan prinsip-prinsip kerjasama* saha *komponen tutur (SPEAKING)* Hymes wonten ing basa *chatting*. Asiling panaliten kanthi irah-irahan “*Penggunaan Prinsip Kerjasama dalam Bahasa Chatting*” awujud *deskripsi ketaatasasan* saha *penyimpangan prinsip-prinsip kerjasama* saha *komponen tutur (SPEAKING)* Hymes wonten ing basa *chatting*. *Ketaatasasan* saha *penyimpangan prinsip kerjasama* kaperang dados sekawan, inggih menika: 1) *maksim kualitas*; 2) *maksim kuantitas*; 3) *maksim relevansi*; 4) *maksim pelaksanaan*.

Pambedaning panaliten kasebut kaliyan panaliten menika inggih menika sumber saha asiling panaliten. Sumber panalitenipun Rosa Heri Prasetya inggih menika saking basa *chatting*, wondene panaliten menika sumberipun saking *video* pagelaran drama Bajang Kaladete. Asiling panalitenipun Rosa Heri Prasetya inggih menika *deskripsi ketaatasasan* saha *penyimpangan prinsip-prinsip kerjasama* saha *komponen tutur (SPEAKING)* Hymes. Wondene asiling panaliten menika inggih menika wujud saha paedahipun *penyimpangan prinsip kerjasama*.

BAB III

CARA PANALITEN

A. Jinising Panaliten

Panaliten kanthi irah-irahan *Penyimpangan Prinsip Kerjasama* wonten ing Pagelaran Drama Sanggar Sastra Jawa Bajang Kaladete Mahasiswa Jurusan PBD FBS UNY Taun 2010 inggih menika minangka panaliten ingkang awujud *deskriptif*. Moleong (2011: 11) ngandharaken bilih *data* ingkang dipunkempalaken mawi *metode deskriptif* awujud tetembungan saha gambar utawi *data* ingkang boten maujud angka. Tembung *deskriptif* gadhah teges bilih panaliten menika adhedhasar saking kasunyatan ingkang asring kadadosan utawi *fenomena* ing pagesanganipun *penutur*, pramila *data* ingkang dipunasilaken awujud tetembungan saha ukara basa ingkang jumbuh kaliyan kasunyatanipun.

Asiling panaliten kaandharaken kanthi *deskriptif* amargi panaliti nliti saha ngandharaken prekawis-prekawis ingkang jumbuh kaliyan kasunyatan. Prekawis ingkang dipuntliti inggih menika wujud saha paedahipun *penyimpangan prinsip kerjasama* wonten ing pagelaran drama Sanggar Sastra Jawa kanthi irah-irahan Bajang Kaladete dening mahasiswa Jurusan PBD FBS UNY 2010.

B. Data lan Sumbering Data

Data panaliten menika awujud tuturan ing pawicantenanipun para paraga pagelaran drama Sanggar Sastra Jawa mahasiswa Jurusan PBD FBS UNY 2010 kanthi irah-irahan Bajang Kaladete ingkang nyimpang saking paugeraning *prinsip kerjasama*. Sumber *data* panaliten menika saking *video* pagelaran drama Sanggar

Sastra Jawa mahasiswa Jurusan PBD FBS UNY 2010 kanthi irah-irahan Bajang Kaladete. Pagelaran drama Bajang Kaladete dipunpilih amargi wosing cariyos ingkang ngrembag salah paham antawisipun Biting kaliyan para sanesipun. Kejawi mekaten, tuturanipun para paraga ugi kathah ingkang nyimpang saking paugeraning *prinsip kerjasama*.

C. Caranipun Ngempalaken *Data*

Panaliten menika ngginakaken *metode* nyemak. Panaliti nyemak saha ningali *video* drama Bajang Kaladete, mliginipun mirengaken, ngawigatosaken saha mangertosi tuturan-tuturan wonten ing *video*. Dipunsebat *metode* nyemak amargi wujud kagiyatanipun nyemak, kalampahan kanthi nyemak, mliginipun nyemak panganggening basa (Sudaryanto, 1988: 2). Panaliten menika kalampahan kanthi mirengaken rekaman *video* pagelaran drama Sanggar Sastra Jawa mahasiswa Jurusan PBD FBS UNY 2010 kanthi irah-irahan Bajang Kaladete.

Teknik nyemak ingkang dipunginakaken inggih menika *teknik* “*simak bebas libat cakap*” utawi SBLC. Panaliti boten tumut wonten ing pawicantenan. Panaliti ugi boten tumut wonten ing pagelaran drama menika. Panaliti namung dados tiyang ingkang ngawigatosaken tuturan ingkang dipunandharaken dening para paraga wonten ing *video* drama menika.

Tahap salajengipun inggih menika *teknik* nyathet. *Teknik* nyathet kalampahan kaping kalih, inggih menika nyatet nalika *transkripsi* saking *video*, sarta nyathet nalika wonten ing kertu *data*. *Teknik* nyathet kalampahan mliginipun tumrap *data* ingkang wonten sambung rapetipun kaliyan panaliten, inggih menika

awujud tuturan ingkang nyimpang saking paugeraning *prinsip kerjasama*. Salajengipun *data* dipunserat wonten ing kertu *data*. Tuladha wujudipun kertu *data* saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

Tabel 1: **Tuladha Kertu Data**

Nomer <i>data</i>	(DL/14)
<i>Konteks</i>	Panik, Biting si anak bajang (putranipun Darmayasa) dereng nyuwun sarat kangge ruwatan.
Tuturan	Sokayasa : “Bingung? Wonge ora crita pak njaluk apa ngono?” Darmayasa : “Ora. Bocahe ki apa pawitane, apa kekarepane durung ngerti. ”
<i>Analisis</i>	1. Wangsulnipun Darmayasa nyimpang saking paugeran <i>maksim kuantitas</i> . 2. <i>Penyimpangan</i> menika gadhah paedah <i>referensial</i> .

Kertu *data* kaperang dados sekawan perangan, inggih menika (1) nomer *data*, (2) *konteks*, (3) tuturan, (4) *analisis*. Nomer *data* inggih menika perangan ingkang ngemu nomer urut *data*. Perangan *konteks* ngemu kawontenan nalika pawicantenan menika kalampahan. Perangan tuturan ngemu tuturan saha *kontribusi penutur*. Perangan *analisis* ngemu jinising *penyimpangan prinsip kerjasama* saha paedahipun.

D. Pirantining Panaliten

Pirantos wonten ing panaliten menika inggih menika *tabel indikator data* ingkang dipunbiyantu ngginakaken *alat tulis* sarta kertu *data*. Panaliti manggihaken *data* ingkang gadhah sambung rapetipun kaliyan paugeran *prinsip kerjasama*. Sarat-sarat *data* ingkang dipunkempalaken salajengipun dipunjumbuhaken kaliyan *teori* nyimpang saha boten nyimpang adhedhasar *teori prinsip kerjasama* wonten ing *tabel indikator data*. *Teori* ingkang dipunsebat

nyimpang saking paugeran *prinsip kerjasama* inggih menika bilih tuturanipun para paraga utawi *penutur* boten netepi paugeran *prinsip kerjasama*. Salajengipun *data* ugi dipunjumbuhaken kaliyan *teori* paedahing basa miturut Chaedar Alwasilah kangge madosi paedah *penyimpangan*. Kanthi mekaten salajengipun panaliti nyathet tuturan menika woten ing kertu *data*. Kertu *data* ngemu perangan nomer *data*, *konteks*, tuturan, saha *analisis*.

E. Caranipun Nganalisis Data

Cara nganalisis *data* wonten ing panaliten menika kanthi analisis *deskriptif*, tegesipun ngandharaken wujud saha paedahipun *penyimpangan prinsip kerjasama*. *Deskripsi penyimpangan prinsip kerjasama* wonten ing *video* pagelaran drama kanthi irah-irahan Bajang Kaladete dipunpendhet saking *parameter* nyimpang saha boten nyimpang adhedhasar *teori prinsip kerjasama* ingkang jumbuh kaliyan pamanggihipun Grice. Wondene *deskripsi* paedahipun *penyimpangan prinsip kerjasama* wonten ing *video* pagelaran drama kanthi irah-irahan Bajang Kaladete dipunpendhet saking *parameter* paedahing basa miturut Chaedar Alwasilah.

Panaliti ngginakaken piranti ingkang awujud kertu *data*. *Data* ingkang sampun dipunkempalaken lan dipuncathet wonten ing kertu *data*, salajengipun dipun*identifikasi* jumbuh kaliyan sarat-sarat ingkang sampun dipuntemtukaken. Asiling analisis kertu *data* salajengipun dipunanalisis malih miturut wujud *penyimpangan* saha paedah *penyimpangan*ipun.

Cak-cakanipun ngolah *data* inggih menika.

1. *Ngidentifikasi saha ngklasifikasi data*

Adhedhasar asiling *transkripsi* panaliti pikantuk *data* sinerat ingkang siap dipuntliti. *Proses identifikasi* tegesipun paring tandha tumrap pawicantenan utawi tuturan ingkang dipunbetahaken.

2. *Nyalin wonten ing kertu data*

Data ingkang dipunbetahaken sampun cumawis, salajengipun *data* dipunsalin wonten ing kertu *data*.

3. *Nganalisis kertu data*

Data menika salajengipun dipunanalisis miturut *teori pragmatik prinsip kerjasama* saha paedah *peyimpanganipun*.

4. *Mendhet dudutan*

Perangan ingkang pungkasan inggih menika mendhet dudutan adhedhasar panaliten ingkang sampun kalampahan. Dudutan menika paring wangsulane tumrap wosing prekawis panaliten.

F. *Validitas saha Reliabilitas*

Data ingkang dipunpanggihaken dening panaliten menika dipunesahaken kanthi *validitas* saha *reliabilitas*. *Validitas* ingkang dipunginakaken inggih menika ngginakaken *expert judgement*. *Expert judgement* ing panaliten menika katindakaken kanthi cara *konsultasi* utawi wawan pirembaran kaliyan priyantun ingkang ahli ing *bidang pragmatik*, mliginipun *prinsip kerjasama*. Ahli ingkang

dipunkajengaken ing panaliten inggih menika dosen *pembimbing*. *Konsultasi* kaliyan dosen *pembimbing* ancasi pun supados pikantuk *data* ingkang leres.

Caranipun ngesahaken *data* ing panaliten menika ugi ngginakaken *reliabilitas*. *Reliabilitas* ingkang dipunginakaken inggih menika *reliabilitas stabilitas*. *Realibilitas* inggih menika cara nguji *data* panaliten kanthi tliti. *Reliabilitas stabilitas* dipuntindakaken kanthi nliti langkung premati tegesipun madosi kanthi premati prekawis-prekawis ingkang jumbuh kaliyan objek panaliten kanthi ajeg. Nliti ingkang langkung premati saged kalampahan kanthi ningali rekaman *video* pagelaran drama Sanggar Sastra Jawa mahasiswa Jurusan PBD FBS UNY 2010 kanthi irah-irahan Bajang Kaladete kanthi makaping-kaping. Kejawi ningali *video*, panaliti ugi maos *data* ingkang sami kanthi makaping-kaping pramila panaliti saged pikantuk *data* ingkang ajeg.

BAB IV ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN

A. Asiling Panaliten

Bab IV menika badhe ngrembag asiling panaliten ingkang awujud *deskripsi* jinis saha paedahipun tuturan-tuturan wonten ing sumber *data* ingkang nyimpang saking paugeran *prinsip kerjasama*. *Penyimpangan* menika tuwuh amargi *proses improvisasi* ingkang dipuntindakaken dening para paraga. Pramila wonten ing perangan menika badhe kaandharaken *prinsip-prinsip kerjasama* menapa kemawon ingkang boten dipuntindakaken dening para paraga. Kanthi mekaten, *data* dipunpilah miturut jinis *penyimpangan prinsipipun*. Salajengipun *data* dipunanalisis miturut paugeran *prinsip kerjasama* saha paaedahing basa. *Data* ingkang sampun dipunanalisis salajengipun dipunlebetaken wonten ing *tabel analisis*. *Tabel analisis* ngemu perangan wujud *penyimpangan*, paedahipun *penyimpangan*, saha indikator. Andharan asiling panaliten saged katingal wonten ing *tabel* ngadhap menika:

Tabel 2: Wujud saha paedah *penyimpangan prinsip kerjasama* wonten ing Pagelaran Drama kanthi Irah-irahan Bajang Kaladete

No.	Wujud <i>Penyimpangan</i>	Paedahipun <i>Penyimpangan</i>	Indikator
1.	<i>Maksim kuantitas.</i> a. <i>Penutur suka kontribusi ingkang langkung.</i>	<i>Personal.</i> Ngandharaken raos kangen.	Kang Gundhil : “Aku bingung aku saiki, kowe neng kene ki ngapa? Aku malah bingung aku, bingung tenan aku. Arep ngapa ndhene?” Yu Jemblung : “ Ya kangen ta karo bojoku sing ngganteng dhewe. ” (DL/25) <i>Konteks</i> : Kang Gundhil bingung ningali garwanipun dugi.

No.	Wujud <i>Penyimpangan</i>	Paedahipun <i>Penyimpangan</i>		Indikator
			Ngandhar- aken raos kesel.	<p>Sokawera : “Apik kuwi ndhuk. Isa nggo tambah pengalaman karo nggo tambah sangu kowe.”</p> <p>Sendangsari : “Iya mbok, ning aku ki kesel banget lho mbok.”</p> <p>(DL/124)</p> <p><i>Konteks</i> : Sante, nembe napeni uwos, Sokawera (ibunipun Sendangsari) nyuwun pirs babagan latihan narinipun.</p>
		<i>Direktif.</i>	Mangariba- wani mitra tuturipun.	<p>Sokayasa : “Janji ya pak ora dibaleni maneh!”</p> <p>Darmayasa : “Lha iya, masa ya aku mblenjani janjiku dhewe.”</p> <p>Sokayasa : “Tenan?”</p> <p>Darmayasa : “Iya tenan bu. Nek ngene iki lak ya keton apik ta bu, tinimbang awake dhewe nesu-nesu terus, iki ditonton wong akeh lak ya ora apik, ora becik, ora ana, ora migunani ngono lah bu. Terus ya dikira tangga teparo ki keluargane dhewe sering padu.”</p> <p>(DL/12)</p> <p><i>Konteks</i> : Darmayasa ngrayu Sokayasa (garwanipun) ingkang nesu.</p>
		<i>Fatik.</i>	Nindak- aken <i>kontak</i> basa.	<p>Kang Gundhil : “Aja ngono. Teruske teruske teruske. Jare aku krungu-krungu kowe melu KIR?”</p> <p>Surti Kulinadirabi : “<i>Karya Ilmiah remaja. Ndhisik aku wis tau kuliah ning Basa Jawa.</i>”</p> <p>Kang Gundhil : “Taun pira?”</p> <p>Surti Kulinadirabi : “79.”</p> <p>(DL/72)</p> <p><i>Konteks</i> : Sante, Kang Gundhil nyuwun pirs kaliyan Surti Kulinadirabi babagan KIR (<i>Karya Ilmiah Remaja</i>).</p>

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
		<i>Referensi-al.</i>	Ngandhar-aken satunggal-ing objek. Darmayasa : “Ealah, kopi iki bu?” Sokayasa : “Genah ta pak, kok kaya ngono kuwi oli. ” (DL/1) <i>Konteks</i> : Enjing-enjing, Darmayasa (garwanipun Sokayasa) ngunjuk kopi, sante.
		Ngandhar-aken prastawa ing sakiwa tengenipun.	Sokayasa : “Bingung? Wonge ora crita pak njaluk apa ngono?” Darmayasa : “Ora. Bocahe ki apa pawitane, apa kekarepane durung ngerti. ” (DL/14) <i>Konteks</i> : Panik, Biting si anak bajang (putranipun Darmayasa) dereng nyuwun sarat kangge ruwatan.
		<i>Imajinatif.</i>	Ngandhar-aken tuturan ingkang jumbuh kaliyan imajinasi-nipun. Darmayasa : “Masa ya ora percaya ta bu karo bojone dhewe?” Sokayasa : “Ora percaya. Nek ngene iki carane, aku mbiyen ki gelem dibojo karo Pak Wardi kae. ” (DL/8) <i>Konteks</i> : Sokayasa nesu kaliyan Darmayasa.
	b. <i>Penutur suka kontribusi ingkang kirang.</i>	<i>Personal.</i>	Ngandhar-aken raos blaka. Darmayasa : “Lungguh! Aku tak takon, gajihmu apa kok isa ngombe kopiku?” Kang Gundhil : “Huahaha.” Yu Jemblung : “Lha iki, ngapurana kowe ngombe kopi ndarane!” Kang Gundhil : “ Demi Tuhan!! Hahaha.” (DL/117) <i>Konteks</i> : Darmayasa lan Sokayasa dugi kanthi nesu, bingung, saha panik. Kang Gundhil lan Yu Jemblung lenggah wonten siti, Darmayasa lan Sokayasa jumeneng wonten ngajengipun.
			Ngandhar-aken raos kaget. Sokayasa : “Nek njaluk bojo kepiye ra Yu?” Kang Gundhil lan Yu Jemblung : “ Wuaa bojo! ” Darmayasa : “Mbayangke kuwi kan,

No.	Wujud <i>Penyimpangan</i>	Paedahipun <i>Penyimpangan</i>		Indikator
				mbayangke! Upama kuwi bakal kedaden ki kepiye? (DL/118) <i>Konteks</i> : Darmayasa lan Sokayasa dugi kanthi nesu, bingung, saha panik. Kang Gundhil lan Yu Jemblung lenggah wonten siti, Darmayasa lan Sokayasa jumeneng wonten ngajengipun.
		<i>Direktif.</i>	Mangaribawani mitra tutur.	Surti Kulinadirabi : “Wah, Dr. Suwardi. <i>Tepuk tangan, tepuk tangan.</i> Pak Wardi wonten? Ket teng mriki silo e pak.” Kang Gundhil : “ Silo ndungkluk! ” (DL/50) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi paring <i>sambutan</i> tumrap Pangarsa Jurusan.
		<i>Fatik.</i>	Nindakaken <i>kontak</i> basa.	Sokayasa : “Le, terus piye le bocah wadon kuwi mau le cilik anget?” Darmayasa : “Terus kepiye le?” Biting : “ Biting.... ” (DL/19) <i>Konteks</i> : Tiyang sepuhipun Biting penasaran sanget kaliyan pangimpenipun Biting. Biting dipuntimbali kanca-kancanipun.
		<i>Referensi.</i>	Ngandharaken satunggaling <i>objek</i> .	Surti Kulinadirabi : “Bodho meneh. Tape ki sewengi isa dadi.” Kang Gundhil : “Piye piye piye?” Surti Kulinadirabi : “ Lha iya, tape. ” (DL/68) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi paring pamanggih babagan tape.
2.	<i>Maksim kualitas.</i> <i>Penutur</i> suka <i>kontribusi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan.	<i>Personal.</i>	Ngandharaken raos nesu.	Surti Kulinadirabi : “Saiki mas?” Kang Gundhil : “ Sesuk! ” Surti Kulinadirabi : “Wooo ngono kuwi nesu mas e.” Kang Gundhil : “Ya teruske.” (DL/83) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi dipunsuwun nembang dening Kang Gundhil.

No.	Wujud <i>Penyimpangan</i>	Paedahipun <i>Penyimpangan</i>	Indikator
		<i>Direktif.</i>	Mangaribawani mitra tutur. Surti Kulinadirabi : “ Pengrawite aja grogi nek ngiringi sindhen ayu ngene iki. ” Kang Gundhil : “Ayu? Gagrak ngono.” (DL/85) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi badhe miwiti nembang.
		<i>Fatik.</i>	Nindakaken <i>kontak</i> basa. Surti Kulinadirabi : “Hahaha. Sugeng enjang, eh kok sugeng enjing. ” Kang Gundhil : “Nдалу, ndalu.” Surti Kulinadirabi : “Sugeng ndalu.” (DL/46) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabilinadirabi dugi, sante.
		<i>Referensi- al.</i>	Ngandharaken satunggaling <i>objek</i> . Yu Jemblung : “Emmm... Ki nek didelok seka rambutmu sing klimis ngene iki... ” Kang Gundhil : “Ra ketok e kok.” Yu Jemblung : “Wis pokokmen iki klimis pak.” (DL/26) <i>Konteks</i> : Sante, Yu Jemblung ngrayu garwanipun (Kang Gundhil).
			Ngandharaken prastawa ing sakiwa tengenipun. Surti Kulinadirabi : “Dienggo.” Kang Gundhil : “Kuwalik dul!” Surti Kulinadirabi : “ Mas, iki lighting mati ki mas? Iki lighting mas. ” Kang Gundhil : “Kuwalik kuwalik.” (DL/98) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi kewalik anggenipun ngagem sanggul, nutupi mripat.
	<i>Meta- lingual.</i>		Kang Gundhil : “Kuwi kepiye kuwi?” Surti Kulinadirabi : “Seka latar belakang ki ngiringan wingking, latar belakang. ” Kang Gundhil : “Hahaha, terus?” Surti Kulinadirabi : “Seka tujuan ki dadi kepituan. ” Kang Gundhil : “Kepituan ik.” Surti Kulinadirabi : “ <i>Tujuh</i> kan pitu.” (DL/74)

No.	Wujud <i>Penyimpangan</i>	Paedahipun <i>Penyimpangan</i>		Indikator
				<i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi ngandharaken lelampahanipun nalika nyerat <i>karya ilmiah</i> .
		<i>Imajinatif.</i>	Ngandharaken tuturan ingkang jumbuh kaliyan imajinasi-nipun.	<p>Darmayasa : “Wis ta... Anget e bu, mriang pa piye kok ya mblandhang kaya gak duwe rem ngono kuwi.”</p> <p>Sokayasa : “Apa? Mblandhang ra duwe rem? Aku kuwi bojomu pak, bojomu! Apa mbok padhake motor? Ana reme, klaksone, oline, kaya ngono kuwi?”</p> <p>Darmayasa : “Bu, bu, mbok ya kuwi oline ditube sekalian ben tambah alus.”</p> <p>(DL/7)</p> <p><i>Konteks</i> : Sokayasa nesu kaliyan Darmayasa.</p>
3.	<i>Maksim relevansi. Penutur suka kontribusi ingkang boten jumbuh kaliyan konteks tutur.</i>	<i>Personal.</i>	Ngandharaken raos boten pitados.	<p>Darmayasa : “Mbok ya wis ta bu. Ora usah kelingan sing biyen-biyen. Lha karepku ki lak ya arep nembang, arep nggo kowe. Ngene iki rungoke ya. Upama sliramu ki kembang melathi bu, lak ya romantis ta?”</p> <p>Sokayasa : “Ngomong apa maneh koe iki pak? Wis aku ki ra percaya karo kowe kuwi.”</p> <p>(DL/10)</p> <p><i>Konteks</i> : Darmayasa ngrayu Sokayasa (garwanipun) ingkang nesu.</p>
			Ngandharaken raos kepengin mangertos.	<p>Surti Kulinadirabi : “Lha iya. Niki para pamiyarsa nderek nepangaken nama kula Surti Kulinadirabi.”</p> <p>Kang Gundhil : “Lha terus sing rabi sapa?”</p> <p>Surti Kulinadirabi : “Hah sing rabi ya bapak ibu dosen sing kersa.”</p> <p>Kang Gundhil : “Apa ya tumon?”</p> <p>Surti Kulinadirabi : “Hah nek lagi dho mendem.”</p>

No.	Wujud <i>Penyimpangan</i>	Paedahipun <i>Penyimpangan</i>	Indikator
			(DL/48) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabilinadirabi nepangaken asmanipun piyambak, sante.
			Ngandhar- aken raos sumelang. Kang Gundhil : “Ngono ta?” Surti Kulinadirabi : “Ho’oh. Ning ya regane diudhunke.” Kang Gundhil : “Weh, bijiku ora metu sesuk. ” (DL/54) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi ngandharaken maknanipun “Di” wonten ing tembung Suwardi.
			Ngandhar- aken raos nesu. Surti Kulinadirabi : “Ngelmu iku pamonge sadina-dina. Halah!” Kang Gundhil : “Lha kowe iki ya ngapa nembangmu kaya ngono?” Surti Kulinadirabi : “ Kowe ki mirang- mirangna aku mas, ya apa ana sindhen ayune ngene diplothok kaya rambutan. Ahh. ” (DL/91) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi dipundukani Kang Gundhil amargi nembangipun boten jumbuh kaliyan tuladhanipun.
			Ngandhar- aken raos depresi. Dewi Tribuana : “Banjur? Ngapa kowe mlayu tekan tlagaku kene?” Sendangsari : “ Kula trima mati dewi, kula trima mati! ” (DL/134) <i>Konteks</i> : Ing tлага Bima, bingung, duka.
		<i>Direktif.</i> Mangariba- wani mitra tutur.	Sokayasa : “Ting, Biting, Ting.... Owalah pak e, piye pak Biting kuwi anake dhewe ngimpi bocah wadon kuwi ki sapa?” Darmayasa : “ Wis ta bu, uwis, uwis... Dianyebke sek, ora usah sumelang. ” (DL/20) <i>Konteks</i> : Panik, Biting dereng

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
			ngandhakaen pepenginanipun.
		<i>Fatik.</i>	Nindak- aken <i>kontak</i> basa. Yu Jemblung : “Ati-ati ya kang!” Kang Gundhil : “ Dhadhah sayang! ” (DL/121) <i>Konteks</i> : Kang Gundhil tindak dhateng desa sebelah kangge sowan kaliyan yu randha (Sokawera).
		<i>Referensi- al.</i>	Ngandhar- aken prastawa ing sakiwa tengenipun. Biting : “Ngimpine Biting, Biting ketemu kalo botah wedok, ayuuuu banget.” Sokayasa : “Pak, we sampeyan niku malah ngapa ta? Biting kuwi lho pak, Biting ngimpi wong wedok ayu, kuwi sapa?” Darmayasa : “Iya, aku ya krungu apa sing diandharke Biting. Lak ya Biting kuwi cah lanang bu, lumrah ngimpine bocah wadon kaya bapake biyen. ” (DL/16) <i>Konteks</i> : Tiyang sepuhipun Biting (Darmayasa saha Sokayasa) penasaran sanget kaliyan pangimpenipun Biting.
			Ngandhar- aken sawjining <i>objek.</i> Yu Jemblung : “Laris ngono kuwi pak?” Kang Gundhil : “ Siji neh. ” (DL/44) <i>Konteks</i> : Kang Gundhil ngandharaken jinising wedhak ingkang kawentar.
		<i>Imajinatif</i>	Ngandhar- aken tuturan ingkang jumbuh kaliyan imajinasi- nipun. Yu Jemblung : “Bojone tiba ik malah disokurke ngono ki piye ta karepe?” Kang Gundhil : “ Kowe ki ngapa mlayu tekan kene mencilat? ” (DL/24) <i>Konteks</i> : Yu Jemblung (garwanipun Kang Gundhil) dhawah sasampunipun jejogedan.
4.	<i>Maksim pelaksanaan. Penutur suka kontribusi ingkang boten</i>	<i>Personal.</i>	Ngandhar- aken raos kepingin mangertos. Surti Kulinadirabi : “Oh nggih, ketok. Lha nek iki mas, nek ngrembug bab nama ki aku ana judule mas.” Kang Gundhil : “Judule apa?”

No.	Wujud <i>Penyimpangan</i>	Paedahipun <i>Penyimpangan</i>		Indikator
	cetha saha <i>ambigu.</i>			<p>Surti Kulinadirabi : “Ana irah-irahane, Asma Kinarya japa.”</p> <p>Kang Gundhil : “Weeh, sindhen senior.”</p> <p>Surti Kulinadirabi : “Woo, aku og.”</p> <p>Kang Gundhil : “Lha kuwi kepiye kuwi larah-larahe kepiye gegayutane?”</p> <p>(DL/51)</p> <p><i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi badhe ngandharaken Asma Kinarya japa.</p>
		<i>Direktif.</i>	<p>Mangaribawani mitra tutur.</p> <p>Sokayasa : “Patangatusewu nggo tuku gula, tekan pundi lho pak? Apa ya sewulan tenan ngemut gula?”</p> <p>Darmayasa : “Hayo hayo basane mut-mutan wae, isin iki bu ditonton wong akeh. Arep bahas mut-mutan iki mbok ya mengko bengi ngono kuwi lho bu.”</p> <p>Sokayasa : “Gulane pak, gulane sing diemut iki.”</p> <p>(DL/4)</p> <p><i>Konteks</i> : Sokayasa nesu kaliyan Darmayasa (garwanipun) amargi jatah arta saben sasinipun kirang.</p>	
			<p>Nyuwun pitulung dhumateng mitra tutur.</p> <p>Sokayasa : “Nembang apa pak?”</p> <p>Darmayasa : “Sek, tak pikir sek. Mas Imam, tulung tulung, lima kuwi lima.”</p> <p>(DL/5)</p> <p><i>Konteks</i> : Darmayasa badhe ngrayu Sokayasa kanthi nembang.</p>	
		<i>Referensi-al.</i>	<p>Ngandharaken satunggaling objek.</p> <p>Darmayasa : “Terus piye le, le crita?”</p> <p>Biting : “Botahe ola ketok, ning botahe tiliiiiik anget.”</p> <p>Sokayasa : “Owalah pak, kuwi ki kepiye pak? Ilik anget ilik anget, kuwi ki saru pak, mesthi iki saru anake dhewe.”</p> <p>(DL/18)</p> <p><i>Konteks</i> : Tiyang sepuhipun Biting</p>	

No.	Wujud <i>Penyimpangan</i>	Paedahipun <i>Penyimpangan</i>	Indikator
			(Darmayasa saha Sokayasa) penasaran sanget kaliyan pangimpenipun Biting.
		Ngandhar- aken prastawa ing sakiwa tengenipun.	Yu Jemblung : “Bojo nek dikandhani ngeyel ki ngene iki senengane.” Kang Gundhil : “Lha lha lha piye? Piye?” Yu Jemblung : “ Lha jaman semana kan aku wis tau ngomong pak. ” Kang Gundhil : “Ngomong apa aku ra nggateke.” (DL/32) <i>Konteks</i> : Yu Jemblung protes kaliyan Kang Gundhil.
		<i>Meta- lingual.</i>	Ngandhar- aken seserepan babagan dinten pasaran Jawa. Surti Kulinadirabi : “Dordordordor. Iki tela ki sewengi ki isa dadi tape.” Kang Gundhil : “Ngono?” Surti Kulinadirabi : “Hah tela, didang, ragenana Minggu Kliwon, Senene Legi. ” Kang Gundhil : “Minggu Kliwon, Senene Legi?” Surti Kulinadirabi : “Kuwi rumus Jawa kuwi.” (DL/69) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi paring pamanggih babagan caranipun damel tape.
		<i>Imajinatif</i>	Ngandhar- aken tuturan ingkang jumbuh kaliyan imajinasi- nipun. Surti Kulinadirabi : “Oh kewalik. Mbak Wini ki sing pari, Mas Imam sing kentang?” Kang Gundhil : “Ya mbuh kuwi.” Surti Kulinadirabi : “ Ya, Mbak Wini men ngrembuyung, Mas Imam men kentange akeh. ” (DL/64) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi paring pamanggih babagan tetanduran ing sawah.

Adhedhasar *tabel* panaliten ing inggil, saged kapanggihaken bilih wujud *penyimpangan prinsip kerjasama* wonten ing pagelaran drama kanthi irah-irahan Bajang Kaladete wonten sekawan jinis. Wujudipun *penyimpangan prinsip kerjasama* ingkang katindakaken antawisipun inggih menika *maksim kuantitas, maksimum kualitas, maksimum relevansi, saha maksimum pelaksanaan*. *Penyimpangan prinsip kerjasama* ingkang katindakaken wonten ing pagelaran drama kanthi irah-irahan Bajang Kaladete ugi gadhah paedah basa ingkang kaperang saking enem jinis, inggih menika paedah *personal, direktif, fatik, referensial, metalingual, saha imajinatif*.

B. Pirembagan

Asiling panaliten salajengipun badhe karembag wonten ing bab menika. Miturut asiling panaliten ingkang sampun kalampahan, wonten sekawan jinis wujud *penyimpangan prinsip kerjasama* ing pagelaran drama Bajang Kaladete. *Penyimpangan* ingkang katindakaken dening para paraga amargi *proses improvisasi* ingkang dumadakan. *Improvisasi* menika mangaribawani para paraga boten suka tuturan ingkang *kooperatif*. Sanadyan mekaten, *improvisasi* ugi saged nuwuhaken cariyos ingkang langkung ngrembaka, pawicantenan ingkang langkung *luwes*, boten kaku, saha katingal langkung *alami*.

Penyimpangan prinsip kerjasama ing pawicantenan ugi boten saged dipunuwalaken saking paedahing basa. Kejawi minangka pirantos *komunikasi*, basa ugi gadhah paedah tertamtu ingkang langkung mligi. Ing ngandhap menika

saged dipuntingali pirembagan babagan wujud saha paedah *penyimpangan prinsip kerjasama* ing pagelaran drama Bajang Kaladete.

1. *Penyimpangan maksim kuantitas*

Maksim kuantitas gadhah gegayutan kaliyan *kuantitas kontribusi* saking *penutur* saha mitra tutur. *Maksim kuantitas* nedahaken *informasi* ingkang jumbuh kaliyan kabetahanipun mitra tutur. Miturut asiling panaliten wonten kalih (2) jinis wujud *penyimpangan maksim kuantitas*, inggih menika *peserta* tutur suka *informasi* ingkang langkung saha suka *informasi* ingkang kirang saking kabetahanipun mitra tutur. Andharan salajengipun badhe karembag wonten ing ngandhap menika.

a. *Penutur suka kontribusi ingkang langkung*

Penyimpangan maksim kuantitas mliginipun *penutur* suka *informasi* ingkang langkung gadhah gangsal (5) jinis paedah *penyimpangan*, inggih menika *personal*, *direktif*, *fatik*, *referensial*, saha *imajinatif*. Pirembagan salajengipun saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

1) *Personal*

Jinising paedah *personal* ing *penyimpangan maksim kuantitas* mliginipun *penutur* ingkang suka *kontribusi* langkung wonten kalih (2) inggih menika kangge ngandharaken raos kangen saha raos kesel. Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, tuturan ingkang nyimpang saking paugeran *maksim kuantitas* saha gadhah paedah *personal* inggih menika.

- Ngandharaken raos kangen

(1)

Kang Gundhil : “Aku bingung aku saiki, kowe neng kene ki ngapa? Aku malah bingung aku, bingung tenan aku. Arep ngapa ndhene?”

Yu Jemblung : **“Ya kangen ta karo bojoku sing ngganteng dhewe.”**

(DL/25)

Konteks : Kang Gundhil bingung ningali garwanipun dugi.

Nalika semanten Kang Gundhil nembe nguda rasa kaliyan para pengrawit babagan garwanipun, Yu jemblung. Boten dipunnyana, dumadakan Yu Jemblung dugi. Prekawis menika nuwuhaken Kang Gundhil kaget saha bingung.

Adhedhasar *data* (1), andharanipun Yu Jemblung nyimpang saking paugeraning *maksim kuantitas*. Yu jemblung paring *informasi* ingkang langkung saking kabetahanipun Kang Gundhil sanadyan *informasi* menika langkung jangkep. *Informasi* “...bojoku sing ngganteng dhewe” kaanggep langkung langkung trep menawi kaandharaken “ya kangen ta karo bojoku” kemawon. Katrangan “...bojoku sing ngganteng dhewe” boten prelu dipunandharaken amargi Kang Gundhil boten mbetahaken *informasi* menika.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (1) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge ngandharaken raos kangenipun Yu Jemblung tumrap Kang Gundhil. Raos kangen ingkang kaandharaken saged katingal saking pamilihing tembung “kangen” dening Yu Jemblung ingkang ngandharaken *emosi* utawi raosipun *penutur*.

- Ngandharaken raos kesel

(2)

Sokawera : “Apik kuwi ndhuk. Isa nggo tambah pengalaman karo nggo tambah sangu kowe.”

Sendangsari : “Iya mbok, **ning aku ki kesel banget lho mbok.**”

(DL/124)

Konteks : Sante, nembe napeni uwos, Sokawera (biyungipun Sendangsari) nyuwun pirsu babagan latihan narinipun.

Data (2) inggih menika pawicantenan antawisipun ibu kaliyan putranipun.

Sokawera nyuwun pirsu babagan gladhen beksanipun Sendangsari. Sendangsari remen sanget beksan saha gadhah gegayuhan saged dados penari. Piyambakipun gadhah kalodhangan saged pentas ing adicara ruwatan bajang. Ananging Sendangsari ngraos keselen amargi anggenipun gladhen saben dinten.

Adhedhasar *data* (2), tuturanipun Sendangsari nyimpang saking paugeraning *maksim kuantitas*. Sendangsari suka *informasi* ingkang langkung saking kabetahanipun Sokawera sanadyan *informasi* menika langkung jangkep. *Informasi* “...ning aku ki kesel banget lho mbok” kaanggep langkung, langkung cekap menawi kaandharaken “iya mbok” kemawon. Katrangan “...ning aku ki kesel banget lho mbok” boten prelu dipunandharaken amargi Sokawera boten mbetahaken *informasi* menika.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (2) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge ngandharaken raos keselipun Sendangsari amargi gladhen ingkang katindakaken saben dinten. Raos kesel ingkang kaandharaken saged katingal saking pamilihing ukara “kesel banget” dening Sendangsari ingkang ngandharaken *emosi* utawi raosipun *penutur*.

2) *Direktif*

Jinising paedah *direktif* ing *penyimpangan maksim kuantitas* mliginipun *penutur* ingkang suka *kontribusi* langkung inggih menika kangge mangaribawani mitra tutur. Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, tuturan ingkang nyimpang saking paugeran *maksim kuantitas* saha gadhah paedah *direktif* inggih menika.

(3)

Sokayasa : “Janji ya pak ora dibaleni maneh!.”

Darmayasa : “Lha iya, masa ya aku mblenjani janjiku dhewe.”

Sokayasa : “Tenan?”

Darmayasa : “Iya tenan bu. **Nek ngene iki lak ya keton apik ta bu, tinimbang awake dhewe nesu-nesu terus, iki ditonton wong akeh lak ya ora apik, ora becik, ora ana, ora migunani ngono lah bu. Terus ya dikira tangga teparo ki keluargane dhewe sering padu.**”

(DL/12)

Konteks : Darmayasa ngrayu Sokayasa (garwanipun) ingkang nesu.

Data (3) inggih menika pawicantenan antawisipun Darmayasa kaliyan garwanipun. Sokayasa nesu amargi garwanipun boten ngandharaken raos panuwun sesampunipun dipundamelaken unjukan kopi. Pramila Darmayasa ngrayu garwanipun supados boten nesu malih.

Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, tuturanipun Darmayasa nyimpang saking paugeraning *maksim kuantitas*. Darmayasa paring *informasi* ingkang langkung saking kabetahanipun Sokayasa sanadyan *informasi* menika langkung jangkep. *Informasi* “Nek ngene iki lak ya keton apik ta bu, tinimbang awake dhewe nesu-nesu terus,” kaanggep langkung, langkung cekap menawi kaandharaken “iya tenan bu” kemawon. Katrangan “Nek ngene iki lak ya keton apik ta bu, tinimbang awake dhewe nesu-nesu terus,” boten prelu dipunandharaken amargi Sokawera boten mbetahaken *informasi* menika.

Miturut *data* (3), tuturan menika ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge mangaribawani mitra tuturipun. Ukara ingkang dipunandharaken dening Darmayasa gadhah paedah kangge mangaribawani mitra tutur supados nindakaken satunggaling tumindak. Tuturan (3) gadhah ancas supados Sokayasa boten tansah nesu kaliyan Darmayasa, amargi boten sae kangge gesang bebrayan.

3) *Fatik*

Jinising paedah *fatik* ing *penyimpangan maksim kuantitas* mliginipun *penutur* ingkang suka *kontribusi* langkung inggih menika kangge nindakaken *kontak* basa. Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, tuturan ingkang nyimpang saking paugeran *maksim kuantitas* saha gadhah paedah *fatik* inggih menika.

(4)

Kang Gundhil : “Aja ngono. Teruske teruske teruske. Jare aku krungu-krungu kowe melu KIR?”

Surti Kulinadirabi : “*Karya Ilmiah remaja*. **Ndhisik aku wis tau kuliah ning Basa Jawa.**”

Kang Gundhil : “Taun pira?”

Surti Kulinadirabi : “79.”

(DL/72)

Konteks : Sante, Kang Gundhil nyuwun pirsu kaliyan Surti Kulinadirabi babagan KIR (*Karya Ilmiah Remaja*).

Data (4) inggih menika pawicantenan antawisipun Kang Gundhil kaliyan Surti Kulinadirabi. Kekalihipun nembe nyante saha sami geguyon. Kang Gundhil nyuwun pirsu babagan lelampahanipun Surti Kulinadirabi nalika piyambakipun nderek KIR (*Karya Ilmiah Remaja*).

Adhedhasar *data* (4), andharanipun Surti Kulinadirabi nyimpang saking paugeraning *maksim kuantitas*. Surti Kulinadirabi paring *informasi* ingkang langkung saking kabetahanipun Kang Gundhil sanadyan *informasi* menika langkung jangkep. *Informasi* “*Karya Ilmiah remaja*. Ndhisik aku wis tau kuliah

ning Basa Jawa” kaanggep langkung, langkung cekap menawi kaandharaken “iya aku tau melu KIR” kemawon. Katrangan “.... Ndhisik aku wis tau kuliah ning Basa Jawa” boten prelu dipunandharaken amargi Kang Gundhil boten mbetahaken *informasi* menika.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (4) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika minangka *basa basi*. Tuturanipun Surti Kulinadirabi boten gadhah ancas kangge paring satunggaling *informasi*, ananging namung kangge damel *kontak basa* antawisipun *penutur*. *Kontak basa* kadamel supados pawicantenan menika boten enggal purna saha boten kendel kemawon.

4) *Referensial*

Jinising paedah *referensial* ing *penyimpangan maksim kuantitas* mliginipun *penutur* suka *kontribusi* ingkang langkung wonten kalih (2) inggih menika kangge nggambaraken satunggaling *objek* saha prastawa ing sakiwa tengenipun *penutur*. Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, tuturan ingkang nyimpang saking paugeran *maksim kuantitas* saha gadhah paedah *referensial* inggih menika.

- Ngandharaken satunggaling *objek*

(5)

Darmayasa : “Ealah, kopi iki bu?”

Sokayasa : “Genah ta pak, **kok kaya ngono kuwi oli.**”

(DL/1)

Konteks : Enjing-enjing, Darmayasa (garwanipun Sokayasa) ngunjuk kopi, sante.

Nalika semanten Darmayasa dipunsuguh unjukan kopi dening garwanipun, Sokayasa. Swasana enjing menika sante. Adhedhasar *data* (5), tuturanipun Sokayasa nyimpang saking paugeraning *maksim kuantitas*. Sokayasa paring *informasi* ingkang langkung saking kabetahanipun Darmayasa sanadyan *informasi*

menika langkung jangkep. *Informasi* "...kok kaya ngono kuwi oli" kaanggep langkung, langkung cepak menawi kaandharaken "Inggih pak" kemawon. Katrangan "...kok kaya ngono kuwi oli" boten prelu dipunandharaken amargi Darmayasa boten mbetahaken *informasi* menika.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (5) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge nggambaraken kawontenan satunggaling *objek* ingkang dados *topik* pawicantenan. *Objek* ingkang dipungambaraken inggih menika unjukan kopi ingkang gadhah warna sami kaliyan oli.

- Ngandharaken prastawa ing sakiwa tengenipun

(6)

Sokayasa : "Bingung? Wonge ora crita pak njaluk apa ngono?"

Darmayasa : "Ora. **Bocahe ki apa pawitane, apa kekarepane durung ngerti.**"

(DL/14)

Konteks : Panik, Biting si anak bajang (putranipun Darmayasa) dereng nyuwun sarat kangge ruwatan.

Darmayasa kaliyan garwanipun, ngrembag babagan ruwatan bajang putranipun. Biting inggih menika bocah bajang ingkang kedah dipunturuti pepenginanipun. Pepenginan menika samangke dados sarat ingkang kedah katindakaken nalika ruwatan bajang. Tiyang sepuhipun Biting bingung amargi dinten upacara ruwatan sekedhap malih, ananging Biting dereng mangertos menapa ingkang dados pepenginanipun.

Adhedhasar *data* (6), andharanipun Darmayasa nyimpang saking paugeraning *maksim kuantitas*. Darmayasa paring *informasi* ingkang langkung saking kabetahanipun Sokayasa sanadyan *informasi* menika langkung jangkep. *Informasi* "Bocahe ki apa pawitane, apa kekarepane durung ngerti" kaanggep

langkung, langkung trep menawi kaandharaken “Ora crita bu” kemawon. Katrangan ”Bocahe ki apa pawitane, apa kekarepane durung ngerti” boten prelu dipunandharaken amargi katrangan menika saged dipunwakili dening ukara “ora crita” kemawon.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (6) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge nggambaraken satunggaling prastawa ing sakiwa tengenipun *penutur*. Prastawa kasebat inggih menika Biting taksih bingung menapa ingkang dados pepenginanipun minangka sarat adicara ruwatan bajang.

5) *Imajinatif*

Jinising paedah *imajinatif* ing *penyimpangan maksim kuantitas* mliginipun *penutur* suka *kontribusi* ingkang langkung inggih menika kangge ngandharaken pamanggih ingkang jumbuh kaliyan *imajinasinipun penutur*. Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, tuturan ingkang nyimpang saking paugeran *maksim kuantitas* saha gadhah paedah *imajinatif* inggih menika.

(7)

Darmayasa : “Masa ya ora percaya ta bu karo bojone dhewe?”

Sokayasa : “Ora percaya. **Nek ngene iki carane, aku mbiyen ki gelem dibojo karo pak Wardi kae.**”

(DL/8)

Konteks : Sokayasa nesu kaliyan garwanipun, Darmayasa.

Darmayasa ngrayu garwanipun ingkang nesu. Ananging rayuanipun boten trep kaliyan manahipun Sokayasa. Pramila Sokayasa saya nesu kaliyan garwanipun saha boten pitados kaliyan ngendikanipun Darmayasa.

Adhedhasar *data* (7), andharanipun Sokayasa nyimpang saking paugeraning *maksim kuantitas*. Sokayasa paring *informasi* ingkang langkung saking kabetahanipun Darmayasa sanadyan *informasi* menika langkung jangkep.

Informasi “Ora percaya. Nek ngene iki carane, aku mbiyen ki gelem dibojo karo pak Wardi kae.” kaanggep langkung, langkung cekap menawi kaandharaken “aku ora percaya karo njenengan pak” kemawon. Andharan “Nek ngene iki carane, aku mbiyen ki gelem dibojo karo pak Wardi kae” boten prelu dipunandharaken amargi Darmayasa boten mbetahaken *informasi* menika.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (7) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge ngandharaken pamanggih ingkang asipat *imajinatif* utawi *khayal*. Sokayasa ngendika kados mekaten kangge karemenanipun Sokayasa piyambak. Piyambakipun gadhah *imajinasi* bilih menawi saged palakrami kaliyan pak Wardi, gesangipun boten badhe rekaos kados samenika.

b. *Penutur* suka *kontribusi* ingkang kirang

Penyimpangan maksim kuantitas mliginipun *penutur* suka *kontribusi* ingkang kirang saking kabetahanipun mitra tutur gadhah sekawan (4) jinis paedah *penyimpangan*, inggih menika *personal*, *direktif*, *fatik*, saha *referensial*. Pirambagan salajengipun saged katingal wonten ing ngandhap menika.

1) *Personal*

Jinising paedah *personal* ing *penyimpangan maksim kuantitas* mliginipun *penutur* suka *kontribusi* ingkang kirang wonten kalih (2) inggih menika kangge ngandharaken raos blaka saha raos kaget. Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, tuturan ingkang nyimpang saking paugeran *maksim kuantitas* saha gadhah paedah *personal* inggih menika.

- Ngandharaken raos blaka

(8)

Darmayasa : “Lungguh! Aku tak takon, gajiimu apa kok isa ngombe kopiku?”

Kang Gundhil : “Huahaha.”

Yu Jemblung : “Lha iki, ngapurana kowe ngombe kopi ndarane!”

Kang Gundhil : “**Demi Tuhan!!** Hahaha.”

(DL/117)

Konteks : Darmayasa lan Sokayasa dugi nyuwun pirsu kaliyan Kang Gundhil lan Yu Jemblung kanthi nesu saha bingung, panik. Kang Gundhil lan Yu Jemblung lenggah wonten siti, Darmayasa lan Sokayasa jumeneng wonten ngajengipun.

Nalika semanten Darmayasa saha garwanipun badhe nyuwun pitulung kaliyan Kang Gundhil kangge madosi lare estri ingkang dipunmaksud dening Biting. Ananging nalika sampun kepanggih kaliyan Kang Gundhil, Darmayasa klentu anggenipun ngendika. Darmayasa boten ngrembag sarat ruwatanipun Biting, ananging ngrembag unjukan kopi.

Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, andharanipun Kang Gundhil nyimpang saking paugeraning *maksim kuantitas*. Kang Gundhil paring *informasi* ingkang kirang saking kabetahanipun Darmayasa. *Informasi* “Demi Tuhan!! Hahaha” kaanggep kirang amargi boten mangsuli pitakenanipun Darmayasa kanthi jangkep, langkung jangkep menawi kaandharaken “Demi Tuhan, udu aku sing ngombe”. Andharan “Demi Tuhan!! Hahaha” kirang jangkep amargi boten ngemu *informasi* ingkang dipunbetahaken dening Darmayasa.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (8) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge ngandharaken raos blakanipun Kang Gundhil. Kang Gundhil saestu boten ngunjuk kopinipun Darmayasa. Pramila piyambakipun wantun janji kanthi nyebat asmanipun Gusti. Raos blaka ingkang kaandharaken

saged katingal saking pamilihing ukara “Demi Tuhan” dening Kang Gundhill ingkang ngandharaken *emosi* utawi raosipun *penutur*.

- Ngandharaken raos kaget

(9)

Sokayasa : “Nek njaluk bojo kepiye ra Yu?”

Kang Gundhil lan Yu Jemblung : “**Wuua bojo!**”

Darmayasa : “Mbayangke kuwi kan, mbayangke! Upama kuwi bakal kedaden ki kepiye?”

(DL/118)

Konteks : Darmayasa lan Sokayasa dugi kanthi nesu, bingung, saha panik. Kang Gundhil lan Yu Jemblung lenggah wonten siti, Darmayasa lan Sokayasa jumeneng wonten ngajengipun.

Darmayasa saha garwanipun ngrembag babagan sarat ruwatanipun Biting kaliyan baturipun, Kang Gundhil saha Yu Jemblung. Biting sampun gadhah pepenginan kangge ruwatan, ananging pepenginan menika dereng cetha. Salajengipun tiyang sepuh saha baturipun Biting salah nampi ingkang dados pepenginanipun Biting. Tiyang sepuhipun nyuwun pitulung kaliyan Kang Gundhil kangge madosi lare estri ingkang dipunmaksud dening Biting.

Adhedhasar *data* (9), andharanipun Kang Gundhil saha Yu Jemblung nyimpang saking paugeraning *maksim kuantitas*. Kang Gundhil saha Yu Jemblung paring *informasi* ingkang kirang saking kabetahanipun Sokayasa. *Informasi* “Wuua bojo!” kaanggep kirang amargi boten mangsuli pitakenanipun Sokayasa kanthi jangkep, langkung jangkep menawi kaandharaken “Ya dipunpalakramikaken kemawon ndara” utawi “Ampun ndara, den Biting taksih alit”. Andharan “Wuua bojo!” kirang jangkep amargi boten ngemu *informasi* ingkang dipunbetahaken dening Sokayasa.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan menika ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge ngandharaken raos kagetipun Kang Gundhil saha Yu Jemblung. Kekalihipun kaget amargi Biting taksih alit lan dereng mantes menawi nyuwun palakrami. Raos kaget ingkang kaandharaken ugi saged katingal saking pamilihing tembung “wuaa bojo!” dening Yu Jemblung saha Kang Gundhil kanthi dumadakan ingkang ngandharaken *emosi* utawi raosipun *penutur*.

2) *Direktif*

Jinising paedah *direktif* ing *penyimpangan maksim kuantitas* mliginipun *penutur* suka *kontribusi* ingkang kirang inggih menika kangge mangaribawani mitra tutur. Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, tuturan ingkang nyimpang saking paugeran *maksim kuantitas* saha gadhah paedah *direktif* inggih menika:

(10)

Surti Kulinadirabi : “Wah, Dr. Suwardi. *Tepuk tangan, tepuk tangan*. Pak Wardi wonten? Ket teng mriki silo e pak.”

Kang Gundhil : “**Silo ndungkluk!**”

(DL/50)

Konteks : Surti Kulinadirabi atur pakurmatan tumrap Pangarsa Jurusan.

Data (10) inggih menika pawicantenan antawisipun Kang Gundhil kaliyan Surti Kulinadirabi. Surti Kulinadirabi atur pambagya awit pagelaran drama menika saged kalampahan. Nalika semanten piyambakipun atur pakurmatan dhumateng pangarsa jurusan ingkang lenggah wonten ing kursi pamiyarsa.

Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, andharanipun Kang Gundhil nyimpang saking paugeraning *maksim kuantitas*. Kang Gundhil paring *informasi* ingkang kirang saking kabetahanipun Surti Kulinadirabi. *Informasi* “Silo ndungkluk!” kaanggep kirang amargi boten mangsuli pitakenanipun Surti Kulinadirabi kanthi jangkep, langkung jangkep menawi kaandharaken “Pak Wardi

wonten, nek silo ya ndungkluk”. Andharan “Silo ndungkluk!” kirang jangkep amargi boten ngemu *informasi* ingkang dipunbetahaken dening Surti Kulinadirabi.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (10) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge mangaribawani mitra tuturipun. Ukara ingkang dipunandharaken dening Kang Gundhil gadhah paedah kangge mangaribawani mitra tutur supados nindakaken satunggaling tumindak. Kang Gundhil mangaribawani Surti Kulinadirabi supados ndungkluk anggenipun mirsani pak Suwardi, amargi kawontenanipun peteng.

3) *Fatik*

Jinising paedah *fatik* ing *penyimpangan maksim kuantitas* mliginipun *penutur* suka *kontribusi* ingkang kirang inggih menika kangge nindakaken *kontak* basa. Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, tuturan ingkang nyimpang saking paugeran *maksim kuantitas* saha gadhah paedah *fatik* inggih menika:

(11)

Sokayasa : “Le, terus piye le bocah wadon kuwi mau le cilik anget?”

Darmayasa : “Terus kepiye le?”

Biting : “**Biting....**”

(DL/19)

Konteks : Tiyang sepuhipun Biting penasaran sanget kaliyan pangimpenipun Biting. Biting dereng rampung ngandharaken pangimpenipun ananging sampun ditimbali kanca-kanca.

Nalika semanten tiyang sepuhipun Biting nyuwun pirsu babagan pangimpenipun Biting. Pangimpen menika samangke badhe dados sarat kangge ruwatan bajang. Ananging nalika Biting nembe nyariosaken pangimpenipun, dumadakan Biting dipuntimbali kanca-kancanipun kangge dolan. Pramila andharan ingkang kawedhar dereng purna.

Adhedhasar *data* (11), tuturanipun Biting nyimpang saking paugeraning *maksim kuantitas*. Biting suka *informasi* ingkang kirang saking kabetahanipun tiyang sepuhipun. *Informasi* “Biting...” kaanggep kirang amargi boten mangsuli pitakenanipun Darmayasa saha Sokayasa kanthi jangkep. Andharan ingkang boten jangkep menika tuwuh amargi Biting boten mungkasi cariyosipun. Tuturan “Biting...” kemawon boten jangkep amargi boten ngemu *informasi* ingkang dipunbetahaken dening tiyang sepuhipun.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (11) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge *basa basi*. Tuturanipun Biting boten gadhah ancas kangge suka satunggaling *informasi*, ananging namung kangge damel *kontak basa* kaliyan mitra tutur sinambi Biting mlajar dhumateng kanca-kancanipun. *Kontak basa* kadamel supados pawicantenan menika boten enggal purna saha boten kendel kemawon. Andharan menika ugi boten mbetahaken wangsulan saking mitra tuturipun.

4) *Referensial*

Jinising paedah *referensial* ing *penyimpangan maksimal kuantitas* mliginipun *penutur* suka *kontribusi* ingkang kirang inggih menika kangge ngandharaken satunggaling objek. Pirembaganipun salajengipun inggih menika.

(12)

Surti Kulinadirabi : “Bodho meneh. Tape ki sewengi isa dadi.”

Kang Gundhil : “Piye piye piye?”

Surti Kulinadirabi : “**Lha iya, tape.**”

(DL/68)

Konteks : Surti Kulinadirabi paring pamanggih babagan tape.

Nalika semanten Kang Gundhil dipunajari dening Surti Kulinadirabi babagan caranipun damel tape. Surti Kulinadirabi paring pamanggih bilih supados tela saged kasil langkung awis pramila kedah dipundamel tape.

Adhedhasar *data* (12), andharanipun Surti Kulinadirabi nyimpang saking paugeraning *maksim kuantitas*. Surti Kulinadirabi paring *informasi* ingkang kirang saking kabetahanipun Kang Gundhil. *Informasi* “Lha iya, tape.” kaanggep kirang amargi boten mangsuli pitakenanipun Kang Gundhil kanthi jangkep, langkung jangkep menawi kaandharaken “Carane telane dikeki ragi”. Andharan “Lha iya, tape.” kirang jangkep amargi boten ngemu *informasi* ingkang dipunbetahaken dening Kang Gundhil.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (12) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge nggambaraken satunggaling *objek* ing sakiwa tengenipun *penutur*. *Objek* ingkang saweg dipunrembag dening Kang Gundhil saha Surti Kulinadirabi inggih menika tape.

2. *Penyimpangan maksim kualitas*

Maksim kualitas gadhah gegayutan kaliyan *kualitas kontribusi* ingkang kaandharaken dening *peserta* tutur. *Maksim kualitas* nedahaken para *peserta* tuturan supados suka *informasi* ingkang jumbuh kaliyan kasunyatan. Tuturan ingkang kaandharaken dening *peserta* tutur kedah adhedhasar paseksen ingkang cetha. Miturut asiling panaliten, *penyimpangan* maksim kualitas kadadosan amargi *peserta* tutur suka tuturan ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan. Wondene minangka pawicantenan, tuturan-tuturan menika ugi gadhah enem (6) paedah tertamtu kados ta paedah *personal*, *direktif*, *fatik*, *referensial*, *metalingual*,

saha *imajinatif*. Pirembagan salajengipun saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

a. *Personal*

Jinising paedah *personal* wonten ing *penyimpangan maksim kualitas* inggih menika kangge ngandharaken raos nesu. Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, tuturan ingkang nyimpang saking paugeran *maksim kualitas* saha gadhah paedah *personal* inggih menika.

(13)

Surti Kulinadirabi : “Saiki mas?”

Kang Gundhil : “**Sesuk!**”

Surti Kulinadirabi : “Wooo ngono kuwi nesu mas e.”

Kang Gundhil : “Ya teruske.”

(DL/83)

Konteks : Surti Kulinadirabi dipundhawuhi nembang dening Kang Gundhil.

Surti Kulinadirabi ingkang sampun nate kuliah wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah UNY, dipundhawuhi nembang dening Kang Gundhil. Saderengipun Kang Gundhil sampun paring tuladha babagan tembang ingkang kedah dipuntembangaken. Ananging Surti Kulinadirabi tansah ngulur wekdal kangge nembang, pramila Kang Gundhil boten sareh banjur nesu kaliyan Surti Kulinadirabi.

Adhedhasar *data* (13), tuturanipun Kang Gundhil nyimpang saking paugeraning *maksim kualitas*. Kang Gundhil paring *informasi* ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan. *Informasi* “Sesuk!” kaanggep boten jumbuh kaliyan kasunyatan amargi *informasi* menika boten jumbuh kaliyan kersanipun Kang Gundhil. Sejatosisipun Kang Gundhil ngersakaken Surti Kulinadirabi supados nembang nalika semanten. *Informasi* menika langkung trep menawi kaandharaken

“Iyo saiki!”. Tuturan “Iyo saiki!” langkung trep amargi jumbuh kaliyan kersanipun Kang Gundhil.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (13) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge ngandharaken raos nesunipun Kang Gundhil. Kang Gundhil nesu amargi boten sareh kaliyan tumindakipun Surti Kulinadirabi ingkang tansah ngulur wekdal kangge nembang. Raos nesu ingkang kaandharaken saged katingal saking pamilihing tembung “sesuk” kanthi cara pocapan ingkang inggil dening Kang Gundhil ingkang ngandharaken *emosi* utawi raosipun *penutur*.

b. *Direktif*

Jinising paedah *direktif* wonten ing *penyimpangan maksim kualitas* inggih menika kangge mangaribawani mitra tuturipun. Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, tuturan ingkang nyimpang saking paugeran *maksim kualitas* saha gadhah paedah *direktif* inggih menika:

(14)

Surti Kulinadirabi : “**Pengrawite aja grogi nek ngiringi sindhen ayu ngene iki.**”

Kang Gundhil : “Ayu? Gagrak ngono.”

(DL/85)

Konteks : Surti Kulinadirabi badhe miwiti nembang.

Surti Kulinadirabi dipundhawuhi ngambali nembang amargi nembangipun boten jumbuh kaliyan tuladha saking Kang Gundhil. Nalika Surti Kulinadirabi badhe miwiti nembang ingkang kaping kalih, piyambakipun matur dhumateng para pengrawit supados ampun grogi.

Adhedhasar *data* (14), andharanipun Surti Kulinadirabi nyimpang saking paugeraning *maksim kualitas*. Surti Kulinadirabi paring *informasi* ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan. *Informasi* “Pengrawite aja grogi nek ngiringi **sindhen**

ayu ngene iki” kaanggep boten jumbuh kaliyan kasunyatan amargi *informasi* menika boten jumbuh kaliyan tumindakipun Surti Kulinadirabi minangka tiyang estri. Tiyang estri ingkang ayu kedahipun saged njagi tumindakipun supados tansah ngugemi subasita, lembah manah, alus saha boten bregas kados Surti Kulinadirabi. *Informasi* menika langkung trep menawi kaandharaken “Pengrawite aja grogi nek ngiringi sindhen nembang”. Andharan “Pengrawite aja grogi nek ngiringi sindhen nembang” langkung trep amargi jumbuh kaliyan kasunyatan bilih Surti Kulinadirabi inggih menika sindhen senior.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (14) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge mangaribawani mitra tutur. Ukara ingkang dipunandharaken dening Surti Kulinadirabi gadhah paedah kangge mangaribawani mitra tutur supados nindakaken satunggaling tumindak. Tuturan (14) gadhah ancas supados para pengrawit supados ampun grogi anggenipun nabuh.

c. *Fatik*

Jinising paedah *fatik* wonten ing *penyimpangan maksim kualitas* inggih menika kangge nindakaken *kontak basa*. Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, tuturan ingkang nyimpang saking paugeran *maksim kualitas* saha gadhah paedah *fatik* inggih menika:

(15)

Surti Kulinadirabi : “Hahaha. **Sugeng enjang, eh kok sugeng enjing.**”

Kang Gundhil : “Nдалu, ndalu.”

Surti Kulinadirabi : “Sugeng ndalu.”

(DL/46)

Konteks : Surti Kulinadirabi dugi, sante.

Surti Kulinadirabi mlebet wonten ing *babak* menika. Piyambakipun lan Kang Gundhil minangka sulih sarira saking kelas G atur pambagya dhumateng para dosen saha pamiyarsa.

Adhedhasar *data* (15), andharanipun Surti Kulinadirabi nyimpang saking paugeraning *maksim kualitas*. Surti Kulinadirabi paring *informasi* ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan. *Informasi* "... Sugeng enjang, eh kok sugeng enjing" kaanggep boten jumbuh kaliyan kasunyatan amargi *informasi* menika boten jumbuh kaliyan kawontenan ingkang sampun dalu. *Informasi* menika langkung trep menawi kaandharaken "Sugeng dalu para pamiyarsa". Andharan "Sugeng dalu para pamiyarsa" langkung trep amargi jumbuh kaliyan kasunyatan bilih kawontenan nalika semanten cetha sampun dalu.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (15) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika minangka *basa basi*. Tuturanipun Surti Kulinadirabi boten gadhah ancas kangge paring satunggaling *informasi*, ananging namung kangge damel *kontak basa* kaliyan pamiyarsa. *Kontak basa* kadamel kangge nedahaken subasita mliginipun atur salam dhumateng tiyang sanes.

d. *Referensial*

Jinising paedah *referensial* wonten ing *penyimpangan maksim kualitas* inggih menika kangge ngandharaken satunggaling *objek* saha kangge ngandharaken satunggaling kawontenan utawi prastawa wonten ing sakiwa tengenipun *penutur*. Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, tuturan ingkang nyimpang saking paugeran *maksim kualitas* saha gadhah paedah *referensial* inggih menika.

- Ngandharaken satunggaling *objek*

(16)

Yu Jemblung : “Emmm... **Ki nek didelok seka rambutmu sing klimis ngene iki...**”

Kang Gundhil : “Ra ketok e kok.”

Yu Jemblung : “Wis pokokmen iki klimis pak.”

(DL/26)

Konteks : Sante, Yu Jemblung ngrayu garwanipun (Kang Gundhil).

Kawontenan nalika semanten sante, dumadakan Yu Jemblung garwanipun Kang Gundhil dugi. Piyambakipun ngrayu Kang Gundhil supados dipunparingi arta amargi wedhakipun telas.

Adhedhasar *data* (16), tuturanipun Yu Jemblung nyimpang saking paugeraning *maksim kualitas*. Yu Jemblung paring *informasi* ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan. *Informasi* “... Ki nek didelok seka rambutmu sing klimis ngene iki...” kaanggep boten jumbuh kaliyan kasunyatan amargi *informasi* menika boten jumbuh kaliyan kawontenanipun Kang Gundhil. *Informasi* menika boten gadhah paseksen ingkang cetha amargi Kang Gundhil ngagem blangkon. *Informasi* menika langkung trep menawi kaandharaken “nek didelok seka rambutmu sing ireng ngene iki”. Andharan “nek didelok seka rambutmu sing ireng ngene iki” langkung trep amargi jumbuh kaliyan remanipun Kang Gundhil ingkang gadhah warni cemeng.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (16) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge nggambaraken kawontenan satunggaling *objek* ingkang dados *topik* pawicantenan. *Objek* ingkang dipungambaraken inggih menika wujud remanipun Kang Gundhil ingkang klimis.

- Ngandharaken prastawa wonten ing sakiwa tengenipun *penutur*

(17)

Surti Kulinadirabi : “Dienggo.”

Kang Gundhil : “Kuwalik dul!”

Surti Kulinadirabi : “**Mas, iki *lighting* mati ki mas? Iki *lighting* mas.**”

Kang Gundhil : “Kuwalik kuwalik.”

(DL/98)

Konteks : Surti Kulinadirabi kewalik anggenipun ngagem sanggul, nutupi mripat.

Paraga Surti Kulinadirabi ingkang sejatosipun dipun~~peran~~aken dening tiyang jaler, ngagem blangkon. Sanggulipun ingkang jinisipun *wig* dipuncopot. Piyambakipun nabuh kendhang, ananging swantenipun beda. Pramila Surti Kulinadirabi nesu kaliyan Kang Gundhil. Kang Gundhil ngraos lepat tumrap Surti Kulinadirabi banjur maringi sanggulipun malih. Salajengipun sanggul menika dipunagem piyambak dening Surti Kulinadirabi ananging kuwalik.

Adhedhasar *data* (17), tuturanipun Surti Kulinadirabi nyimpang saking paugeraning *maksim kualitas*. Surti Kulinadirabi paring *informasi* ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan. *Informasi* “Mas, iki *lighting* mati ki mas? Iki *lighting* mas” kaanggep boten jumbuh kaliyan kasunyatan amargi *informasi* menika boten jumbuh kaliyan kawontenan wekdal semanten. *Informasi* menika boten jumbuh kaliyan kasunyatan amargi Surti Kulinadirabi ngagem sanggul kanthi kuwalik, pramila mripatipun ketutupan sanggul. *Informasi* menika langkung trep menawi kaandharaken “Mas, anggonku nganggo sanggul wis bener durung mas?”. Andharan “Mas, anggonku nganggo sanggul wis bener durung mas?” langkung trep amargi jumbuh kaliyan kawontenan wekdal semanten inggih menika Surti Kulinadirabi nembe ngagem sanggul.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (17) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge ngandharaken prastawa wonten ing sakiwa tengenipun *penutur*, inggih menika kangge ngandharaken *lighting* ingkang pejah nuwuhaken kawontenan ingkang peteng.

e. *Metalingual*

Jinising paedah *metalingual* wonten ing *penyimpangan maksim kualitas* inggih menika kangge nyinauni satunggaling basa wonten ing basa sanesipun. Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, tuturan ingkang nyimpang saking paugeran *maksim kualitas* saha gadhah paedah *metalingual* inggih menika.

(18)

Kang Gundhil : “Kuwi kepiye kuwi?”

Surti Kulinadirabi : “Seka ***latar belakang ki ngiringan wingking, latar belakang.***”

Kang Gundhil : “Hahaha, terus?”

Surti Kulinadirabi : “Seka ***tujuan ki dadi kepituan.***”

Kang Gundhil : “Kepituan ik.”

Surti Kulinadirabi : “*Tujuh* kan pitu.”

(DL/74)

Konteks : Surti Kulinadirabi ngandharaken lelampahanipun nalika nyerat *karya ilmiah*.

Kang Gundhil nyuwun pirsu babagan lelampahanipun Surti Kulinadirabi nalika nderek KIR (*Karya Ilmiah Remaja*). Surti Kulinadirabi ngandharaken tata cara anggenipun nyerat *karya ilmiah* kanthi basa Jawa.

Adhedhasar *data* (18), andharanipun Surti Kulinadirabi nyimpang saking paugeraning *maksim kualitas*. Surti Kulinadirabi paring *informasi* ingkang lepat saha boten jumbuh kaliyan ilmu basa. *Informasi* “*latar belakang ki ngiringan wingking*” saha “*tujuan ki kepituan*” kaanggep boten jumbuh kaliyan kasunyatan amargi *informasi* menika lepat. Surti Kulinadirabi namung ngewahi tetembungan

saking basa Indonesia dados basa Jawa tanpa ngawigatosaken tegesipun. *Informasi* menika langkung trep menawi dipunewahi dados “*latar belakang* ki dhasaring panaliten” saha “*tujuan* ki ancasing panaliten”. Andharan “*latar belakang* ki dhasaring panaliten” saha “*tujuan* ki ancasing panaliten” langkung trep amargi jumbuh kaliyan tata basa ingkang kaginakaken wonten ing paugeran *karya ilmiah*.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (18) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge nyinauni satunggaling basa wonten ing basa sanesipun. Mitra tutur saged mangertos tetembungan tertamtu wonten ing basa sanesipun.

f. *Imajinatif*

Jinising paedah *imajinatif* wonten ing *penyimpangan maksim kualitas* inggih menika kangge ngandharaken pamanggih ingkang jumbuh kaliyan imajinasinipun *penutur*. Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, tuturan ingkang nyimpang saking paugeran *maksim kualitas* saha gadhah paedah *imajinatif* inggih menika:

(19)

Darmayasa : “Wis ta... **Anget e bu, mriang pa piye kok ya mblandhang kaya gak duwe rem** ngono kuwi.”

Sokayasa : “Apa? Mblandhang ra duwe rem? Aku kuwi bojomu pak, bojomu! Apa mbok padhake motor? Ana reme, klaksone, oline, kaya ngono kuwi?”

Darmayasa : “Bu, bu, mbok ya **kuwi oline ditube sekalian** ben tambah alus.”

(DL/7)

Konteks : Sokayasa nesu kaliyan Darmayasa.

Data (19) inggih menika pawicantenan antawisipun Darmayasa kaliyan garwanipun. Sokayasa nesu amargi garwanipun boten ngandharaken raos

panuwun sesampunipun dipundamelaken unjukan kopi. Pramila Darmayasa ngrayu garwanipun supados boten nesu malih. Ananging *rayuanipun* Darmayasa boten trep ing manahipun Sokayasa, pramila Sokayasa saya nesu kaliyan garwanipun.

Adhedhasar *data* (19), andharanipun Darmayasa nyimpang saking paugeraning *maksim kualitas*. Darmayasa paring *informasi* ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan saha boten gadhah paseksen ingkang cetha. *Informasi* “... Anget e bu, mriang pa piye kok ya **mblandhang kaya gak duwe rem** ngono kuwi” saha “... mbok ya **kuwi oline ditube sekalian** ben tambah alus” kaanggep boten jumbuh kaliyan kasunyatan. Darmayasa ngupamiaken Sokayasa kados motor ingkang prelu dipun*servis*. Darmayasa ugi ngandharaken “Anget e bu, mriang pa piye kok ya mblandhang...”. *Informasi* menika boten gadhah paseksen ingkang cetha, boten wonten gegayutanipun antawisipun priyantun ingkang gerah kaliyan mblandhang. *Informasi* menika langkung trep menawi dipunewahi dados “Bu e kenging napa kok tansah nesu-nesu?” saha “Mbok sampun ta bu, ampun nesu malih”. Andharan “Bu e kenging napa kok tansah nesu-nesu?” saha “Mbok sampun ta bu, ampun nesu malih” langkung trep amargi jumbuh kaliyan kasunyatan saha lagkung limrah.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (19) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge ngandharaken pamanggih ingkang asipat *imajinatif* utawi *khayal*. Darmayasa ngendika kados mekaten kangge karemenanipun Darmayasa piyambak. Sokayasa ingkang tansah nesu saha remen

padudon dipunupamiaken kados motor ingkang kedah dipun*servis* amargi swantenipun sampun boten sekeca.

3. *Penyimpangan maksim relevansi*

Maksim relevansi nengenaken babagan gegayutanipun tuturan saking para *peserta* tutur supados pawicantenan saged kalampahan kanthi sae. Pramila *penyimpangan maksim relevansi* saged damel ewahing *topik* pawicantenan. *Penyimpangan maksim relevansi* ugi saged kalampahan kanthi ancas tertamtu, antawisipun inggih menika kangge ngandharaken raos boten sarujuk, damel raos *humor*, damel swasana bungah, lan sanesipun. Miturut asiling panaliten, *penyimpangan maksim relevansi* kadadosan amargi *penutur* suka *informasi* ingkang boten jumbuh kaliyan *konteks* tutur. Wondene minangka pawicantenan, tuturan-tuturan menika ugi gadhah gangsal (5) paedah tertamtu kados ta paedah *personal*, *direktif*, *fatik*, *referensial*, saha *imajinatif*. Andharan salajengipun badhe karembag wonten ing ngandhap menika.

a. *Personal*

Jinising paedah *personal* wonten gangsal (5) inggih menika kangge ngandharaken raos boten pitados, pengin mangertos, sumelang, nesu, boten sarujuk, saha raos depresi. Pirembagan salajengipun inggih menika.

- Ngandharaken raos boten pitados

(20)

Darmayasa : “Mbok ya wis ta bu. Ora usah kelingan sing biyen-biyen. Lha karepku ki lak ya arep nembang, arep nggo kowe. Ngene iki rungoke ya. Upama sliramu ki kembang melathi bu, lak ya romantis ta?”

Sokayasa : “**Ngomong apa maneh koe iki pak? Wis aku ki ra percaya karo kowe kuwi.**”

(DL/10)

Konteks : Darmayasa ngrayu Sokayasa (garwanipun) ingkang nesu.

Data (20) inggih menika pawicantenan antawisipun Darmayasa kaliyan garwanipun. Sokayasa nesu amargi garwanipun boten ngandharaken raos panuwun sesampunipun dipundamelaken unjukan kopi. Darmayasa *ngrayu* garwanipun, ananging *rayuan* menika boten trep kaliyan manahipun Sokayasa. Pramila piyambakipun banjur boten pitados malih kaliyan pangandikanipun Darmayasa.

Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, andharanipun Sokayasa nyimpang saking paugeraning *maksim relevansi*. Sokayasa paring *informasi* ingkang boten jumbuh kaliyan *konteks* tutur. *Informasi* “Ngomong apa maneh koe iki pak? Wis aku ki ra percaya karo kowe kuwi” kaanggep boten jumbuh kaliyan *konteks* tutur amargi *informasi* menika saged ngewahi *topik* tuturan. Tuturan menika ugi boten jumbuh kaliyan andharanipun Darmayasa amargi boten saged mangsuli pitakenanipun Darmayasa. *Informasi* menika langkung trep menawi dipunewahi dados “Ora romantis, padhake kuburan po eneng kembange”. Andharan “Ora romantis, padhake kuburan po eneng kembange” langkung trep amargi jumbuh kaliyan *konteks* tutur. *Informasi* menika ugi saged paring *kontribusi* ingkang sami, inggih menika saged mangsuli pitakenanipun Darmayasa saha gadhah teges ingkang sami kaliyan maksudipun Sokayasa.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (20) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge ngandharaken raos boten pitadosipun Sokayasa tumrap Darmayasa. Raos boten pitados ingkang kaandharaken saged katingal saking pamilihing ukara “... aku ki ra percaya karo kowe kuwi’ dening Sokayasa ingkang ngandharaken *emosi* utawi raosipun *penutur*. Sokayasa boten pitados

malih kaliyan garwanipun amargi *rayuan* ingkang kaandharaken dening Darmayasa boten damel bungah manahipun.

- Ngandharaken raos kepengin mangertos

(21)

Surti Kulinadirabi : “Lha iya. Niki para pamiyarsa nderek nepangaken nama kula Surti Kulinadirabi.”

Kang Gundhil : “Lha terus **sing rabi sapa?**”

Surti Kulinadirabi : “Hah sing rabi ya bapak ibu dosen sing kersa.”

Kang Gundhil : “Apa ya tumon?”

Surti Kulinadirabi : “Hah nek lagi dho mendem.”

(DL/48)

Konteks : Surti Kulinadirabilinadirabi nepangaken asmanipun piyambak, sante.

Nalika semanten paraga Surti Kulinadirabi nembe mlebet panggung. Piyambakipun dipundhawuhi nepangaken asmanipun dening Kang Gundhil. Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, andharanipun Kang Gundhil nyimpang saking paugeraning *maksim relevansi*. Kang Gundhil paring *informasi* ingkang boten jumbuh kaliyan *konteks* tutur. Tuturan “Lha terus **sing rabi sapa?**” kaanggep boten jumbuh kaliyan *konteks* tutur amargi andharan menika saged ngewahi *topik* tuturan. Tuturan menika ugi boten jumbuh kaliyan andharanipun Surti Kulinadirabi ingkang ngrembag asma, wondene Kang Gundhil paring *kontribusi* ingkang boten gadhah sambung rapetipun kaliyan asma menika. *Kontribusi* menika langkung trep menawi dipunewahi dados “Oh jenenge Surti Kulinadirabi”. Andharan “Oh jenenge Surti Kulinadirabi” langkung trep amargi jumbuh kaliyan *konteks* tutur. Tuturan menika ugi saged paring *kontribusi* ingkang gadhah sambung rapetipun kaliyan andharanipun Surti Kulinadirabi, inggih menika kangge nyethakaken asmanipun Surti Kulinadirabi.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (21) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge ngandharaken raos kepengin mangertosipun Kang Gundhil tumrap satunggaling tembung ingkang *ambigu*. Raos kepengin mangertos ingkang kaandharaken saged katingal saking pamilihing jinis ukara pitakenan dening Kang Gundhil ingkang ngandharaken *emosi* utawi raosipun *penutur*. Sesampunipun mireng asmanipun Surti Kulinadirabi, Kang Gundhil kepengin mangertos sinten ingkang rabi amargi wonten tembung “rabi” ing asma menika.

- Ngandharaken raos sumelang

(22)

Kang Gundhil : “Ngonu ta?”

Surti Kulinadirabi : “Ho’oh. Ning ya regane diudhunke.”

Kang Gundhil : “Weh, **bijiku ora metu sesuk.**”

(DL/54)

Konteks : Surti Kulinadirabi ngandharaken maknanipun “Di” wonten ing tembung Suwardi.

Surti Kulinadirabi kaliyan Kang Gundhil nembe wicantenan babagan asma kinarya japa. Nalika semanten asma ingkang dipunrembag inggih menika asmanipun dosen Dr. Suwardi. Kajaba minangka dosen, Dr. Suwardi ugi panganggit buku ingkang asring dipunginakaken wonten ing kuliahipun.

Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, andharanipun Kang Gundhil nyimpang saking paugeraning *maksim relevansi*. Kang Gundhil paring *informasi* ingkang boten jumbuh kaliyan *konteks* tutur. Tuturan “Weh, **bijiku ora metu sesuk**” kaanggep boten jumbuh kaliyan *konteks* tutur amargi *informasi* menika saged ngewahi *topik* tuturan. Tuturan menika ugi boten jumbuh kaliyan andharanipun Surti Kulinadirabi amargi boten paring *kontribusi* ingkang trep. *Informasi* menika langkung trep menawi dipunewahi dados “Diudhunke ben

mahasiswane iso tuku bukune kabeh”. Tuturan “Diudhunke ben mahasiswane iso tuku bukune kabeh” langkung trep amargi jumbuh kaliyan *konteks* tutur. *Informasi* menika ugi saged paring *kontribusi* ingkang asipat sarujuk kaliyan pamanggihipun Surti Kulinadirabi.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (22) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge ngandharaken raos sumelangipun paraga Kang Gundhil tumrap biji *mata kuliah* sanggar menika. Raos sumelang ingkang kaandharaken saged katingal saking pamilihing jinis ukara dening Kang Gundhil ingkang ngandharaken *emosi* utawi raosipun *penutur*. Kang Gundhil sumelang bilih biji kuliahipun badhe boten medal. Raos sumelang menika tuwuh amargi piyambakipun saha Surti Kulinadirabi sampun ngrembag babagan reginipun buku ingkang awis kanthi jalaran asma kinarya japa.

- Ngandharaken raos nesu

(23)

Surti Kulinadirabi : “Ngelmu iku pamonge sadina-dina. Halah!”
 Kang Gundhil : “Lha kowe iki ya ngapa nembangmu kaya ngono?”
 Surti Kulinadirabi : “**Kowe ki mirang-mirangna aku mas, ya apa ana sindhen ayune ngene diplothok kaya rambutan.** Ahh.”

(DL/91)

Konteks : Surti Kulinadirabi dipundukani Kang Gundhil amargi nembangipun boten jumbuh kaliyan tuladhanipun.

Surti Kulinadirabi ingkang sampun nate kuliah wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah UNY, dipundhawuhi nembang dening Kang Gundhil. Saderengipun Kang Gundhil sampun paring tuladha babagan tembang ingkang kedah dipuntembangaken. Ananging Surti Kulinadirabi boten nembang miturut

tuladha menika pramila Kang Gundhil nesu salajengipun nyopot sanggulipun Surti Kulinadirabi.

Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, andharanipun Surti Kulinadirabi nyimpang saking paugeraning *maksim relevansi*. Surti Kulinadirabi paring *informasi* ingkang boten jumbuh kaliyan *konteks* tutur. *Informasi* “Kowe ki mirang-mirangna aku mas, ya apa ana sindhen ayune ngene diplothok kaya rambutan ...” kaanggep boten jumbuh kaliyan *konteks* tutur amargi *informasi* menika saged ngewahi *topik* tuturan. Tuturan menika ugi boten saged mangsuli pitakenan saking Kang Gundhil. *Informasi* menika langkung trep menawi dipunewahi dados “Aku ora bisa nirukena tembangmu mau mas”. Andharan “Aku ora bisa nirukena tembangmu mau mas” langkung trep amargi jumbuh kaliyan *konteks* tutur. *Informasi* menika ugi saged mangsuli pitakenanipun Kang Gundhil, saha gadhah gegayutan kaliyan andharnaipun Kang Gundhil.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (23) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge ngandharaken raos nesunipun Surti Kulinadirabi tumrap Kang Gundhil. Raos nesu ingkang kaandharaken saged katingal saking pocapanipun kanthi nada inggil dening Surti Kulinadirabi ingkang ngandharaken *emosi* utawi raosipun *penutur*. Surti Kulinadirabi nesu kaliyan Kang Gundhil amargi sampun dipundamel wirang ing ngajengipun pamiyarsa. Surti Kulinadirabi wirang amargi sanggulipun dipuncopot kanthi dumadakan dening Kang Gundhil.

- Ngandharaken raos depresi

(24)

Dewi Tribuana : “Banjur? Ngapa kowe mlayu tekan tlagaku kene?”

Sendangsari : “**Kula trima mati dewi, kula trima mati!**”

(DL/134)

Konteks : Ing tlagu Bima, bingung, duka.

Data (24) inggih menika pawicantenan antawisipun Dewi Tribuana kaliyan Sendangsari. Sendangsari dipunpeksa palakrami kaliyan Biting dening Sokawera saha Kang Gundhil. Ananging piyambakipun boten purun banjur mlajar dumugi tlaga Bima. Sendangsari gadhah pamanggih bilih langkung becik mati tinimbang dados garwanipun Biting.

Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, andharanipun Sendangsari nyimpang saking paugeraning *maksim relevansi*. Sendangsari paring *informasi* ingkang boten jumbuh kaliyan *konteks* tutur. Tuturan “Kula trima mati dewi, kula trima mati!” kaanggep boten jumbuh kaliyan *konteks* tutur amargi tuturan menika saged ngewahi *topik* pawicantenan. Tuturan menika ugi boten jumbuh kaliyan tuturanipun Dewi Tribuana amargi boten saged mangsuli pitakenanipun Dewi Tribuana. Tuturan menika langkung trep menawi dipunewahi dados “Aku mlayu tekan kene amarga aku dipeksa rabi, Dewi”. Tuturan “Aku mlayu tekan kene amarga aku dipeksa rabi, Dewi” langkung trep amargi jumbuh kaliyan *konteks* tutur. Tuturan menika ugi saged paring wangsulane dhumateng pitakenanipun Dewi Tribuana.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (24) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge ngandharaken raos depresinipun Sendangsari tumrap kawontenan ingkang boten jumbuh kaliyan pangajabipun. Raos depresi ingkang kaandharaken saged katingal saking pamilihing ukara “kula trima mati” dening Sendangsari ingkang ngandharaken *emosi* utawi raosipun *penutur*. Sendangsari ingkang dipunpeksa palakrami ngraos depresi, pramila piyambakipun

mlajar dumugi tlaa Bima. Wonten ing tlaa menika, piyambakipun ugi gadhah pamanggih langkung becik mati tinimbang palakrami kaliyan Biting.

b. *Direktif*

Jinising paedah *direktif* wonten ing *penyimpangan maksim relevansi* inggih menika kangge mangaribawani mitra tutur. Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, tuturan ingkang nyimpang saking paugeran *maksim relevansi* saha gadhah paedah *direktif* inggih menika.

(25)

Sokayasa : “Ting, Biting, Ting.... Owalah pak e, piye pak Biting kuwi anake dhewe ngimpi bocah wadon kuwi ki sapa?”

Darmayasa : “**Wis ta bu, uwis, uwis... Dianyebke sek, ora usah sumelang.**”

(DL/20)

Konteks : Panik, Biting dereng ngandharaken pepenginanipun.

Data (26) inggih menika pawicantenan antawisipun Darmayasa kaliyan garwanipun. Biting si bocah bajang sampun mangertos menapa ingkang dados pepenginanipun kangge ruwatan. Salajengipun piyambakipun nyariosaken pangimpen menika kaliyan tiyang sepuhipun. Nalika semanten dumadakan Biting dipuntimbali dening kanca-kancanipun. Biting langkung milih dolan kaliyan kanca-kancanipun tinimbang nglajengaken cariyos pangimpenipun.

Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, andharanipun Darmayasa nyimpang saking paugeraning *maksim relevansi*. Darmayasa paring *informasi* ingkang boten jumbuh kaliyan *konteks* tuturan. Tuturan “Wis ta bu, uwis, uwis... Dianyebke sek, ora usah sumelang.” kaanggep boten jumbuh kaliyan *konteks* tuturan amargi tuturan menika saged ngewahi *topik* pawicantenan. Tuturan menika ugi boten jumbuh kaliyan andharanipun Sokayasa amargi boten saged

mangsuli pitakenanipun Sokayasa. Tuturan menika langkung trep menawi dipunewahi dados “Aku ya ora ngerti bocah wadon kuwi sapa, Bu.” Tuturan “Aku ya ora ngerti bocah wadon kuwi sapa, Bu.” langkung trep amargi jumbuh kaliyan *konteks* tuturan.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, ukara (25) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge mangaribawani mitra tutur. Ukara ingkang dipunandharaken dening Darmayasa gadhah paedah kangge mangaribawani mitra tutur supados nindakaken satunggaling tumindak. Darmayasa paring pamanggih supados Sokayasa boten sumelang amargi sampun dados prekawis ingkang limrah bilih lare jaler ngimpi lare estri.

c. *Fatik*

Jinising paedah *fatik* ing *penyimpangan maksim relevansi* inggih menika kangge nindakaken *kontak* basa. Pirembagan salajengipun saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

- Nindakaken *kontak* basa

(26)

Yu Jemblung : “Ati-ati ya kang!”

Kang Gundhil : “**Dhadhah sayang!**”

(DL/121)

Konteks : Kang Gundhil tindak dhateng desa sebelah kangge sowan kaliyan yu randha (Sokawera).

Kang Gundhil dipunutus Darmayasa supados tindak dhateng dalemipun Sokawera. Salajengipun Kang Gundhil pamit kaliyan garwanipun. Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, andharanipun Kang Gundhil nyimpang saking paugeraning *maksim relevansi*. Kang Gundhil paring *informasi* ingkang boten jumbuh kaliyan *konteks* tutur. Tuturan “Dhadhah sayang!” kaanggep boten

jumbuh kaliyan *konteks* tutur amargi tuturan menika saged ngewahi *topik* pawicantenan. Tuturan menika ugi boten jumbuh kaliyan tuturanipun Yu Jemblung amargi boten paring *kontribusi* ingkang trep. Tuturan menika langkung trep menawi dipunewahi dados “Iya sayang.”. Tuturan “Iya sayang.” langkung trep amargi jumbuh kaliyan *konteks* tuturan saha saged paring *kontribusi* ingkang trep tumrap tuturanipun Yu Jemblung..

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (26) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika minangka *basa basi*. Tuturanipun Kang Gundhil boten gadhah ancas kangge paring satunggaling *informasi*, ananging namung kangge damel *kontak basa* tumrap garwanipun. Tuturan menika ugi boten prelu dipunwangsul. Kang Gundhil ingkang badhe tindak, limrah menawi piyambakipun pamit kaliyan garwanipun.

d. *Referensial*

Jinising paedah *referensial* wonten ing *penyimpangan maksim relevansi* wonten kalih (2) inggih menika kangge ngandharaken sawijing prastawa saha *objek* ing sakiwa tengenipun *penutur*. Pirembagan salajengipun ingkang langkung jangkep saged katingal wonten ing ngandhap menika.

- Ngandharaken prastawa ing sakiwa tengenipun *penutur*

(27)

Biting : “Ngimpine Biting, Biting ketemu kalo botah wedok, ayuuuuu banget.”

Sokayasa : “Pak, we sampeyan niku malah ngapa ta? Biting kuwi lho pak, Biting ngimpi wong wedok ayu, kuwi sapa?”

Darmayasa : “Iya, **aku ya krungu apa sing diandharke Biting. Lak ya Biting kuwi cah lanang bu, lumrah ngimpine bocah wadon kaya bapake biyen.**”

(DL/16)

Konteks : Tiyang sepuhipun Biting (Darmayasa saha Sokayasa) penasaran sanget kaliyan pangimpenipun Biting.

Nalika semanten Sokayasa kaliyan Darmayasa nyuwun pirsu babagan pangimpenipun Biting. Sokayasa sumelang tumrap babagan lare estri menika, wondene Darmayasa gadhah pamanggih piyambak ingkang beda kaliyan garwanipun.

Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, andharanipun Darmayasa nyimpang saking paugeraning *maksim relevansi*. Darmayasa paring *informasi* ingkang boten jumbuh kaliyan *konteks* tuturan. Tuturan “Iya, aku ya krungu apa sing diandharke Biting. Lak ya Biting kuwi cah lanang bu, lumrah ngimpine bocah wadon kaya bapak biyen.” kaanggep boten jumbuh kaliyan *konteks* tuturan amargi tuturan menika saged ngewahi *topik* pawicantenan. Tuturan menika ugi boten jumbuh kaliyan tuturanipun Sokayasa amargi boten saged mangsuli pitakenanipun Sokayasa. Tuturan menika langkung trep menawi dipunewahi dados “Aku ora ngerti sapa wong wedok kuwi bu.”. Tuturan “Aku ora ngerti sapa wong wedok kuwi bu.” langkung trep amargi jumbuh kaliyan *konteks* tuturan saha saged mangsuli pitakenanipun Sokayasa.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (27) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge nggambaraken satunggaling prastawa ing sakiwa tengenipun *penutur*. Prastawa kasebat inggih menika babagan pangimpenipun biting. Darmayasa ngandharaken bilih pangimpenipun Biting menika limrah kadadosan amargi Biting lare jaler ingkang remen lare estri.

- Kangge ngandharaken satunggaling *objek*

(28)

Yu Jemblung : “Laris ngono kuwi pak?”

Kang Gundhil : “**Siji neh.**”

(DL/44)

Konteks : Kang Gundhil ngandharaken jinising wedhak ingkang kawentar.

Nalika semanten Yu Jemblung nyuwun arta kaliyan Kang Gundhil kangge tumbas wedhak. Ananging Kang Gundhil boten gadhah arta, pramila Yu Jemblung dipunjajeni badhe dipuntumbasaken wedhak *import* samangeke. Salajengipun Kang Gundhil ngandharaken jinising wedhak ingkang kawentar.

Adhedhasar *data* (28), andharanipun Kang Gundhil nyimpang saking paugeraning *maksim relevansi*. Kang Gundhil paring *informasi* ingkang boten jumbuh kaliyan *konteks* tuturan. Tuturan “Siji neh.” kaanggep boten jumbuh kaliyan *konteks* tuturan amargi tuturan menika saged ngewahi *topik* pawicantenan. Tuturan menika ugi boten jumbuh kaliyan tuturanipun Yu Jemblung amargi boten paring *kontribusi* ingkang trep. Tuturan menika langkung trep menawi dipunewahi dados “Ya laris banget iki.” Tuturan “Ya laris banget iki.” langkung trep amargi jumbuh kaliyan *konteks* tuturan saha saged paring *kontribusi* ingkang trep tumrap pitakenanipun Yu Jemblung.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan menika ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge nggambaraken kawontenan satunggaling *objek* ingkang dados *topik* pawicantenan. *Objek* ingkang dipungambaraken inggih menika wedhak. Kang Gundhil ngandharaken jinising wedhak *import* ingkang kawentar. Jinising wedhak menika boten namung setunggal kemawon.

e. *Imajinatif*

Jinising paedah *imajinatif* wonten ing *penyimpangan maksim relevansi* inggih menika kangge ngandharaken pamanggih ingkang jumbuh kaliyan *imajinasinipun penutur*. Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, tuturan ingkang nyimpang saking paugeraning *maksim relevansi* saha gahdhah paedah *imajinatif* inggih menika:

(29)

Yu Jemblung : “Bojone tiba ik malah disokurke ngono ki piye ta karepe?”

Kang Gundhil : “**Kowe ki ngapa mlayu tekan kene mencilat?**”

(DL/24)

Konteks : Yu Jemblung (garwanipun Kang Gundhil) dhawah sasampunipun jejogedan.

Nalika semanten Kang Gundhil nembe nguda rasa kaliyan pengrawti. Dumadakan garwanipun dugi. Salajengipun kekalihipun sami jejogedan. Pungkasan Yu Jemblung dhawah. Piyambakipun nyuwun pitulung dhumateng garwanipun supados dipunbiyantu jengkar.

Adhedhasar *data* (29), andharanipun Kang Gundhil nyimpang saking paugeraning *maksim relevansi*. Kang Gundhil paring *informasi* ingkang boten jumbuh kaliyan *konteks* tuturan. Tuturan “Kowe ki ngapa mlayu tekan kene mencilat?” kaanggep boten jumbuh kaliyan *konteks* tuturan amargi tuturan menika saged ngewahi *topik* pawicantenan. Tuturan menika ugi boten jumbuh kaliyan tuturanipun Yu Jemblung amargi boten paring *kontribusi* ingkang trep. Tuturan menika langkung trep menawi dipunewahi dados “Aku wegah nulungi kowe sing lenjehan ngono kuwi.” Tuturan “Aku wegah nulungi kowe sing lenjehan ngono kuwi.” langkung trep amargi jumbuh kaliyan *konteks* tuturan saha saged paring *kontribusi* ingkang trep dhumateng pitakenanipun Yu Jemblung.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (29) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge ngandharaken pamanggih ingkang asipat *imajinatif* utawi *khayal*. Kang Gundhil ngendika kados mekaten kangge karemenanipun piyambak. Wonten ing *imajinasinipun* Kang Gundhil, prastawa ingkang kadadosan boten jumbuh kaliyan kasunyatanipun. Sejatosipun Yu Jemblung namung dhawah kanthi alon kemawon boten mencilat kados ingkang dipunandharaken dening Kang Gundhil.

4. *Penyimpangan maksim pelaksanaan*

Maksim pelaksanaan nedahaken *penutur* supados suka tuturan kanthi cetha. Supados tuturan saged dipunwastani cetha, pramila *penutur* kedah suka tuturan kanthi langsung, boten *taksa*, boten langkung, saha kedah urut. Miturut asiling panaliten, *penyimpangan maksim pelaksanaan* kadadosan amargi *penutur* suka tuturan ingkang ingkang boten cetha saha *ambigu*. Wondene minangka pawicantenan, tuturan-tuturan menika ugi gadhah gangsal (5) paedah tertamtu kados ta paedah *personal*, *direktif*, *referensial*, *metalingual*, saha *imajinatif*. Pirembagan salajengipun ingkang langkung jangkep saged katingal wonten ing ngandhap menika.

a. *Personal*

Jinising paedah *personal* wonten ing *penyimpangan maksim pelaksanaan* inggih menika kangge ngandharaken raos kepingin mangertos. Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, tuturan ingkang nyimpang saking paugeran *maksim pelaksanaan* saha gadhah paedah *personal* inggih menika:

(30)

Surti Kulinadirabi : “Oh nggih, ketok. Lha nek iki mas, nek ngrembug bab nama ki aku ana judule mas.”

Kang Gundhil : “Judule apa?”

Surti Kulinadirabi : “Ana irah-irahane, Asma Kinarya japa.”

Kang Gundhil : “Weeh, sindhen senior.”

Surti Kulinadirabi : “Woo, aku og.”

Kang Gundhil : “**Lha kuwi kepiye kuwi larah-larahe kepiye gegayutane?**”

(DL/51)

Konteks : Surti Kulinadirabi badhe ngandharaken asma kinarya japa.

Nalika semanten Kang Gundhil kaliyan Surti Kulinadirabi badhe ngrembag asmanipun dosen-dosen Jurusan Pendidikan Basa Daerah. Asma menika dipunrembag kanthi kinarya japa.

Adhedhasar *data* (30), andharanipun Kang Gundhil nyimpang saking paugeraning *maksim pelaksanaan*. Kang Gundhil paring tuturan ingkang boten cetha. Tuturan “Lha kuwi kepiye kuwi larah-larahe kepiye gegayutane?” boten ngandharaken gegayutan menapa ingkang dipunkajengaken Kang Gundhil. Pramila tegesipun dados boten cetha. Saged dipunwastani kados mekaten amargi gegayutan ingkang dipunkajengaken Kang Gundhil saged dipuntegesi kanthi maneka warna teges. Supados tuturan menika boten nyimpang saking paugeraning *maksim pelaksanaan*, pramila saged dipunewahi dados “Tuladhane asma kinarya japa kepiye kuwi?”. Tuturan “Tuladhane asma kinarya japa kepiye kuwi?” saged ngandharaken maksudipun Kang Gundhil kanthi langkung cetha.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (30) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge ngandharaken raos kepengin mangertosipun Kang Gundhil tumrap babagan asma kinarya japa. Raos kepengin mangertos ingkang kaandharaken saged katingal saking pamilihing jinis tembung pitakenan dening

Kang Gundhil ingkang ngandharaken *emosi* utawi raosipun *penutur*. Kang Gundhil kepengin mangertos kados pundi gegayutanipun antawisipun asma kaliyan kinarya japa.

b. *Direktif*

Jinising paedah *direktif* wonten ing *penyimpangan maksim pelaksanaan* inggih menika kangge mangaribawani mitra tutur saha kangge nyuwun pitulung dhumateng mitra tutur. Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, tuturan ingkang nyimpang saking paugeran *maksim pelaksanaan* saha gadhah paedah *direktif* inggih menika:

- Mangaribawani mitra tutur

(31)

Sokayasa : “Patangatus ewu nggo tuku gula, tekan pundi lho pak? Apa ya sewulan tenan ngemut gula?”

Darmayasa : “Hayo hayo **basane mut-mutan wae, isin iki bu ditonton wong akeh. Arep bahas mut-mutan iki mbok ya mengko bengi** ngono kuwi lho bu.”

Sokayasa : “Gulane pak, gulane sing diemut iki.”

(DL/4)

Konteks : Sokayasa nesu kaliyan Darmayasa (garwanipun) amargi jatah arta saben sasinipun kirang.

Nalika semanten Sokayasa nembe nguda rasa kaliyan garwaipun. Piyambakipun nesu amargi Darmayasa boten remen kaliyan unjukan kopi ingkang sampun dipundamelaken. Darmayasa boten remen amargi unjukan kopi menika kirang legi. Salajengipun Sokayasa ngandharaken bilih jatah arta saben sasinipun kirang kangge tumbas gendhis.

Adhedhasar *data* (31), andharanipun Darmayasa nyimpang saking paugeraning *maksim pelaksanaan*. Darmayasa paring *informasi* ingkang *taksa* utawi *ambigu*. *Informasi* “Hayo hayo basane mut-mutan wae, isin iki bu ditonton

wong akeh. Arep bahas mut-mutan iki mbok ya mengko bengi ...” gadhah teges ingkang boten cetha. *Ketaksaan* saged katingal ing tembung “ngemut gula” ingkang dipunkajengaken Sokayasa kaliyan tembung “mut-mutan” ingkang dipunkajengaken Darmayasa. Sejatosisipun tembung-tembung menika gadhah teges ingkang sami inggih menika saking tembung “mut” ingkang gadhah teges “ingkem ing cangkem” (Atmodjo, 1987: 231). Ingkang nuwuhaken *ketaksaan* inggih menika *objek* ingkang dimut. *Objek* ingkang dipunkajengaken dening Darmayasa boten kaandharaken kanthi cetha, pramila tuturan menika gadhah teges ingkang ambigu. Supados tuturan menika boten nyimpang saking paugeraning *maksim pelaksanaan*, pramila saged dipunewahi dados “Ya ora gur ngemut gula bu, ngemut watu ya isa ben awet.” Tuturan “Ya ora gur ngemut gula bu, ngemut watu ya isa ben awet.” boten namung nindakaken paugeraning *maksim pelaksanaan*, tuturan menika ugi tesih saged damel raos *humor* dhumateng pamiyarsa.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (31) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge mangaribawani mitra tutur. Ukara ingkang dipunandharaken dening Darmayasa gadhah paedah kangge mangaribawani mitra tutur supados nindakaken satunggaling tumindak. Tuturan (31) gadhah ancas supados Sokayasa boten ngrembag bab menika ing sangajenipun pamiyarsa amargi piyambakipun kawirangan.

- Nyuwun pitulung dhumateng mitra tutur

(32)

Sokayasa : “Nembang apa pak?”

Darmayasa : “Sek, tak pikir sek. **Mas Imam, tulung tulung, lima kuwi lima.**”

(DL/5)

Konteks : Darmayasa badhe ngrayu Sokayasa kanthi nembang.

Pawicantenan (32) katindakaken dening Darmayasa kaliyan garwanipun. Enjing-enjing Darmayasa sampun dipundamelaken unjukan kopi dening Sokayasa. Piyambakipun bungah sanget, salajengipun badhe ngalem garwanipun kanthi nembang. Pramila Darmayasa ndhawuhi pengrawit supados nabuh balungan ‘ma’ kangge ngecek titi laras.

Adhedhasar *data* (32), andharanipun Darmayasa nyimpang saking paugeraning *maksim pelaksanaan*. Darmayasa paring *informasi* ingkang *ambigu*. *Informasi* “... Mas Imam, tulung tulung, lima kuwi lima” gadhah teges ingkang boten cetha. Tuturan menika boten ngandharaken tegesing tembung “lima” kanthi cetha. Pramila ingkang dipunkajengaken Darmayasa tegesipun dados boten cetha. Saged dipunwastani kados mekaten amargi tembung “lima” ingkang dipunkajengaken Darmayasa saged dipuntegesi kanthi maneka warna teges. Supados tuturan menika boten nyimpang saking paugeraning *maksim pelaksanaan*, pramila saged dipunewahi dados “Mas Imam, tulung balungan ‘ma’ ditabuh”. Tuturan “Mas Imam, tulung balungan ‘ma’ ditabuh” saged ngandharaken maksudipun Darmayasa kanthi langkung cetha.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (32) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge nyuwun pitulung dhumateng mitra tutur. Ukara ingkang dipunandharaken dening Darmayasa gadhah paedah kangge

mangaribawani mitra tutur supados nindakaken satunggaling tumindak inggih menika kangge suka pitulung dhumateng piyambakipun. Darmayasa nyuwun tulung kaliyan mas Imam si pengrawit supados nabuh balungan kanthi titi laras “ma”.

c. *Referensial*

Jinising paedah *referensial* wonten ing *penyimpangan maksim pelaksanaan* inggih menika kangge ngandharaken satunggaling *objek* saha kangge ngandharaken prastawa ing sakiwa tengenipun *penutur*. Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, tuturan ingkang nyimpang saking paugeran *maksim pelaksanaan* saha gadhah paedah *referensial* inggih menika:

- Ngandharaken satunggaling *objek*

(33)

Darmayasa : “Terus piye le, le crita?”

Biting : “Botahe ola ketok, **ning botahe tiliiiiik anget.**”

Sokayasa : “Owalah pak, kuwi ki kepiye pak? Ilik anget ilik anget, kuwi ki saru pak, mesthi iki saru anake dhewe.”

(DL/18)

Konteks : Tiyang sepuhipun Biting (Darmayasa saha Sokayasa) penasaran sanget kaliyan pangimpenipun Biting.

Pawicantenan (33) katindakaken dening Darmayasa, Sokayasa, saha putranipun. Tiyang sepuhipun Biting ndhawuhi Biting supados purun nyariyosaken pangimpenipun. Kekalihipun kepengin mangertos sanget amargi pangimpenipun Biting menika ingkang badhe dados sarat kangge ruwatan. Wondene dinten ruwatan sampet mepet.

Adhedhasar *data* (33), tuturanipun Biting nyimpang saking paugeraning *maksim pelaksanaan*. Biting suka *informasi* ingkang *ambigu*. *Informasi* “..., ning botahe tiliiiiik anget” gadhah teges ingkang boten cetha. Tembung “anget” ingkang

dipunkajengaken Biting inggih menika tembung “banget”. Wondene teges ingkang dipuntampi Sokayasa inggih menika “anget”. Tuturan menika boten kaandharaken kanthi leres amargi Biting tesih alit saha celad. Prekawis menika ingkang nuwuhaken *penyimpangan maksim pelaksanaan* amargi tegesing tembung “anget” dados *ambigu*. Supados tuturan menika boten nyimpang saking paugeraning *maksim pelaksanaan*, pramila saged dipunewahi dados “Botahe ola ketok, ning botahe tiliiiiik lik”. Tuturan “Botahe ola ketok, ning botahe tiliiiiik lik” gadhah teges ingkang sami kaliyan tuturanipun Biting, inggih menika kangge ngandharaken lare ingkang alit sanget ananging tanpa teges sanesipun ingkang *ambigu*.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (33) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge ngandharaken satunggaling *objek* ingkang dados *topik* pawicantenan. *Objek* ingkang dipunkajengaken Biting inggih menika lare estri ingkang alit sanget wonten ing pangimpenipun. Sanadyan piyambakipun boten ningali kanthi cetha, ananging Biting tansah saged nggambaraken kados pundi titikaning lare estri menika.

- Ngandharaken prastawa ing sakiwa tengenipun *penutur*

(34)

Yu Jemblung : “Bojo nek dikandhani ngeyel ki ngene iki senengane.”

Kang Gundhil : “Lha lha lha piye? Piye?”

Yu Jemblung : “**Lha jaman semana kan aku wis tau ngomong pak.**”

Kang Gundhil : “Ngomong apa aku ra nggateke.”

(DL/32)

Konteks : Yu Jemblung protes kaliyan Kang Gundhil.

Pawicantenan (34) katindakaken dening Kang Gundhil kaliyan garwanipun. Yu Jemblung nyuwun arta kaliyan Kang Gundhil kangge tumbas

wedhak, ananging Kang gundhil boten gadhah arta. Pramila Yu Jemblung tansah nesu lajeng gadhah pamanggih bilih sabin ingkang boten ngasilaken arta kathah menika amargi Kang Gundhil ngeyel kaliyan garwanipun.

Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, tuturanipun Yu Jemblung nyimpang saking paugeraning *maksim pelaksanaan*. Yu Jemblung paring *informasi* ingkang *ambigu*. Tuturan “Lha jaman semana kan aku wis tau ngomong pak” gadhah maksud ingkang boten cetha. “jaman semana” ingkang dipunkajengaken Yu Jemblung gadhah sipat ingkang tesih umum amargi tembung “semana” saged dipuntegesi kanthi maneka warna teges. Wondene tuturan “aku wis tau ngomong” ugi boten gadhah maksud ingkang cetha. Tembung “ngomong” ingkang dipunkajengaken Yu Jemblung saged dipuntegesi dados micara menapa kemawon ingkang gegayutanipun kaliyan arta, wedhak, sabin, utawi menapa kemawon ingkang sipatipun tesih umum. Tuturan menika dipunwatani *ambigu* saged katitik saking tuturanipun Kang Gundhil ingkang nggambaraken raos bingung tumrap pangandikanipun Yu Jemblung. Supados tuturan menika boten nyimpang saking paugeraning *maksim pelaksanaan*, pramila saged dipunewahi dados “Aku wis tau ngomong yen sawah kuwi aja ditanduri pari tok”. Tuturan “Aku wis tau ngomong yen sawah kuwi aja ditanduri pari tok” gadhah maksud ingkang cetha saha langsung, pramila tuturan menika boten badhe damel Kang Gundhil bingung.

Miturut *data* (34), tuturan menika ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge nggambaraken satunggaling prastawa ing sakiwa tengenipun *penutur* sanadyan prastawa menika sampun kalampahan pinten-pinten wekdal

kapungkur. Yu Jemblung ngandharaken prastawa nalika piyambakipun paring pamanggih dhumateng garwanipun, ananging Kang Gundhil boten nampi pamanggih menika.

d. *Metalingual*

Jinising paedah *metalingual* wonten ing *penyimpangan maksim pelaksanaan* inggih menika kangge ngandharaken seserepan babagan dinten pasaran Jawa. Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, tuturan ingkang nyimpang saking paugeran *maksim pelaksanaan* saha gadhah paedah *metalingual* inggih menika:

(35)

Surti Kulinadirabi : “Dordordodor. Iki tela ki sewengi ki isa dadi tape.”

Kang Gundhil : “Ngono?”

Surti Kulinadirabi : “Hah tela, didang, ragenana Minggu Kliwon, **Senene Legi.**”

Kang Gundhil : “Minggu Kliwon, Senene Legi?”

Surti Kulinadirabi : “Kuwi rumus Jawa kuwi.”

(DL/69)

Konteks : Surti Kulinadirabi paring pamanggih babagan caranipun damel tape.

Pawicantenan (35) katindakaken dening Surti Kulinadirabi saha Kang Gundhil. Kang Gundhil nguda rasa kaliyan Surti Kulinadirabi babagan pamanggihipun Yu Jemblung bilih sabinipun kedah dipuntanduri pari kaliyan kentang. Ananging Surti Kulinadirabi paring pamanggih sanesipun. Piyambakipun ngandharaken bilih sabin menika kedah dipuntanduri pari, kentang, saha tela. Surti Kulinadirabi gadhah pamanggih bilih tela menawi dipundamel tape badhe ngasilaken arta langkung kathah. Salajengipun piyambakipun ugi ngandharaken caranipun damel tape.

Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, tuturanipun Surti Kulinadirabi nyimpang saking paugeraning *maksim pelaksanaan*. Surti Kulinadirabi paring tuturan ingkang *ambigu*. Tuturan “... ragenana Minggu Kliwon, Senene Legi” gadhah teges ingkang boten cetha. Tembung “Senene Legi” ingkang dipunkajengaken Surti Kulinadirabi gadhah teges ingkang beda kaliyan panampinipun Kang Gundhil. Miturut Surti Kulinadirabi tembung “legi” tegesipun inggih menika “arane dina pasaran kang kapisan” (Atmodjo, 1987: 192). Wondene tembung “legi” ingkang dipuntampi Kang Gundhil gadhah teges “rasa kaya dene rasane gula” (Atmodjo, 1987: 192). Surti Kulinadirabi paring tuturan ingkang *ambigu* menika kanthi dipunsengaja supados damel Kang Gundhil bingung pramila saged damel raos humor dening pamiyarsa. Supados tuturan menika boten nyimpang saking paugeraning *maksim pelaksanaan*, pramila saged dipunewahi dados “Hah tela, didang, ragenana Minggu Kliwon, Senen Legi, Rebo Pahing, Kemis Pon, Jumat Wage lan sapiturute”. Tuturan menika langkung cetha amargi ngandharaken nama-nama dina pasaran Jawa kanthi langsung.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan menika ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge ngandharaken seserepan babagan dinten pasaran Jawa salajengipun pasaran Kliwon.

e. *Imajinatif*

Jinising paedah *imajinatif* wonten ing *penyimpangan maksim pelaksanaan* inggih menika kangge suka tuturan miturut *imajinasinipun penutur*. Adhedhasar

data ingkang kapanggihaken, tuturan ingkang nyimpang saking paugeran *maksim pelaksanaan* saha gadhah paedah *imajinatif* inggih menika:

(36)

Surti Kulinadirabi : “Oh kewalik. Mbak Wini ki sing pari, Mas Imam sing kentang?”

Kang Gundhil : “Ya mbuh kuwi.”

Surti Kulinadirabi : **“Ya, Mbak Wini men ngrembuyung, Mas Imam men kentange akeh.”**

(DL/64)

Konteks : Surti Kulinadirabi paring pamanggih babagan tetanduran ing sawah.

Pawicantenan (36) katindakaken dening Surti Kulinadirabi saha Kang Gundhil. Kang Gundhil nguda rasa kaliyan Surti Kulinadirabi babagan pamanggihipun Yu Jemblung bilih sabinipun kedah dipuntanduri pari kaliyan kentang. Pramila Surti Kulinadirabi paring gambaran supados anggenipun mbayangaken tetuwuhan menika langkung gampil.

Adhedhasar *data* ingkang kapanggihaken, andharanipun Surti Kulinadirabi nyimpang saking paugeraning *maksim pelaksanaan*. Surti Kulinadirabi paring tuturan ingkang *ambigu*. Tuturan “Ya, Mbak Wini men ngrembuyung, Mas Imam men kentange akeh.” gadhah teges ingkang boten cetha. Miturut Atmodjo (1987: 348) tembung “ngrembuyung” gadhah teges “ngrembaka, akeh godhonge”. Tembung menika boten trep menawi dipunpacangaken kaliyan “Mbak Wini”. Pramila ukara “Mbak Wini men ngrembuyung” ingkang dipunkajengaken *penutur* boten gadhah teges ingkang sejatosipun. Wondene ukara “Mas Imam men kentange akeh” tegesipun ugi boten cetha. Menawi tegesing tembung “kentang” inggih menika “araning tetuwuhan”, pramila boten wonten gegayutanipun antawisipun sabin, kentang, saha mas Imam miturut *konteks* tuturipun. Saking

prekawis-prekawis menika saged katingal bilih tuturanipn Surti Kulinadirabi gadhah teges ingkang *ambigu*. Supados tuturan menika boten nyimpang saking paugeraning *maksim pelaksanaan*, pramila saged dipunewahi dados “Upamane panggonane mbak Wini kae ditanduri pari, terus panggonane mas Imam ditanduri kentang”. Tuturan “Upamane panggonane mbak Wini kae ditanduri pari, terus panggonane mas Imam ditanduri kentang” saged ngandharaken maksudipun Surti Kulinadirabi kanthi langkung cetha.

Miturut *data* ingkang kapanggihaken, tuturan (36) ugi gadhah paedah tertamtu inggih menika kangge ngandharaken pamanggih ingkang asipat *imajinatif* utawi *khayal*. Surti Kulinadirabi ngendika kados mekaten kangge karemenanipun piyambak. Surti Kulinadirabi paring pamanggih ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan, pramila tuturan menika dipunwastani gadhah paedah *imajinatif*.

BAB V **PANUTUP**

A. Dudutan

Jumbuh kaliyan ancasing panaliten inggih menika kangge ngandharaken wujud saha paedah *penyimpangan prinsip kerjasama* wonten ing pagelaran drama Sanggar Sastra Jawa mahasiswa Jurusan PBD FBS UNY 2010 kanthi irah-irahan Bajang Kaladete, pramila saged dipunpundhut dudutan:

1. Wujud *penyimpangan prinsip kerjasama* ingkang kapanggihaken ing pagelaran drama Bajang Kaladete wonten sekawan, inggih menika *penyimpangan maksim kuantitas, maksim kualitas, maksim relevansi, saha maksim pelaksanaan*. *Penyimpangan maksim kuantitas* tuwuh amargi *penutur* suka tuturan ingkang langkung saha suka tuturan ingkang kirang saking kabetahanipun mitra tutur. *Penyimpangan maksim kualitas* tuwuh amargi *penutur* suka tuturan ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan. *Penyimpangan maksim relevansi* tuwuh amargi *penutur* suka tuturan ingkang boten jumbuh kaliyan *konteks* tutur. Wondene *penyimpangan maksim pelaksanaan ugi* tuwuh amargi *penutur* suka tuturan ingkang boten cetha saha ambigu.
2. Paedahipun *penyimpangan prinsip kerjasama* ingkang kapanggihaken ing pagelaran drama Bajang Kaladete wonten enem, inggih menika paedah *personal, direktif, fatik, referensial, metalingual, saha imajinatif*. Paedah *personal* ingkang kapanggihaken inggih menika kangge ngandharaken raos kangen, kesel, nesu, depresi, boten pitados, kepengin mangertos, saha

sumelang. Paedah *direktif* ing pagelaran menika kangge mangaribawani mitra tutur saha kangge nyuwun pitulung. Paedah *fatik* kangge nindakaken *kontak* basa. Paedah *referensial* kangge ngandharaken satunggaling *objek* saha prastawa ing sakiwa tengenipun *penutur*. Paedah *metalingual* kangge nyinauni satunggaling basa ing basa sanesipun saha kangge suka seserepan babagan dinten pasaran Jawa. Ingkang pungkasan inggih menika paedah paedah *imajinatif* kangge ngandharaken pamanggih ingkang jumbuh kaliyan *imajinasinipun penutur*.

B. Pamrayogi

Adhedhasar dudutan wonten ing nginggil, pamrayogi saking panaliti inggih menika:

1. Asiling panaliten saged dipunginakaken kangge *referensi* babagan *prinsip kerjasama* mliginipun tumrap masarakat. Masarakat basa kedah tansah migatosaken *prinsip kerjasama* supados pawicantenan saged *kooperatif*.
2. Asiling panaliten ugi saged dipundadosaken tuladha *penyimpangan prinsip kerjasama* wonten ing piwulangan ilmu *pragmatik*.
3. Panaliti salajengipun saged ngrembag babagan *komponen* tutur (*SPEAKING*) wonten ing panaliten menika.

C. Implikasi

Asiling panaliten menika kapanggihaken wujud saha paedahing *penyimpangan prinsip kerjasama* wonten ing pawicantenan pagelaran drama. Pramila panaliten menika dipunajab saged kangge pirantos sinau babagan ilmu *pragmatik*, mliginipun *prinsip kerjasama* ingkang kedah dipuntindakaken ing pawicantenan. Panaliten menika ugi saged dados *referensi* kangge panaliten salajengipun ingkang gadhah sambung rapetipun kaliyan ilmu *pragmatik*, mliginipun *prinsip kerjasama*.

KAPUSTAKAN

- Alwasilah, A. Chaedar. 1985. *Sosiologi Bahasa*. Bandung: Angkasa.
- Atmodjo, S. Prawiro. 1987. *Bausastra Jawa*. Surabaya: Yayasan Djojo Bojo.
- Budianta, Melani, Ida Sundari Husen, Manneke Budiman, dan Ibnu Wahyudi. 2003. *Membaca Sastra; Pengantar Memahami Sastra untuk Perguruan Tinggi*. Magelang: IndonesiaTera.
- Cummings, Louise. 2007. *Pragmatik Sebuah Perspektif Multidisipliner (Editor: Abdul Syukur Ibrahim)*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Endraswara, Suwardi. 2008. *Sanggar Sastra; Wadah Pembelajaran dan Pengembangan Sastra*. Yogyakarta: Ramadhan Press.
- Herawati. 2007. *Wacana Humor dalam Bahasa Jawa*. Yogyakarta: Balai Bahasa.
- Levinson, Stephen C. 1991. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Maryati, Sri. 2012. "Penyimpangan Prinsip Kerjasama dan Prinsip Kesopanan dalam Acara Humor Dhagelan Basiyo". Skripsi. Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta.
- Moleong, lexy. J. 2011. *Metodologi Penelitian Kualitatif; Edisi Revisi*. Bandung: PT. Remadja Rosdakarya.
- Nababan, P.W.J. 1987. *Ilmu Pragmatik (Teori dan Penerepannya)*. Jakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.
- Nadar, F.X. 2009. *Pragmatik dan Penelitian Pragmatik*. Yogyakarta: Graha Ilmu.
- Prasetyawati, Rosa Heri. 2005. "Penggunaan Prinsip Kerjasama dalam Bahasa Chatting". Skripsi. Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta.
- Rahardi, Kunjana R. 2005. *Pragmatik, Kesatuan Imperatif bahasa Indonesia*. Jakarta: Erlangga.
- Sudaryanto. 1988. *Metodologi Linguistik Bagian Kedua; Metode dan Aneka Teknik Pengumpulan Data*. Yogyakarta: Gajah Mada University Press.
- Soeparno. 2002. *Dasar-dasar Linguistik Umum*. Yogyakarta: Tiara Wacana Yogya.
- Tim Penyusun. 2012. *Panduan Tugas Akhir*. Yogyakarta: Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta

- Wijana, I. Dewa Putu. 1996. *Dasar-dasar Pragmatik*. Yogyakarta: Andi.
- Yule, George. 1996. *Pragmatics (Editor: H.G. Widdowson)*. Oxford: Oxford University Press.
- Zamzani. 2007. *Kajian Sosiopragmatik*. Yogyakarta: Cipta Pustaka.

LAMPIRAN

Lampiran 1

**Analisis Penyimpangan Prinsip Kerjasama
wonten ing Pagelaran Drama kanthi Irah-irahan Bajang Kaladete**

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
1.	<i>Maksim kuantitas.</i> Sokayasa paring <i>informasi</i> ingkang linuwih.	<i>Referensial.</i> Sokayasa ngandharaken wujud ingkang jumbuh kaliyan kasunyatan.	Darmayasa : “Ealah, kopi iki bu?” Sokayasa : “Genah ta pak, kok kaya ngono kuwi oli. ” (DL/1) <i>Konteks</i> : Enjing-enjing, Darmayasa (garwanipun Sokayasa) ngunjuk kopi, sante.
2.	<i>Maksim kualitas.</i> Darmayasa paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan.	<i>Imajinatif.</i> Darmayasa ngandharaken raosipun kopi miturut imajinasinipun piyambak..	Sokayasa : “Pripun ta pak rasane?” Darmayasa : “Masa kopi kok legine kaya bratawali bu. ” (DL/2) <i>Konteks</i> : Enjing-enjing, Darmayasa (garwanipun Sokayasa) ngunjuk kopi, sante.
3.	<i>Maksim relevansi.</i> Darmayasa boten paring <i>informasi</i> ingkang jumbuh kaliyan pawicantenan.	<i>Direktif.</i> Darmayasa paring pamanggih supados saged managaribawani Sokayasa.	Sokayasa : “Bratawali, bratawali piye?” Darmayasa : “Kepiye ta kok rasane ngene iki nyatane? Ngene ngene bu, iki sing disuguhi kopi lak ya bojomu dhewe ta? Upama iki bu, ana tamu teka rene, suguhi kopi ngene iki rasane. Adhuh... Ora ya isin <i>keluargane</i> dhewe iki.” (DL/3) <i>Konteks</i> : Enjing-enjing, Darmayasa (garwanipun Sokayasa) ngunjuk kopi, sante.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
4.	<i>Maksim pelaksanaan.</i> Darmayasa paring informasi ingkang tegesipun <i>ambigu</i> .	<i>Direktif.</i> Darmayasa paring pamanggih supados saged managaribawani Sokayasa.	Sokayasa : “Patangatusewu nggo tuku gula, tekan pundi lho pak? Apa ya sewulan tenan ngemut gula?” Darmayasa : “Hayo hayo basane mut-mutan wae, isin iki bu ditonton wong akeh. Arep bahas mut-mutan iki mbok ya mengko bengi ngono kuwi lho bu.” Sokayasa (DL/4) : “Gulane pak, gulane sing diemut iki.” <i>Konteks</i> : Sokayasa nesu kaliyan Darmayasa (garwanipun) amargi jatah arta saben sasinipun kirang.
5.	<i>Maksim pelaksanaan.</i> Darmayasa boten paring informasi ingkang boten cetha, menapanipun ingkang lima.	<i>Direktif.</i> Darmayasa paring andharan kangge nyuwun pitulung dhumateng pengrawit.	Sokayasa : “Nembang apa pak?” Darmayasa : “Sek, tak pikir sek. Mas Imam, tulung tulung, lima kuwi lima. ” (DL/5) <i>Konteks</i> : Darmayasa badhe ngrayu Sokayasa kanthi nembang.
6.	<i>Maksim kualitas.</i> Sokayasa paring informasi ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan saha boten gadhah paseksen ingkang cetha.	<i>Personal.</i> Sokayasa paring andharan minangka wujud raos nesunipun tumrap Darmayasa.	Darmayasa : “Oh cocok, trep. Ehem... <i>Check sound, check sound.</i> Upama sirahmu pecah, melasi...” Sokayasa : “Pak, sampeyan niku lho. Tutuke ki ra dijaga. Duwe tutuk ora disekolahke kaya ngono kuwi. Sampeyan niku napa wis bosen duwe bojo kaya aku? Wis bosen apa? ” (DL/6) <i>Konteks</i> : Sokayasa nesu kaliyan Darmayasa.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
7.	<i>Maksim kualitas.</i> Darmayasa paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan saha boten gadhah paseksen ingkang cetha.	<i>Imajinatif.</i> Darmayasa paring <i>informasi</i> ingkang jumbuh kaliyan imajinasinipun piyambak.	Darmayasa : “Wis ta... Anget e bu, mriang pa piye kok ya mblandhang kaya gak duwe rem ngono kuwi.” Sokayasa : “Apa? Mblandhang ra duwe rem? Aku kuwi bojomu pak, bojomu! Apa mbok padhake motor? Ana reme, klaksone, oline, kaya ngono kuwi?” Darmayasa : “Bu, bu, mbok ya kuwi oline ditube sekalian ben tambah alus.” (DL/7) <i>Konteks</i> : Sokayasa nesu kaliyan Darmayasa.
8.	<i>Maksim kuantitas.</i> Sokayasa paring <i>informasi</i> ingkang linuwih.	<i>Imajinatif.</i> Sokayasa paring <i>informasi</i> ingkang jumbuh kaliyan imajinasinipun piyambak.	Darmayasa : “Masa ya ora percaya ta bu karo bojone dhewe?” Sokayasa : “Ora percaya. Nek ngene iki carane, aku mbiyen ki gelem dibojo karo Pak Wardi kae. ” (DL/8) <i>Konteks</i> : Sokayasa nesu kaliyan Darmayasa.
9.	<i>Maksim kuantitas.</i> Sokayasa paring <i>informasi</i> ingkang linuwih.	<i>Imajinatif.</i> Sokayasa paring <i>informasi</i> ingkang jumbuh kaliyan imajinasinipun piyambak.	Darmayasa : “Heh, sapa maning? Dhuh...” Sokayasa : “Pak Wardi. Pak Wardi dosen UNY. Wis mesthi uripku iki mulya, ora kaya kowe kuwi. Duwe bojo ora mbejaji kaya ngono kuwi. ” (DL/9) <i>Konteks</i> : Sokayasa nesu kaliyan Darmayasa.
10.	<i>Maksim relevansi.</i> Sokayasa paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Personal.</i> Sokayasa paring andharan minangka wujud raos boten pitados malih kaliyan Darmayasa.	Darmayasa : “Mbok ya wis ta bu. Ora usah kelingan sing biyen-biyen. Lha karepku ki lak ya arep nembang, arep nggo kowe. Ngene iki rungoke ya. Upama sliramu ki kembang melathi bu, lak ya romantis ta?” Sokayasa : “ Ngomong apa maneh koe iki pak? Wis aku ki ra percaya karo kowe kuwi. ”

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
			(DL/10) <i>Konteks</i> : Darmayasa ngrayu Sokayasa (garwanipun) ingkang nesu.
11.	<i>Maksim relevansi.</i> Darmayasa paring informasi ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Direktif.</i> Darmayasa paring andharan kangge mangaribawani Sokayasa.	Sokayasa : “Sampeyan niku ngomong apa ta pak? Ngomong apa?” Darmayasa : “ Eee... Wis ta. Ra sah nesu-nesu terus ta bu. ” (DL/11) <i>Konteks</i> : Darmayasa ngrayu Sokayasa (garwanipun) ingkang nesu.
12.	<i>Maksim kuantitas.</i> Darmayasa paring andharan ingkang linuwih.	<i>Direktif.</i> Darmayasa paring andharan kangge mangaribawani Sokayasa.	Sokayasa : “Janji ya pak ora dibaleni maneh!” Darmayasa : “Lha iya, masa ya aku mblenjani janjiku dhewe.” Sokayasa : “Tenan?” Darmayasa : “Iya tenan bu. Nek ngene iki lak ya keton apik ta bu, tinimbang awake dhewe nesu-nesu terus, iki ditonton wong akeh lak ya ora apik, ora becik, ora ana, ora migunani ngono lah bu. Terus ya dikira tangga teparo ki keluargane dhewe sering padu. ” (DL/12) <i>Konteks</i> : Darmayasa ngrayu Sokayasa (garwanipun) ingkang nesu.
13.	<i>Maksim relevansi.</i> Darmayasa paring informasi ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Referensial.</i> Darmayasa ngandharaken prastawa ingkang kadadosan miturut kasunyatanipun.	Sokayasa : “Masa lho pak, Biting kuwi pak, rong dina engkas kuwi eneng ruwatan bajang. Gek Biting ki durung njaluk sarat apa-apa ki piye pak?” Darmayasa : “ Mulane kuwi bu, mau bengi Biting lak ya ketemu karo aku, ndongeng karo aku, ning ya Bitinge lagi bingung. ” (DL/13) <i>Konteks</i> : Panik, Biting si anak bajang (putranipun Darmayasa) dereng nyuwun sarat kangge ruwatan.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
14.	<i>Maksim kuantitas.</i> Darmayasa paring <i>informasi</i> ingkang linuwih.	<i>Referensial.</i> Darmayasa ngandharaken kahananipun Biting miturut kasunyatan.	Sokayasa : “Bingung? Wonge ora crita pak njaluk apa ngono?” Darmayasa : “Ora. Bocahe ki apa pawitane, apa kekarepane durung ngerti. ” (DL/14) <i>Konteks</i> : Panik, Biting si anak bajang (putranipun Darmayasa) dereng nyuwun sarat kangge ruwatan.
15.	<i>Maksim kualitas.</i> Sokayasa paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan saha boten gadhah paseksen ingkang cetha.	<i>Imajinatif.</i> Sokayasa paring <i>informasi</i> ingkang jumbuh kaliyan imajinasinipun piyambak.	Darmayasa : “Iki jebule sing nembang ki anake dhewe si Biting bu.” Sokayasa : “Walah, swarane gandhang tenan ya pak?” Darmayasa : “Kaya bapake ta bu?” Sokayasa : “ Swaramu ki mbeker kaya jaran. Le, Biting, mriki le.” (DL/15) <i>Konteks</i> : Biting nembe medal saking kamar sinambi nembang.
16.	<i>Maksim relevansi.</i> Darmayasa paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Referensial.</i> Darmayasa ngandharaken kahananipun Biting ingkang lumrah kadadosan.	Biting : “Ngimpine Biting, Biting ketemu kalo botah wedok, ayuuuu banget.” Sokayasa : “Pak, we sampeyan niku malah ngapa ta? Biting kuwi lho pak, Biting ngimpi wong wedok ayu, kuwi sapa?” Darmayasa : “Iya, aku ya krungu apa sing diandharke Biting. Lak ya Biting kuwi cah lanang bu, lumrah ngimpine bocah wadon kaya bapake biyen. ” (DL/16) <i>Konteks</i> : Tiyang sepuhipun Biting (Darmayasa saha Sokayasa) penasaran sanget kaliyan pangimpenipun Biting.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
17.	<i>Maksim relevansi.</i> Darmayasa paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Personal.</i> Darmayasa gadhah raos kepengin mangertos.	Sokayasa : “Sapa kuwi pak? Sapa?” Darmayasa : “ Terus piye le, le crita? ” (DL/17) <i>Konteks</i> : Tiyang sepuhipun Biting (Darmayasa saha Sokayasa) penasaran sanget kaliyan pangimpenipun Biting.
18.	<i>Maksim pelaksanaan.</i> Biting paring <i>informasi</i> ingkang boten <i>ambigu</i> amargi pangocapanipun boten cetha.	<i>Referensial.</i> Biting ngandharaken kahananipun lare estri miturut pangimpenipun.	Darmayasa : “Terus piye le, le crita?” Biting : “Botahe ola ketok, ning botahe tiliiiiik anget. ” Sokayasa : “Owalah pak, kuwi ki kepiye pak? Ilik anget ilik anget, kuwi ki saru pak, mesthi iki saru anake dhewe.” (DL/18) <i>Konteks</i> : Tiyang sepuhipun Biting (Darmayasa saha Sokayasa) penasaran sanget kaliyan pangimpenipun Biting.
19.	<i>Maksim kuantitas.</i> Biting paring <i>informasi</i> ingkang kirang, boten jangkep.	<i>Fatik.</i> Kaprigelanipun Biting nalika <i>komunikasi</i> nindakaken <i>kontak</i> basa.	Sokayasa : “Le, terus piye le bocah wadon kuwi mau le cilik anget?” Darmayasa : “Terus kepiye le?” Biting : “ Biting.... ” (DL/19) <i>Konteks</i> : Tiyang sepuhipun Biting penasaran sanget kaliyan pangimpenipun Biting. Biting dereng rampung ngandharaken pangimpenipun ananging sampun ditimbali kanca-kanca.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
20.	<i>Maksim relevansi.</i> Darmayasa paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Direktif.</i> Darmayasa mangaribawani Sokayasa supados boten sumelang.	Sokayasa : “Ting, Biting, Ting.... Owalah pak e, piye pak Biting kuwi anake dhewe ngimpi bocah wadon kuwi ki sapa?” Darmayasa : “Wis ta bu, uwis, uwis... Dianyebke sek, ora usah sumelang.” (DL/20) <i>Konteks</i> : Panik, Biting dereng ngandharaken pepenginanipun.
21.	<i>Maksim relevansi.</i> Darmayasa paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Direktif.</i> Darmayasa mangaribawani Sokayasa supados nyuwun pirsu kaliyan Kang Gundhil.	Sokayasa : “Ning sapa pak? Sapa bocah wadon kuwi pinter njoged kaya ngono kuwi?” Darmayasa : “Wis, wis, tinimbang awake dhewe bingung ngene iki ta, luwih becik awake dhewe njaluk tulung karo Kang Gundhil.” (DL/21) <i>Konteks</i> : Panik, Biting dereng ngandharaken pepenginanipun.
22.	<i>Maksim kuantitas.</i> Darmayasa paring <i>informasi</i> ingkang linuwih.	<i>Referensial.</i> Darmayasa paring pamanggih tumrap sawijining prastawa.	Sokayasa : “Njaluk tulung karo Kang Gundhil?” Darmayasa : “Iya, mbok menawa Kang Gundhil ki ngerti apa sing dikarepke Biting kepiye.” (DL/22) <i>Konteks</i> : Panik, Darmayasa saha Sokayasa dereng mangertos pepenginanipun Biting.
23.	<i>Maksim kuantitas.</i> Kang Gundhil paring <i>informasi</i> ingkang linuwih.	<i>Referensial.</i> Kang Gundhil ngandharaken prastawa miturut kasunyatanipun.	Kang Gundhil : “..., aku ra arak ngandhani. Lha kudune lak ya aku lagi arep nyang kene ki arep nguda rasa karo kowe.” Pengrawit : “Lha piye?” Kang Gundhil : “Lha kudune nek bojo tekan ngumah, lumrahe ki ya dicepaki wedang, panganan, pa apa ngono lho! Wong bojo tekan ngumah, epret epret epret kula nuwun

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
			mbok... Tekan ngumah ora disediani apa-apa. Tekan kana ming njaluk apa? Dhuwit? Hyung halah... Ngasi tobat aku. Lha nek kon kaya juraganku ngono penak! Ongkang-ongkang, neng ngumah mung kari esuk-esuk ngombe kopi (DL/23) <i>Konteks</i> : Kang Gundhil nguda rasa bilih Yu Jemblung asring nyuwun arta.
24.	<i>Maksim relevansi.</i> Kang Gundhil paring informasi ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Imajinatif</i> Kang Gundhil paring andharan miturut imajinasipun piyambak.	Yu Jemblung : “Bojone tiba ik malah disokurke ngono ki piye ta karepe?” Kang Gundhil : “ Kowe ki ngapa mlayu tekan kene mencilat? ” (DL/24) <i>Konteks</i> : Yu Jemblung (garwanipun Kang Gundhil) dhawah sasampunipun jejogedan.
25.	<i>Maksim kuantitas.</i> Yu Jemblung paring informasi ingkang linuwih.	<i>Personal.</i> Yu Jemblung ngandharaken raos kangen kaiyan garwanipun.	Kang Gundhil : “Aku bingung aku saiki, kowe neng kene ki ngapa? Aku malah bingung aku, bingung tenan aku. Arep ngapa ndhene?” Yu Jemblung : “ Ya kangen ta karo bojoku sing ngganteng dhewe. ” (DL/25) <i>Konteks</i> : Kang Gundhil bingung ningali garwanipun dugi.
26.	<i>Maksim kualitas.</i> Yu Jemblung paring andharan ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatanipun.	<i>Referensial.</i> Yu Jemblung ngandharaken kahanan ing sakiwa tengenipun.	Yu Jemblung : “Emmm... Ki nek didelok seka rambutmu sing klimis ngene iki... ” Kang Gundhil : “Ra ketok e kok.” Yu Jemblung : “Wis pokokmen iki klimis pak.” (DL/26)

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
			<i>Konteks</i> : Sante, Yu Jemblung ngrayu garwanipun (Kang Gundhil).
27.	<i>Maksim kualitas.</i> Kang Gundhil paring <i>informasi</i> ingkang boten lumrah kadadosan, boten saged dipunjumbuhaken kaliyan paseksen ingkang cetha.	<i>Imajinatif.</i> Kang Gundhil ngandharaken <i>informasi</i> miturut imajinasinipun piyambak.	Yu Jemblung : “Kaya pak Suwarna.” Kang Gundhil : “Sugeng rawuh para tamu ingkang satuhu kinurmatan, mangga para tamu sesarengan icip-icip temanten putri . Terus apa maneh? Apa maneh?” (DL/27) <i>Konteks</i> : Sante, Yu Jemblung ngrayu garwanipun (Kang Gundhil).
28.	<i>Maksim kualitas.</i> Yu Jemblung paring andharan ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatanipun.	<i>Imajinatif.</i> Yu Jemblung paring <i>informasi</i> miturut imajinasinipun piyambak.	Yu Jemblung : “Terus ki ngene iki pak, nek didelok seka kulitmu sing putih tur alus ki... ” Kang Gundhil : “Putih... Putih...” (DL/28) <i>Konteks</i> : Sante, Yu Jemblung ngrayu garwanipun (Kang Gundhil).
29.	<i>Maksim relevansi.</i> Yu Jemblung paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Imajinatif.</i> Yu Jemblung paring <i>informasi</i> miturut imajinasinipun piyambak.	Kang Gundhil : “Kok wigati? Aku malah bingung, apa kok wigati?” Yu Jemblung : “Lha nek didelok seka pawakanmu sing gedhe dhuwur terus gagah perkasa ngono kuwi, kaya pak Hardiyanto.” (DL/29) <i>Konteks</i> : Sante, Yu Jemblung ngrayu garwanipun (Kang Gundhil).
30.	<i>Maksim relevansi.</i> Kang Gundhil paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Direktif.</i> Kang Gundhil mangaribawani Yu Jemblung supados mirengaken kanthi permati.	Yu Jemblung : “Lha bingungmu ngapa pak?” Kang Gundhil : “ Ngene ngene ngene. ” (DL/30) <i>Konteks</i> : Sante, Kang Gundhil bingung tumrap tumindakipun Yu Jemblung.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
31.	<i>Maksim relevansi.</i> Kang Gundhil paring informasi ingkang boten jumbuh kaliyan konteks tuturan.	<i>Imajinatif.</i> Kang Gundhil paring informasi miturut imajinasinipun piyambak.	Yu Jemblung : “Ya... Jan jane ki, dhuwitku entek pak, aku meh nyilih tuku wedhak!!” Kang Gundhil : “ Iki le mantes ki lho! Kopokku dha meler. ” (DL/31) <i>Konteks</i> : Yu Jemblung nyuwun arta kaliyan Kang Gundhil.
32.	<i>Maksim pelaksanaan.</i> Yu Jemblung paring informasi ingkang boten cetha, <i>ambigu</i> , boten dipunandharaken nate micara menapa.	<i>Referensial.</i> Yu Jemblung ngandharaken prastawa miturut kasunyatanipun.	Yu Jemblung : “Bojo nek dikandhani ngeyel ki ngene iki senengane.” Kang Gundhil : “Lha lha lha piye? Piye?” Yu Jemblung : “ Lha jaman semana kan aku wis tau ngomong pak. ” Kang Gundhil : “Ngomong apa aku ra nggateke.” (DL/32) <i>Konteks</i> : Yu Jemblung protes kaliyan Kang Gundhil.
33.	<i>Maksim pelaksanaan.</i> Yu Jemblung paring informasi ingkang boten cetha, <i>ambigu</i> .	<i>Referensial.</i> Yu Jemblung ngandharaken pamanggihipun tumrap sawijining objek.	Yu Jemblung : “Sawahmu kae dipara dadi loro.” Kang Gundhil : “Para dadi loro.” Yu Jemblung : “Ho’oh, sing tengen kuwi pari. ” Kang Gundhil : “Sing tengen pari.” Yu Jemblung : “Terus sing kiwa kuwi kentang pak.” Kang Gundhil : “Sing kiwa kentang.” (DL/33) <i>Konteks</i> : Yu Jemblung paring pamanggih babagan tanduran ing sawah.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
34.	<i>Maksim kuantitas</i> Yu Jemblung paring informasi ingkang kirang..	<i>Referensial.</i> Yu Jemblung ngandharaken sawijining prastawa.	Kang Gundhil : “Lha kuwi gegayutane apa?” Yu Jemblung : “ Lha iki menurut ilmu sing tak <i>pelajari</i> pas kuliah biyen ki ngene iki. ” (DL/34) <i>Konteks</i> : Yu Jemblung paring pamanggih babagan tanduran ing sawah.
35.	<i>Maksim pelaksanaan.</i> Pitakenanipun Kang Gundhil boten cetha, menapanipun ingkang wonten pundi boten dipunandharaken.	<i>Personal.</i> Kang Gundhil gadhah raos kepingin mangertos.	Kang Gundhil : “Kowe, kowe eneng ngendi? ” Yu Jemblung : “Kuliahku ning Fakultas Ilmu Pertanian.” (DL/35) <i>Konteks</i> : Kang Gundhil nyuwun pirsaa babagan kuliahipun Yu Jemblung.
36.	<i>Maksim relevansi.</i> Yu Jemblung paring informasi ingkang boten jumbuh kaliyan pawicantenan.	<i>Referensial.</i> Yu Jemblung ngandharaken pamanggihipun tumrap sawijining prastawa.	Kang Gundhil : “Lha gegayutane ilmu kwerengan karo kentang-kentang mau apa?” Yu Jemblung : “Ki ngene pak, miturut ilmu sing tak <i>pelajari</i> kae mau nek pari kuwi samangsa-mangsa isa gagal panen pak. ” (DL/36) <i>Konteks</i> : Yu Jemblung ngandharaken pamanggihipun babagan tetanduran.
37.	<i>Maksim kualitas.</i> Yu Jemblung paring pamanggih ingkang boten saged dipunbuktekake kanthi paseksen.	<i>Imajinatif.</i> Yu Jemblung ngandharaken pamanggihipun miturut imajinasinipun piyambak.	Kang Gundhil : “Sek sek sek, balenana balenana balenana. Baleni baleni baleni! Aku rung mat, aku rung mat. Rung mat aku.” Yu Jemblung : “ Samangsa-mangsa katokmu suwek, kentangmu metu kan isa nggo tuku kentang pak, eh katok pak. ”

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
			(DL/37) <i>Konteks</i> : Yu Jemblung ngandharaken pamanggihipun babagan tetanduran.
38.	<i>Maksm kuantitas.</i> Yu Jemblung paring informasi ingkang linuwih.	<i>Referensial.</i> Yu Jemlung paring pamanggih tumrap sawijining prastawa.	Kang Gundhil : “Kowe iki lho! Kowe ki tau skripsi ora ta?” Yu Jemblung : “ Tau lha pak, wong aku lulus. ” (DL/38) <i>Konteks</i> : Yu Jemblung dipundukani dening Kang Gundhil amargi lepat.
39.	<i>Maksim kuantitas.</i> Yu Jemblung paring informasi ingkang linuwih.	<i>Referensial.</i> Yu Jemlung paring pamanggih tumrap sawijining prastawa.	Kang Gundhil : “Lha ya lulus, lulus. Skripsimu tuku po kowe ki ra dhong EYD?” Yu Jemblung : “ Ya nek nggarap skripsi mesthi dhong pak. ” (DL/39) <i>Konteks</i> : Yu Jemblung dipundukani dening Kang Gundhil amargi lepat.
40.	<i>Maksim kuantitas.</i> Kang Gundhil paring pamanggih ingkang linuwih.	<i>Referensial.</i> Kangge ngandharaken pamanggih babagan prastawa ingkang kadadosan.	Kang Gundhil : “Ngene lho sing bener.” Yu Jemblung : “Piye piye?” Kang Gundhil : “Samangsa-mangsa katokmu suwek, panen kentangmu metu, kena dienggo tuku katok. Aah... Aku sing ra sekolah, gur sekolah kelas enem SD pinter og. ” (DL/40) <i>Konteks</i> : Yu Jemblung dipundukani dening Kang Gundhil amargi lepat.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
41.	<i>Maksim kuantitas.</i> Kang Gundhil paring pamanggih ingkang linuwih.	<i>Referensial.</i> Kangge ngandharaken pamanggih babagan prastawa ingkang kadadosan.	Yu Jemblung : “Ya aku wis tak akoni nek aku salah. Tapi nek aku mbok tukokne wedhak kan aku tambah ayu ta pak?” Kang Gundhil : “Iya tak tukokne. Ning aku, gandheng aku rung nduwe dhuwit... ” Yu Jemblung : “Ho’oh.” Kang Gundhil : “ Aku tak neng kuta kana sek. ” (DL/41) <i>Konteks</i> : Yu Jemblung nyuwun arta kangge tumbas wedhak.
42.	<i>Maksim relevansi.</i> Kang Gundhil paring informasi ingkang boten jumbuh kaliya <i>konteks</i> tuturan.	<i>Imajinatif.</i> Kang Gundhil paring informasi miturut imajinasinipun piyambak.	Yu Jemblung : “Ho’oh, saiki?” Kang Gundhil : “ Nggolet, mengko nek entuk dhuwit, kowe arep njaluk bedhak apa saiki? ” (DL/42) <i>Konteks</i> : Yu Jemblung nyuwun arta kangge tumbas wedhak.
43.	<i>Maksim kualitas.</i> Kang Gundhil paring pamanggih ingkang boten saged dipunbuktekake kanthi paseksen.	<i>Imajinatif.</i> Kang Gundhil paring informasi miturut imajinasinipun piyambak.	Kang Gundhil : “Iki neng nggon Demak ya ana.” Yu Jemblung : “Apa kuwi?” Kang Gundhil : “ Terus neng nggon ilmu Sansekerta ya ana. ” Yu Jemblung : “Apa?” Kang Gundhil : “Fa’ainan.” (DL/43) <i>Konteks</i> : Kang Gundhil ngandharaken jinising wedhak ingkang kawentar.
44.	<i>Maksim relevansi.</i> Kang Gundhil paring informasi ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Referensial.</i> Kangge ngandharaken pamanggih babagan salah sawijining jinis wedhak.	Yu Jemblung : “Laris ngono kuwi pak?” Kang Gundhil : “ Siji neh. ” (DL/44) <i>Konteks</i> : Kang Gundhil ngandharaken jinising wedhak ingkang kawentar.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
45.	Maksim pelaksanaan. Andharanipun Yu Jemblung boten cetha.	Direktif. Yu Jemblung mangaribawani Kang Gundhil supados semangat kerja.	Yu Jemblung : “Ya wis nek ngono, aku siki tak bali sek, momong den Biting ya pak.” Kang Gundhil : “Iya, kowe selak nyepet-nyepeti sawanganku neng kene karo pamiyarsa lho.” Yu Jemblung : “Kowe sing semangat le kerja ben mangan nggo dhewe.” (DL/45) <i>Konteks</i> : Yu jemblung pamitan badhe momong Biting.
46.	Maksim kualitas. Tuturanipun Surti Kulinadirabi boten jumbuh kaliyan kasunyatan.	Fatik. Kaprigelanipun Surti Kulinadirabi nalika komunikasi nindakaken kontak basa.	Surti Kulinadirabi : “Hahaha. Sugeng enjang, eh kok sugeng enjing. ” Kang Gundhil : “Nдалu, ndalu.” Surti Kulinadirabi : “Sugeng ndalu.” (DL/46) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabilinadirabi dugi, sante.
47.	Maksim kualitas. Kang Gundhil paring informasi ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan.	Imajinatif. Kang Gundhil paring informasi miturut imajinasinipun piyambak.	Surti Kulinadirabi : “Nдалu! Sugeng ndalu para pamiyarsa ingkang kula urmati. Sugeng ndalu mas.” Kang Gundhil : “Nuwun sewu para pamiyarsa saha para dosen ingkang kawula urmati sanget. Mekaten, niki kok tulisane teng mriki sindhen kinyis-kinyis kelas telu SD, muride Dhe Waljinah, kok sing metu Grandong? ” (DL/47) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabilinadirabi dugi, sante.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
48.	<i>Maksim relevansi.</i> Kang Gundhil paring pamanggih ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Personal.</i> Kang Gundhil gadhah raos kepengin mangertos.	Surti Kulinadirabi : “Lha iya. Niki para pamiyarsa nderek nepangaken nama kula Surti Kulinadirabi.” Kang Gundhil : “Lha terus sing rabi sapa? ” Surti Kulinadirabi : “Hah sing rabi ya bapak ibu dosen sing kersa.” Kang Gundhil : “Apa ya tumon?” Surti Kulinadirabi : “Hah nek lagi dho mendem.” (DL/48) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabilinadirabi nepangaken asmanipun piyambak, sante.
49.	<i>Maksim relevansi.</i> Surti Kulinadirabi paring pamanggih ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Personal.</i> Surti Kulinadirabi gadhah raos kepengin mangertos.	Kang Gundhil : “ <i>Pertunjukan</i> sing nganake Jurusan.” Surti Kulinadirabi : “Sing nganake Jurusan.” Kang Gundhil : “PBD ho’oh ta?” Surti Kulinadirabi : “Sing nganake Jurusan? Jurusan nganak? ” (DL/49) <i>Konteks</i> : Sante, Surti Kulinadirabi nyuwun pirsababagan pagelaran menika.
50.	<i>Maksim kuantitas.</i> Kang Gundhil paring pamanggih ingkang kirang.	<i>Direktif.</i> Kang Gundhil mangaribawani Surti Kulinadirabi supados ndungkluk.	Surti Kulinadirabi : “Wah, Dr. Suwardi. <i>Tepuk tangan, tepuk tangan.</i> Pak Wardi wonten? Ket teng mriki silo e pak.” Kang Gundhil : “ Silo ndungkluk! ” (DL/50) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi paring <i>sambutan</i> tumrap Pangarsa Jurusan.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
51.	<i>Maksim pelaksanaan.</i> Kang Gundhil paring pamanggih ingkang boten cetha amargi boten dipunaharaken gegayutan menapa.	<i>Personal.</i> Kang Gundhil gadhah raos kepengin mangertos.	Surti Kulinadirabi : “Oh nggih, ketok. Lha nek iki mas, nek ngrembug bab nama ki aku ana judule mas.” Kang Gundhil : “Judule apa?” Surti Kulinadirabi : “Ana irah-irahane, Asma Kinarya japa.” Kang Gundhil : “Weeh, sindhen senior.” Surti Kulinadirabi : “Woo, aku og.” Kang Gundhil : “ Lha kuwi kepiye kuwi larah-larahe kepiye gegayutane? ” (DL/51) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi badhe ngandharaken Asma Kinarya japa.
52.	<i>Maksim kualitas.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan, boten wonten paseksenipun.	<i>Imajinatif.</i> Surti Kulinadirabi ngandharaken <i>informasi</i> miturut imajinasinipun piyambak.	Kang Gundhil : “Heh, udu <i>Miss</i> iki udu <i>Miss</i> .” Surti Kulinadirabi : “ MOS, udu <i>Miss</i> ya MOS. ” (DL/52) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi dhadhah-dhadhah ing panggung.
53.	<i>Maksim kuantitas.</i> Surti paring pamanggih ingkang linuwih.	<i>Direktif.</i> Surti Kulinadirabi mangaribawani sawijining tiyang sanes ingkang netepaken reganipun buku.	Surti Kulinadirabi : “Su-War-Di. Ditumbas bukune men supaya pinter. Maksude ki nek, Pak Wardi ki nek nggawe buku ki mesthi isine <i>bermanfaat</i> .” Kang Gundhil : “Ngonu ta?” Surti Kulinadirabi : “Ho’oh. Ning ya regane diudhunke. ” (DL/53) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi ngandharaken maknaipun “Di” wonten ing tembung Suwardi.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
54.	<i>Maksim relevansi.</i> Kang Gundhil paring pamanggih ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Personal.</i> Kang Gundhil ngandharaken raos sumelang.	Kang Gundhil : “Ngonono ta?” Surti Kulinadirabi : “Ho’oh. Ning ya regane diudhunke.” Kang Gundhil : “Weh, bijiku ora metu sesuk. ” (DL/54) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi ngandharaken maknanipun “Di” wonten ing tembung Suwardi.
55.	<i>Maksim relevansi.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Direktif.</i> Surti Kulinadirabi mangaribawani Kang Gundhil.	Kang Gundhil : “Weh, bijiku ora metu sesuk.” Surti Kulinadirabi : “Ora, metu metu le.” Kang Gundhil : “Lha saiki...” Surti Kulinadirabi : “ Nek kowe ora metu, didhodhog-dhodhog gek mesthi metu. Pak biji, ngono. ” (DL/55) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi ngandharaken maknanipun “Di” wonten ing tembung Suwardi.
56.	<i>Maksim relevansi.</i> Kang Gundhil paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Referensial.</i> Kang Gundhil ngandharaken prastawa ingkang jumbuh kaliyan kasunyatan.	Surti Kulinadirabi : “Saiki <i>yang dituakan</i> utawa sesepuh Jurusan.” Kang Gundhil : “Sesepuh Jurusan. Profesor Dr. Suharti.” Surti Kulinadirabi : “Profesor Dr. Suharti. Mas niki pisan neh, wonten tiyange boten nggih?” Kang Gundhil : “ Ora papa, kita kan friend. ” (DL/56) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi badhe mbahas asmanipun dosen Prof. Dr. Suharti.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
57.	<i>Maksim pelaksanaan.</i> Surti Kulinadirabi paring pamanggih ingkang boten cetha, <i>ambigu</i> , menapanipun Pak Wardi ingkang dibahas.	<i>Direktif.</i> Surti Kulinadirabi ngandharaken pamanggih supados mbahas asmanipun Bu Suharti ugi.	Surti Kulinadirabi : “Ora adil nek mung Pak Wardi tok sing dibahas. ” Kang Gundhil : “Lha iya.” Surti Kulinadirabi : “Bu Suharti ya kudu <i>dibahas</i> merga Asma Kinarya japa.” (DL/57) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi badhe mbahas asmanipun dosen Prof. Dr. Suharti.
58.	<i>Maksim pelaksanaan.</i> Surti Kulinadirabi ngandharaken <i>informasi</i> ingkang <i>ambigu</i> , menapanipun mahasiswa ingkang cerah boten dipunandharaken.	<i>Imajinatif.</i> Surti Kulinadirabi ngandharaken pamanggih jumbuh kaliyan imajinasipun.	Surti Kulinadirabi : “ <i>Hari-harinya membuat cerah para mahasiswanya.</i> ” Kang Gundhil : “Heh sing cerah kono ora usah nggoleki ngisor.” (DL/58) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi mbahas asmanipun dosen Prof. Dr. Suharti.
59.	<i>Maksim kuantitas.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> ingkang kirang.	<i>Referensi.</i> Yu Jemblung ngandharaken sawjining <i>objek (tegesipun asma)</i> .	Kang Gundhil : “Saiki sitok meneh, ‘Ti’.” Surti Kulinadirabi : “ Su-Har-Ti, ‘Ti’ iki apik meneh ki mas. ” (DL/59) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi mbahas asmanipun dosen Prof. Dr. Suharti.
60.	<i>Maksim Pelaksanaan.</i> Surti Kulinadirabi paring pamanggih ingkang boten cetha, pinten cacahipun, menapa ingkang kathah ugi boten kaandharaken kanthi	<i>Direktif.</i> Surti Kulinadirabi ngandharaken pamanggihipun kangge mangaribawani tiyang sanes.	Surti Kulinadirabi : “ Ning ya aja akeh-akeh. Maksude ki saling pengertian.” Kang Gundhil : “Kuwi ya bener.” Surti Kulinadirabi : “ <i>Tercipta antar mahasiswa dan dosen, kekeluargaan.</i> Ngono maksude.” (DL/60)

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
	cetha.		<i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi mbahas asmanipun dosen Prof. Dr. Suharti.
61.	<i>Maksim relevansi.</i> Kang Gundhil boten paring <i>informasi</i> ingkang jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Referensial.</i> Kang Gundhil ngandharaken prastawa ingkang jumbuh kaliyan kasunyatan.	Surti Kulinadirabi : “Njaluk apa dheknèn ki?” Kang Gundhil : “Mau ki rak urusane antarane kentang karo pari. ” (DL/61) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi nyuwun pirsan babagan Yu Jemblung.
62.	<i>Maksim relevansi.</i> Kang Gundhil boten paring <i>informasi</i> ingkang jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Referensial.</i> Kang Gundhil paring <i>informasi</i> tumrap sawijining prastawa.	Surti Kulinadirabi : “Saiki aku mau krungu-krungu ki, njenengan ki bar padudon karo bojomu ki.” Kang Gundhil : “Ho’oh e.” Surti Kulinadirabi : “Njaluk kentang? Eh njaluk kentang.” Kang Gundhil : “ Sawah kae ngono lho. Wedhak Pon, larah-larahe kuwi dikonbahi loro. ” (DL/62) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi nyuwun pirsan babagan Yu Jemblung.
63.	<i>Maksim pelaksanaan.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> ingkang <i>ambigu</i> , menapanipun ingkang kentang lan pari boten dipunandharaken kanthi cetha.	<i>Metalingual.</i> Kang Gundhil paring <i>pamanggih</i> kangge ngandharaken babagan sawah.	Surti Kulinadirabi : “Nyanke men pari, eh parine menèh.” Kang Gundhil : “Sawahe.” Surti Kulinadirabi : “Sawahe kuwi dipara loro. Gek sing kana nggen Mbak Wini sing ngegong ki kentang, Mas Imam ki pari, ... ” (DL/63) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi nyuwun pirsan babagan Yu Jemblung.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
64.	<i>Maksim pelaksanaan.</i> Surti Kulinadirabi paring informasi ingkang <i>ambigu</i> , menapanipun ingkang ngrembuyung.	<i>Imajinatif.</i> Surti Kulinadirabi ngandharaken pamanggih miturut imajinasinipun piyambak.	Surti Kulinadirabi : “Oh kewalik. Mbak Wini ki sing pari, Mas Imam sing kentang?” Kang Gundhil : “Ya mbuh kuwi.” Surti Kulinadirabi : “ Ya, Mbak Wini men ngrembuyung, Mas Imam men kentange akeh. ” (DL/64) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi paring pamanggih babagan tetanduran ing sawah.
65.	<i>Maksim relevansi.</i> Surti Kulinadirabi paring pamanggih ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Direktif.</i> Surti Kulinadirabi paring pamanggih kangge mangaribawani Kang Gundhil.	Surti Kulinadirabi : “Ya, Mbak Wini men ngrembuyung, Mas Imam men kentange akeh. Sing kana durung.” Kang Gundhil : “Sapa?” Surti Kulinadirabi : “ Woou, nek mung tandur loro ki dhuwit ki tekane pira? Sithik. ... ” (DL/65) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi paring pamanggih babagan tetanduran ing sawah.
66.	<i>Maksim kuantitas.</i> Surti Kulinadirabi paring informasi ingkang linuwih.	<i>Referensial.</i> Surti Kulinadirabi paring pamanggih tumrap sawijining <i>objek</i> .	Surti Kulinadirabi : “Kowe wong bodho ngono kuwi mas, iki nuwun sewu pangapunten iki.” Kang Gundhil : “Kok bodho ig piye ta?” Surti Kulinadirabi : “Mas e ki bodho. Tela ki supaya larang, dhuwite akeh, dadeke tape. ” (DL/66) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi paring pamanggih babagan tetanduran ing sawah.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
67.	<i>Maksim kualitas.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan, boten gadhah pasesksen ingkang leres.	<i>Imajinatif.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> miturut imajinasinipun piyambak.	Kang Gundhil : “Tape sepasar ki ya lagi bisa didol.” Surti Kulinadirabi : “Bodho meneh. Tape ki sewengi isa dadi. ” (DL/67) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi paring pamanggih babagan tape.
68.	<i>Maksim kuantitas.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> ingkang kirang.	<i>Referensial.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> babagan tape.	Surti Kulinadirabi : “Bodho meneh. Tape ki sewengi isa dadi.” Kang Gundhil : “Piye piye piye?” Surti Kulinadirabi : “ Lha iya, tape. ” (DL/68) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi paring pamanggih babagan tape.
69.	<i>Maksim pelaksanaan.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> ingkang boten cetha, tembung “legi” gadhah makna ingkang <i>ambigu</i> .	<i>Metalingual.</i> Surti Kulinadirabi paring seserepan babagan dinten pasaran Jawa.	Surti Kulinadirabi : “Dordordordor. Iki tela ki sewengi ki isa dadi tape.” Kang Gundhil : “Ngono?” Surti Kulinadirabi : “Hah tela, didang, ragenana Minggu Kliwon, Senene Legi. ” Kang Gundhil : “Minggu Kliwon, Senene Legi?” Surti Kulinadirabi : “Kuwi rumus Jawa kuwi.” (DL/69) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi paring pamanggih babagan caranipun damel tape.
70.	<i>Maksim kuantitas.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> ingkang linuwih.	<i>Referensial.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> babagan caranipun damel tape.	Kang Gundhil : “Nah, sek sing tak tekoke siji. Sing legi ki Senene apa tapene?” Surti Kulinadirabi : “ Aku ra ngomong telane, aku ngomong Senen ki Legi. ” Kang Gundhil : “Oh berarti aku suthut meneh.”

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
			<p>Surti Kulinadirabi : “Ya bodho, dilomboni kok sindhen senior. Gatel.”</p> <p>(DL/70)</p> <p>Konteks : Surti Kulinadirabi paring pamanggih babagan caranipun damel tape.</p>
71.	<p><i>Maksim relevansi.</i></p> <p>Surti Kulinadirabi paring informasi ingkang boten jumbuh kaliyan konteks tuturan.</p>	<p><i>Personal.</i></p> <p>Surti Kulinadirabi paring pamanggih kangge ngandharaken raos penasaran.</p>	<p>Kang Gundhil : “Aku krungu-krungu jere kowe biyen tau melu KIR?”</p> <p>Surti Kulinadirabi : “Oh iya, aku ndhisik melu KIR. Kirno apa Kirman?”</p> <p>Kang Gundhil : “Aja seru-seru kuwi DPLku!”</p> <p>Surti Kulinadirabi : “Oh iya ding, lali mas. Ngapura mas.”</p> <p>(DL/71)</p> <p>Konteks : Sante, Kang Gundhil nyuwun pirska kaliyan Surti Kulinadirabi babagan KIR (<i>Karya Ilmiah Remaja</i>).</p>
72.	<p><i>Maksim kuantitas.</i></p> <p>Surti Kulinadirabi paring informasi ingkang linuwih.</p>	<p><i>Fatik.</i></p> <p>Kaprigelanipun Surti Kulinadirabi nalika komunikasi nindakaken kontak basa.</p>	<p>Kang Gundhil : “Aja ngono. Teruske teruske teruske. Jare aku krungu-krungu kowe melu KIR?”</p> <p>Surti Kulinadirabi : “<i>Karya Ilmiah remaja</i>. Ndhisik aku wis tau kuliah ning Basa Jawa.”</p> <p>Kang Gundhil : “Taun pira?”</p> <p>Surti Kulinadirabi : “79.”</p> <p>(DL/72)</p> <p>Konteks : Sante, Kang Gundhil nyuwun pirska kaliyan Surti Kulinadirabi babagan KIR (<i>Karya Ilmiah Remaja</i>).</p>

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
73.	<i>Maksim kualitas.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan, boten gadhah paseksen ingkang cetha.	<i>Imajinatif.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> miturut imajinasinipun piyambak.	Kang Gundhil : “79? 91 lagi lair og, mbrojol ngono og.” Surti Kulinadirabi : “ Lha aku ngedhegke bata dhewe. ” Kang Gundhil : “Weeeeh.” (DL/73) <i>Konteks</i> : Kang Gundhil nyuwun pirsababagan taun kuliahipun Surti Kulinadirabi.
74.	<i>Maksim kualitas.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan, boten gadhah paseksen ingkang cetha.	<i>Metalingual.</i> Surti Kulinadirabi paring andharan babagan seserepan basa.	Kang Gundhil : “Kuwi kepiye kuwi?” Surti Kulinadirabi : “Seka latar belakang ki ngiringan wingking, latar belakang. ” Kang Gundhil : “Hahaha, terus?” Surti Kulinadirabi : “Seka tujuan ki dadi kepituan. ” Kang Gundhil : “Kepituan ik.” Surti Kulinadirabi : “ <i>Tujuh</i> kan pitu.” (DL/74) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi ngandharaken lelampahanipun nalika nyerat <i>karya ilmiah</i> .
75.	<i>Maksim kualitas.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan, boten gadhah paseksen ingkang cetha.	<i>Imajinatif.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> miturut imajinasinipun piyambak, boten jumbuh kaliyan kasunyatan.	Surti Kulinadirabi : “Iya. Dadine ora <i>heran</i> nek saiki mahasiswa Basa Jawa ki kon nulis skripsi nganggo Basa Jawa.” Kang Gundhil : “Oh iya.” Surti Kulinadirabi : “ Sing nyiptake aku og. ” Kang Gundhil : “Elok berarti. Sindhen senior!” (DL/75) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi ngandharaken lelampahanipun nalika nyerat <i>karya ilmiah</i> .

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
76.	<i>Maksim kualitas.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan, boten gadhah paseksen ingkang cetha.	<i>Imajinatif.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> miturut imajinasinipun piyambak, boten jumbuh kaliyan kasunyatan.	Surti Kulinadirabi : “Iki <i>terbukti</i> mas, nek <i>manusia dalam reproduksi</i> ki bisa menggunakan <i>stek</i> .” Kang Gundhil : “Lho? Manungsa padhake <i>stek</i> ki lho!” Surti Kulinadirabi : “Lha iya, mulakno maca. <i>Manusia ki yang ditanam bukan bijinya, tapi batangnya.</i> ” Kang Gundhil : “Bener.” (DL/76) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi ngandharaken lelampahanipun nalika nyerat <i>karya ilmiah</i> .
77.	<i>Maksim kualitas.</i> Surti Kulinadirabi saha Kang Gundhil paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan, boten gadhah paseksen ingkang cetha.	<i>Imajinatif.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> miturut imajinasinipun piyambak, boten jumbuh kaliyan kasunyatan.	Surti Kulinadirabi : “Lha IPKmu mesthi 1 tekan 2,5.” Kang Gundhil : “Lha kuwi larah-larahe kepiye kok isa kowe nemtoke kaya ngono kuwi?” Surti Kulinadirabi : “Nek 1 tekan 2,5 nek diundang...” Kang Gundhil : “ Hey, hallo coy! ” Surti Kulinadirabi : “ <i>Hallo coy</i> . Nek 2,5 tekan 3,5 mesthi <i>Hallo bro</i> .” Kang Gundhil : “ Hallo Bro. ” Surti Kulinadirabi : “Tapi nek 3,5 meng ndhuwur ki inggih.” (DL/77) <i>Konteks</i> : Kang Gundhil saha Surti Kulinadirabi ngrembag titikaning tiyang miturut IPKnipun.
78.	<i>Maksim kualitas.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan, boten gadhah paseksen ingkang cetha.	<i>Imajinatif.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> miturut imajinasinipun piyambak, boten jumbuh kaliyan kasunyatan.	Kang Gundhil : “Ming sithik, kok pelit men?” Surti Kulinadirabi : “ Ya rapapa, Basa Jawa. ” (DL/78) <i>Konteks</i> : Kang Gundhil saha Surti Kulinadirabi ngrembag titikaning tiyang miturut IPKnipun.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
79.	<i>Maksm kuantitas.</i> Surti Kulinadirabi paring informasi ingkang linuwih.	<i>Referensial.</i> Surti Kulinadirabi ngandharaken perkawis ingkang wonten ing sakiwa tengenipun, sampun kadadosan.	Surti Kulinadirabi : “Aku sindhen senior.” Kang Gundhil : “Nek sindhen senior ki mesthi biyen tau <i>diajari</i> tembang ta nek wis tau sekolah neng kene?” Surti Kulinadirabi : “Oh iya ndhisik. Aku ndhisik kuliah karo Pak Afendi. ” (DL/79) <i>Konteks</i> : Kang Gundhil nyuwun pirsu babagan lelampahan nembangipun Surti Kulinadirabi.
80.	<i>Maksm kuantitas.</i> Surti Kulinadirabi paring informasi ingkang linuwih.	<i>Referensial.</i> Surti Kulinadirabi ngandharaken perkawis ingkang wonten ing sakiwa tengenipun, jumbuh kaliyan kasunyatan.	Kang Gundhil : “Kudune ki wis bisa nembang macapat.” Surti Kulinadirabi : “Macapat.” Kang Gundhil : “Isa kuwi kudune.” Surti Kulinadirabi : “Gampang nek macapat. Macapat ki ana sewelas, seka Megatruh tekan Durma. ” Kang Gundhil : “Wis, kuwi ra sah diurus.” (DL/80) <i>Konteks</i> : Kang Gundhil nyuwun pirsu babagan lelampahan nembangipun Surti Kulinadirabi.
81.	<i>Maksim relevansi.</i> Surti Kulinadirabi paring andharan ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Direktif.</i> Surti Kulinadirabi mangaribawani Kang Gundhil.	Kang Gundhil : “Jajal tes, tes!” Surti Kulinadirabi : “ Diaturke sek. ” (DL/81) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi dipunsuwun nembang dening Kang Gundhil.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
82.	<i>Maksim pelaksanaan.</i> Surti Kulinadirabi ngandharaken pamanggih ingkang boten cetha, menapanipun ingkang dipunlewek boten dipunandharaken kanthi cetha.	<i>Imajinatif.</i> Surti Kulinadirabi paring pamanggih miturut imajinasinipun piyambak.	Surti Kulinadirabi : “Mas Imam, nek njenengan saged nyenengke kula mangke tak lewek wonten wingking. ” Kang Gundhil : “Apane sing dilewek?” (DL/82) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi nyuwun dipunkendhang Mas Imam (pengrawit).
83.	<i>Maksim kualitas.</i> Kang Gundhil paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan.	<i>Personal.</i> Kang Gundhil ngandharaken raos getem tumrap Surti Kulinadirabi.	Surti Kulinadirabi : “Saiki mas?” Kang Gundhil : “ Sesuk! ” Surti Kulinadirabi : “Wooo ngono kuwi nesu mas e.” Kang Gundhil : “Ya teruske.” (DL/83) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi dipunsuwun nembang dening Kang Gundhil.
84.	<i>Maksim kualitas.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan.	<i>Imajinatif.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> miturut imajinasinipun piyambak, boten jumbuh kaliyan kasunyatan.	Surti Kulinadirabi : “Mangke mampir teng nggene kula tak paringi kolak sandhal. ” Kang Gundhil : “Padhake spons.” (DL/84) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi paring bebingah kangge Mas Imam (pengrawit) menawi saged nyenengake piyambakipun.
85.	<i>Maksim kualitas.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan.	<i>Direktif.</i> Surti Kulinadirabi mangaribawani para pengrawit.	Surti Kulinadirabi : “ Pengrawite aja grogi nek ngiringi sindhen ayu ngene iki. ” Kang Gundhil : “Ayu? Gagrak ngono.” (DL/85) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi badhe miwiti nembang.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
86.	<i>Maksim relevansi.</i> Surti Kulinadirabi paring andharan ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Referensial.</i> Surti Kulinadirabi paring pamanggih tumrap sawijining prastawa.	Surti Kulinadirabi : “Baleni meneh, tak njikuk nada. Yo! Ahaa.” Kang Gundhil : “Lehmu njikuk nada kaya ngono?” Surti Kulinadirabi : “ Sindhen senior ki wis profesional. ” (DL/86) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi badhe miwiti nembang.
87.	<i>Maksim pelaksanaan.</i> Surti Kulinadirabi paring pamanggih ingkang <i>ambigu</i> , boten dipunandharaken ting-tingan menika tegesipun menapa.	<i>Metalingual.</i> Wangsulanipun Surti Kulinadirabi kangge ngandharaken ting-tingan kaping pinten.	Surti Kulinadirabi : “Sindhen senior ki wis profesional.” Kang Gundhil : “Oh iya.” Surti Kulinadirabi : “Ora perlu njaluk ting-tingan ping lima. ” (DL/87) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi badhe miwiti nembang.
88.	<i>Maksim relevansi.</i> Surti Kulinadirabi paring pamanggih ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Imajinasi.</i> Ingkang dipuntengenaken namung titi laras saha kaendahan.	Surti Kulinadirabi : “Ora perlu njaluk ting-tingan ping lima.” Kang Gundhil : “Elok, kok ngono? Wis ora perlu ya?” Surti Kulinadirabi : “ Poma apa, upama sirahmu... ” (DL/88) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi nyindir tembangipun Darmayasa (majikanipun Kang Gundhil).
89.	<i>Maksim relevansi.</i> Kang Gundhil paring pamanggih ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Direktif.</i> Kang Gundhil mangaribawani Surti Kulinadirabi.	Surti Kulinadirabi : “Ya sing penting ora ngombe kopi. Esuk-esuk ngombe kopi, apa?” Kang Gundhil : “ Kuwi nek tok omongke kabeh aku ora nduwe jadwal. ” (DL/89) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi nyindir Darmayasa (majikanipun Kang Gundhil).

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
90.	<i>Maksim kualitas.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan.	<i>Imajinatif.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> miturut imajinasinipun piyambak.	Surti Kulinadirabi : “Ora krungu juraganmu, tenang wae mau wis tak bingkem nganggo kelek. ” Kang Gundhil : “Uwis ta, gek uwis, gek nembangna!” Surti Kulinadirabi : “Iya iya.” (DL/90) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi nyindir Darmayasa (majikanipun Kang Gundhil).
91.	<i>Maksim relevansi.</i> Surti Kulinadirabi paring pamanggih ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Personal.</i> Surti Kulinadirabi ngadharaken raos nesunipun.	Surti Kulinadirabi : “Ngelmu iku pamonge sadina-dina. Halah!” Kang Gundhil : “Lha kowe iki ya ngapa nembangmu kaya ngono?” Surti Kulinadirabi : “ Kowe ki mirang-mirangna aku mas, ya apa ana sindhen ayune ngene diplothok kaya rambutan. Ahh.” (DL/91) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi dipundukani Kang Gundhil amargi nembangipun boten jumbuh kaliyan tuladhanipun.
92.	<i>Maksim kualitas.</i> Kang Gundhil paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan.	<i>Imajinatif.</i> Kang Gundhil paring <i>informasi</i> miturut imajinasinipun piyambak.	Surti Kulinadirabi : “Ya aku jukuke anu, blangkon.” Kang Gundhil : “Blangkone.” Surti Kulinadirabi : “Ya, blangkone nguntal dhewe. ” Kang Gundhil : “Wong blangkone elok, blangkon sekti og. Dingo mas e.” (DL/92) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi dipuparingi blangkon dening pengrawit kanthi dipununcalaken.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
93.	<i>Maksim relevansi.</i> Surti Kulinadirabi paring informasi ingkang boten jumbuh kaliyan konteks tuturan, boten jumbuh kaliyan pitakenanipun Kang Gundhil.	<i>Referensial.</i> Surti Kulinadirabi ngandharaken perkkawis ingkang sampun kadadosan ing sakiwa tengenipun.	Surti Kulinadirabi : “Aku ki mau ya arep njagong ya angel batinku ngluruske iki lho, nylempat nylempit nylempat nylempit.” Kang Gundhil : “Apane sing nylempit?” Surti Kulinadirabi : “ Lha iki Mbak Sindhene njaluk bareng anu mbak Surti mangga bareng, mungkin sekedhap niki lho dereng lurus. Aku wis tau njagong ki mrekekek, mules, mules aku mas. Sek mas, wo katoku ilang! ” (DL/93) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi ndandosi jarikipun.
94.	<i>Maksim relevansi.</i> Pengrawit paring kontribusi ingkang boten jumbuh kaliyan konteks tuturan.	<i>Imajinatif.</i> Pengrawit paring kontribusi miturut imajinasinipun piyambak.	Kang Gundhil : “Sabar.” Pengrawit : (nyetel swara adzan). Surti Kulinadirabi : “Heh ora <i>adzan</i> ! Kowe ki piye?” Kang Gundhil : “Ora <i>adzan</i> ! Ora saur!” Surti Kulinadirabi : “Ora sing peran, ora sing kae, padha pithuke!” (DL/94) <i>Konteks</i> : Sasampunipun Kang Gundhil nuthuk kantong, wonten swara <i>adzan</i> .
95.	<i>Maksim relevansi.</i> Surti Kulinadirabi paring andharan ingkang boten jumbuh kaliyan konteks tuturan.	<i>Direktif.</i> Surti Kulinadirabi mangaribawani Kang Gundhil supados boten ngintip.	Surti Kulinadirabi : “Aah, kowe sing nuthuk wargane kumpule sithik. Aku sing ngundang, rong RT bubar kabeh.” Kang Gundhil : “Ya mangga. Eh, ora dithuthuk sek.” Surti Kulinadirabi : “Piye?” Kang Gundhil : “Dielus-elus sek.” Surti Kulinadirabi : “ Sek tak cicing sek no. Aja ngintip lho, isin aku nek bocor. ”

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
			(DL/95) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi gentosan nuthuk kentongan kaliyan Kang Gundhil.
96.	<i>Maksim kuantitas.</i> Kang Gundhil paring informasi ingkang linuwih.	<i>Referensial.</i> Surti Kulinadirabi paring pamanggih tumrap sawijining objek.	Surti Kulinadirabi : “Wah, ayu meneh aku mas?” Kang Gundhil : “Ho’oh sindhen senior ki ya ayu. ” (DL/96) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi ngagem sanggul.
97.	<i>Maksim pelaksanaan.</i> Kang Gundhil paring informasi ingkang <i>ambigu</i> , boten cetha.	<i>Direktif.</i> Kang Gundhil mangaribawani Surti Kulinadirabi.	Surti Kulinadirabi : “Sesuk anake 15. Ngenah arep dienggo wae ora isa!” Kang Gundhil : “Lha kowe ki mbingungi kuwi og.” Surti Kulinadirabi : “Sing arep ndhisik sing endi?” Kang Gundhil : “ Iki di anu. ” Surti Kulinadirabi : “Aja ditarike kabeh!” (DL/97) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi ngagem sanggul, ndandosi jarikipun.
98.	<i>Maksim kualitas.</i> Surti Kulinadirabi ngandharaken perkawis ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan.	<i>Referensial.</i> Surti Kulinadirabi ngandharaken kahanan ingkang kadadosan ing sakiwa tengenipun.	Surti Kulinadirabi : “Dienggo.” Kang Gundhil : “Kuwalik dul!” Surti Kulinadirabi : “ Mas, iki lighting mati ki mas? Iki lighting mas. ” Kang Gundhil : “Kuwalik kuwalik.” (DL/98) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi kewalik anggenipun ngagem sanggul, nutupi mripat.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
99.	<i>Maksim kualitas.</i> Surti Kulinadirabi ngandharaken pamanggih ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan.	<i>Imajinasi.</i> Surti Kulinadirabi paring pamanggih miturut imajinasinipun piyambak.	Surti Kulinadirabi : “Owalah iya iki, tlethonge nganu.” Kang Gundhil : “Sing pener!” Surti Kulinadirabi : “Iya tlethonge nang ngarep lali. Nah kaya ngene kaya Puntadewa. ” (DL/99) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi kewalik anggenipun ngagem sanggul, sanggulipun wonten ing bathuk.
100.	<i>Maksim kualitas.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> ingkang lepat.	<i>Imajinasi.</i> Surti Kulinadirabi paring pamanggih miturut imajinasinipun piyambak.	Surti Kulinadirabi : “Brimob! Saya adalah komandan klepon! ” Kang Gundhil : “Pleton!” (DL/100) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi paring tuladha dados komandan pleton.
101.	<i>Maksim relevansi.</i> Kang Gundhil paring adharan ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Fatik.</i> Kaprigelanipun Kang Gundhil nalika <i>komunikasi</i> nindakaken <i>kontak</i> basa.	Surti Kulinadirabi : “Salah terus ki piye mas?” Kang Gundhil : “ Yawis saiki. ” (DL/101) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi paring tuladha dados <i>komandan</i> pleton ingkang lepat.
102.	<i>Maksim kualitas.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> ingkang lepat.	<i>Imajinasi.</i> Surti Kulinadirabi paring pamanggih miturut imajinasinipun piyambak.	Surti Kulinadirabi : “ <i>Saya brimob, saya adalah komandan apa?</i> ” Kang Gundhil : “Pleton.” Surti Kulinadirabi : “Pleton, ayo semuanya masuk dalam basiran! ” Kang Gundhil : “Barisan!” (DL/102) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi paring tuladha dados komandan pleton.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
103.	<i>Maksim kualitas.</i> Surti Kulinadirabi paring informasi ingkang lepat.	<i>Imajinasi.</i> Surti Kulinadirabi paring pamanggih miturut imajinasinipun piyambak.	Surti Kulinadirabi : “Anu <i>jalan di tempat! Jalan di tempat</i> basa Jawane apa mas? Oh, mlaku neng papan. Aku ki mbukak kamus anu Mbahmusastra ki lho.” Kang Gundhil : “Bausastra.” Surti Kulinadirabi : “ Ora ana Bausastra, ki salah terus ki. 79 ndhisik ki Mbahmusastra.... ” (DL/103) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi paring tuladha dados komandan pleton.
104.	<i>Maksim kualitas.</i> Surti Kulinadirabi paring informasi ingkang lepat.	<i>Imajinasi.</i> Surti Kulinadirabi paring pamanggih miturut imajinasinipun piyambak.	Surti Kulinadirabi : “Aku kaya pasukan anu apa prاون, apa? Kraton!” Kang Gundhil : “Kraton.” Surti Kulinadirabi : “ Iya pasukan karton. ” Kang Gundhil : “Kraton!” (DL/104) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi paring tuladha dados prajurit kraton.
105.	<i>Maksim relevansi.</i> Surti Kulinadirabi paring andharan ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Imajinasi.</i> Surti Kulinadirabi paring pamanggih miturut imajinasinipun piyambak.	Kang Gundhil : “Wah uwis, iki dienggo sing bener.” Surti Kulinadirabi : “Nah ngene iki kan ketok ayu meneh. Kakang? ” (DL/105) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi ngangge sanggul malih, nyepeng kipas sesarengan kaliyan Kang Gundhil, romantis.
106.	<i>Maksim relevansi.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>kontribusi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Referensial.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>kontribusi</i> ingkang nedahaken kahanan <i>objek</i> , inggih menika dhadha palsunipun menceng.	Kang Gundhil : “Bukti napa?” Surti Kulinadirabi : “Bukti tresna.” (ndandosi dhadha palsunipun) Kang Gundhil : “Hehehe. Aja aja ajaaa!” (DL/106) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi nyepeng kipas sesarengan kaliyan Kang Gundhil, Surti Kulinadirabi ndandosi dhadhanipun ingkang palsu.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
107.	<i>Maksim kualitas.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan.	<i>Imajinasi.</i> Surti Kulinadirabi paring pamanggih miturut imajinasipun piyambak.	Kang Gundhil : “Ana sindhen kok koplake kaya ngene! Heh heh heh! Aku trima ngene iki wae lah.” Surti Kulinadirabi : “Iki tak delok sapa ngerti ana kodhok. ” (DL/107) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi ndandosi dhadhanipun ingkang palsu.
108.	<i>Maksim pelaksanaan.</i> Surti Kulinadirabi ngandharaken <i>informasi</i> kanthi botenurut.	<i>Metalingual.</i> Surti Kulinadirabi ngandharaken pamanggih ingkang kangge ngandharaken pesen saking Dhe Waljinah.	Surti Kulinadirabi : “ Pisan nggo ngayahi para kanca, para kadang kelas G sing lagi apa iki nglestantunke budaya Jawa, tepuk tangan sek! Sing kaping telu iki mas, iki.” Kang Gundhil : “Apa meneh apa meneh?” Surti Kulinadirabi : “Apik acarane, <i>bermutu walaupun biayane akeh!</i> ” (DL/108) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi ngandharaken pesenan saking Dhe Waljinah kanthi botenurut.
109.	<i>Maksim kuantitas.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> ingkang linuwih.	<i>Referensi.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> miturut kasunyatan.	Kang Gundhil : “Dadi <i>ada budget</i> ta?” Surti Kulinadirabi : “Ho’oh, sinaosa biayane kuwi akeh. ” (DL/109) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi ngandharaken pesenan saking Dhe Waljinah.
110.	<i>Maksim kualitas.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>informasi</i> ingkang boten jumbuh kaliyan kasunyatan.	<i>Metalingual.</i> Surti Kulinadirabi ngandharaken pamanggih ingkang kangge ngandharaken pesen saking Dhe Waljinah.	Surti Kulinadirabi : “Sing kaping telu ana meneh mas.” Kang Gundhil : “Oh papat?” Surti Kulinadirabi : “ Hah? Telu! Telu kowe iki. ” (DL/110) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi ngandharaken pesenan saking Dhe Waljinah kanthi botenurut amargi etunganipun lepat.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
111.	<i>Maksim pelaksanaan.</i> Surti Kulinadirabi paring andharan ingkang boten cetha, boten wonten tegesipun.	<i>Metalingual.</i> Surti Kulinadirabi ngandharaken pamanggih ingkang kangge ngandharaken pesen saking Dhe Waljinah.	Kang Gundhil : “Artine?” Surti Kulinadirabi : “Ana artine. Nek ketol kecantol mata mrebes mili, nek mata kecantol ketol ora mrebes mili. ” (DL/111) <i>Konteks</i> : Surti Kulinadirabi ngandharaken pesenan saking Dhe Waljinah.
112.	<i>Maksim relevansi.</i> Surti Kulinadirabi paring andharan ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Referensial.</i> Surti Kulinadirabi paring <i>kontribusi</i> tumrap <i>objek</i> .	Surti Kulinadirabi : “Aku og. Eh gandheng wis wengi.” Kang Gundhil : “Iya?” Surti Kulinadirabi : “Aku tak balik sek.” Kang Gundhil : “Kukut?” Surti Kulinadirabi : “Ho’oh tak kukut sek. Ki tak benake. ” (DL/112) <i>Konteks</i> : Saderengipun wangsul, Surti Kulinadirabi ndandosi dhadhanipun ingkang palsu malih.
113.	<i>Maksim relevansi.</i> Surti Kulinadirabi paring andharan ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Direktif.</i> Surti Kulinadirabi mangaribawani para pamiyarsa.	Kang Gundhil : “Ehh, uwis ora usah ndemok-ndemok meneh!” Surti Kulinadirabi : “Ora, tak mbenake iki. Anu nuwun sewu kula pamit riyin. Bilih wonten klenta klentuning atur kula nyuwun pangapunten. Mangke menawi wonten sewu kalihewu nggih mangga wonten mrika. ” (DL/113) <i>Konteks</i> : Saderengipun wangsul, Surti Kulinadirabi ndandosi dhadhanipun ingkang palsu malih.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
114.	<i>Maksim relevansi.</i> Kang Gundhil paring pamanggih ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Direktif</i> Andharanipun Kang Gundhil mangaribawani Yu Jemblung supados lenggah.	Yu Jemblung : “Paaakk!!!” Kang Gundhil : “Yaaa! Lingguh! Lingguh! ” (DL/114) <i>Konteks</i> : Panik, Yu Jemblung (garwanipun Kang Gundhil) dugi kanthi mlajar.
115.	<i>Maksim kuantitas.</i> Yu Jemblung paring <i>informasi</i> ingkang kirang.	<i>Fatik.</i> Andharanipun Yu Jemblung nggambaraken kaprigelan <i>komunikasi</i> basa.	Kang Gundhil : “Piye piye piye?” Yu Jemblung : “ Aku ndek mau pas mau. ” (DL/115) <i>Konteks</i> : Panik, Yu Jemblung (garwanipun Kang Gundhil) sampun lenggah.
116.	<i>Maksim relevansi.</i> Yu Jemblung paring pamanggih ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Personal.</i> Yu Jemblung ngandharaken raos penasaran.	Kang Gundhil : “Ana apa meneh?” Yu Jemblung : “ Owalah kowe ki janeh kowe ki ngapa ta pak? ” (DL/116) <i>Konteks</i> : Panik, Yu Jemblung (garwanipun Kang Gundhil) sampun lenggah.
117.	<i>Maksim kuantitas.</i> Kang Gundhil paring <i>informasi</i> ingkang kirang.	<i>Personal.</i> Kang Gundhil ngandharaken raos jujur.	Darmayasa : “Lungguh! Aku tak takon, gajiimu apa kok isa ngombe kopiku?” Kang Gundhil : “Huahaha.” Yu Jemblung : “Lha iki, ngapurana kowe ngombe kopi ndarane!” Kang Gundhil : “ Demi Tuhan!! Hahaha.” (DL/117) <i>Konteks</i> : Darmayasa lan Sokayasa dugi nyuwun pirsu kaliyan Kang Gundhil lan Yu Jemblung kanthi nesu saha bingung, panik.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
118.	<i>Maksim kuantitas.</i> Kang Gundhil saha Yu Jemblung ngandharaken informasi ingkang kirang.	<i>Personal.</i> Kang Gundhil saha Yu Jemblung ngandharaken raos kaget.	Sokayasa : “Nek njaluk bojo kepiye ra Yu?” Kang Gundhil lan Yu Jemblung : “ Wuaa bojo! ” Darmayasa : “Mbayangke kuwi kan, mbayangke! Upama kuwi bakal kedaden ki kepiye?” (DL/118) <i>Konteks</i> : Darmayasa lan Sokayasa dugi nyuwun pirsu kaliyan Kang Gundhil lan Yu Jemblung kanthi nesu saha bingung, panik. Kang Gundhil lan Yu Jemblung lenggah wonten siti, Darmayasa lan Sokayasa jumeneng wonten ngajengipun.
119.	<i>Maksim kuantitas.</i> Yu Jemblung paring informasi ingkang linuwih.	<i>Referensial.</i> Yu Jemblung paring informasi babagan objek miturut kasunyatan.	Sokayasa : “Sampeyan kenal ora? Sampeyan kenal ora karo wong wedok ayu neng desa kene sing pinter nari?” Darmayasa : “Ngerti ora kowe kang? Ngerti ora?” Yu Jemblung : “ Endang pak! ” (DL/119) <i>Konteks</i> : Darmayasa lan Sokayasa dugi nyuwun pirsu kaliyan Kang Gundhil lan Yu Jemblung kanthi bingung, panik. Kang Gundhil lan Yu Jemblung lenggah wonten siti, Darmayasa lan Sokayasa jumeneng wonten ngajengipun.
120.	<i>Maksim relevansi.</i> Darmayasa paring pamanggih ingkang boten jumbuh kaliyan konteks tuturan.	<i>Referensial.</i> Darmayasa paring pamanggih tumrap sawijining prastawa.	Sokayasa : “Pak, kowe iki kok malah kenal karo Yu randha barang ki ngapa ta pak?” Darmayasa : “Eh ora bu. Lha ya bener sing diomongke karo kang gundhil iki. ” (DL/120) <i>Konteks</i> : Sokayasa curiga kaliyan Darmayasa amargi Darmayasa tepang kaliyana randha desa sebelah.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
121.	<i>Maksim relevansi.</i> Kang Gundhil paring andharan ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Fatik.</i> Andharanipun Kang Gundhil namung kangge <i>kontak</i> basa kemawon.	Yu Jemblung : “Ati-ati ya kang!” Kang Gundhil : “ Dhadhah sayang! ” (DL/121) <i>Konteks</i> : Kang Gundhil tindak dhateng desa sebelah kangge sowan kaliyan yu randha (Sokawera).
122.	<i>Maksim kuantitas.</i> Darmayasa paring <i>informasi</i> ingknag linuwih.	<i>Referensial.</i> Darmayasa paring pamanggih tumrap sawijining prastawa.	Sokayasa : “Pak! Aku ki bojomu masa ora dijak kowe iki pak?” Darmayasa : “ Lha iya, durung rampung aku bu. Maksude lak ya sampayan yu, terus sliramu bu, karo aku nggoleki Biting tekan saiki dolan ya durung ketemu. ” (DL/122) <i>Konteks</i> : Sokayasa protes kaliyan Darmayasa amargi boten dipunajak madosi Biting.
123.	<i>Maksim kuantitas.</i> Sendangsari paring <i>informasi</i> ingknag linuwih.	<i>Referensial.</i> Sendangsari ngandharaken prastawa ing sakiwa tengenipun.	Sokawera : “Piye lemu latihan nari? Wis tekan ngendi?” Sendangsari : “Halah halah mbok, wong lagi wae latihan mendhak kok mbok, dadi ya durung isa mbok. ” (DL/123) <i>Konteks</i> : Sante, napeni uwos, Sokawera (ibunipun Sendangsari) nyuwun pirsababagan latihan narinipun.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
124.	Maksim kuantitas. Sendangsari paring informasi ingknag linuwih.	Personal. Sendangsari ngandharaken raos kesel.	Sokawera : “Apik kuwi nduk. Isa nggo tambah pengalaman karo nggo tambah sangu kowe.” Sendangsari : “Iya mbok, ning aku ki kesel banget lho mbok. ” (DL/124) Konteks : Sante, napeni uwos, Sokawera (ibunipun Sendangsari) nyuwun pirsababagan latihan narinipun.
125.	Maksim kuantitas. Sendangsari paring informasi ingknag linuwih.	Personal. Sendangsari ngandharaken raos kesel.	Sokawera : “Kesel?” Sendangsari : “Ho’oh mbok. Lha wong latihane ki saben dina lho. Mulih ki saben bengi kae mbok. Awaku ki keju tenan mbok.” (DL/125) Konteks : Sante, napeni uwos, Sokawera (ibunipun Sendangsari) nyuwun pirsababagan latihan narinipun.
126.	Maksim relevansi. Sendangsari paring andharan ingkang boten jumbuh kaliyan konteks tuturan.	Personal. Sendangsari ngandharaken raos penasaran.	Sokawera : “Ealah nduk, ya jenenge latihan ya mesthi kesel. Ning ra ya kuwi wis dadi cita-citamu pengen dadi penari?” Sendangsari : “Iya mbok, dongake wae. Si mbok nonton aku ta? ” (DL/126) Konteks : Sante, napeni uwos, Sokawera (ibunipun Sendangsari) nyuwun pirsababagan latihan narinipun.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
127.	<i>Maksim relevansi.</i> Sendangsari paring andharan ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Referensial.</i> Sendangsari ngandharaken prastawa ingkang kadadosan wonten ing sakiwa tengenipun.	Sokawera : “Owalah ndhuk piye iki berase si mbok dho mawut kabeh?” Sendangsari : “ Lha kang Gundhil ki lho, ngomong wae. ” (DL/127) <i>Konteks</i> : Panik, Kang Gundhil dipunthuthuk kaliyan tampah dening Sokawera.
128.	<i>Maksim relevansi.</i> Sokawera paring andharan ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Fatik.</i> Kaprigelanipun Sokawera nalika <i>komunikasi</i> nindakaken <i>kontak</i> basa.	Kang Gundhil : “Lha aku ki iki campur bingung, campur bawur.” Sokawera : “ Yawis kang, saiki lungguha sik. ” (DL/128) <i>Konteks</i> : Kang Gundhil panik sanget.
129.	<i>Maksim relevansi.</i> Sendangsari paring andharan ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Personal.</i> Sendangsari ngandharaken raos boten sarujuk saha penasaran tumrap pamanggihipun Kang Gundhil.	Kang Gundhil : “Kowe wegah? Yen kowe wegah desa iki bakal kena bebendu! Dhong ora?!” Sendangsari : “ Ngapa kudu aku kang? Ngapa? ” (DL/129) <i>Konteks</i> : Panik, duka. Sendangsari boten purun dipundadosaken sarat.
130.	<i>Maksim kuantitas.</i> Kang Gundhil paring <i>informasi</i> ingkang linuwih.	<i>Direktif.</i> Kang Gundhil mangaribawani Sendangsari saha Sokawera.	Sendangsari : “Ngapa kudu aku kang? Ngapa?” Kang Gundhil : “Den Biting kae bocah bajang! Kowe barang yu! Pokoke perkara iki, anakmu gelem ora gelem kudu gelem! Yen ora gelem, awas kowe! Awas kowe! Titenana!! ” (DL/130) <i>Konteks</i> : Panik, duka. Sendangsari boten purun dipundadosaken sarat. Kang Gundhil nesu lan tansah meksa Sendangsari.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
131.	<i>Maksim relevansi.</i> Sokawera paring andharan ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Direktif.</i> Sokawera mangaribawani Sendangsari.	Sendangsari : “Aku trima mati wae mbok! Aku trima mati!” Sokawera : “Sendangsari!! Nduk, apa kowe tega ninggalke simbokmu iki?.... ” (DL/131) <i>Konteks</i> : Panik, duka. Sendangsari boten purun dipundadosaken sarat.
132.	<i>Maksim relevansi.</i> Sendangsari paring pamanggih ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Personal.</i> Sendangsari ngandharaken raos penasaran.	Dewi Tribuana : “Cah ayu, lagi ngapa kowe ana kene?” Sendangsari : “ Sapa sira? ” (DL/132) <i>Konteks</i> : Ing tlaga Bima, bingung, duka.
133.	<i>Maksim kuantitas.</i> Dewi Tribuana paring <i>informasi</i> ngkang linuwih.	<i>Fatik.</i> Dewi Tribuana nindakaken <i>kontak</i> basa kanthi nepangaken asmanipun.	Sendangsari : “Sapa sira?” Dewi Tribuana : “Kang pranyata, aku titising Sang Hyang Dewi Tribuana sing mbaureksa ana tlaga Bima kene. ...” (DL/133) <i>Konteks</i> : Ing tlaga Bima, bingung, duka.
134.	<i>Maksim relevansi.</i> Sendangsari paring pamanggih ingkang boten jumbuh kaliyan <i>konteks</i> tuturan.	<i>Personal.</i> Sendangsari ngandharaken raos depresi.	Dewi Tribuana : “Banjur? Ngapa kowe mlayu tekan tlagaku kene?” Sendangsari : “ Kula trima mati dewi, kula trima mati! ” (DL/134) <i>Konteks</i> : Ing tlaga Bima, bingung, duka.
135.	<i>Maksim kuantitas.</i> Dewi Tribuana paring <i>informasi</i> ngkang linuwih.	<i>Direktif.</i> Dewi Tribuana mangaribawani Sendangsari.	Sendangsari : “Nanging kula boten saguh dewi.” Dewi Tribuana : “Kabeh iki wis dadi pepesthening seka Gusti nduk, sejatine kowe kudu ngerti bocah bajang

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
			kuwi beda seka bocah liyan. Bocah bajang kuwi sakral, titisan, keturunan seka Kaladete. Kabeh kang dadi panjaluke kuwi wis wajib dituruti. Yen ora dituruti, bakal nggawa " (DL/135) <i>Konteks</i> : Ing tlaga Bima, bingung, duka.
136.	<i>Maksim kuantitas.</i> Dewi Tribuana paring <i>informasi</i> ngkang linuwih.	<i>Direktif.</i> Dewi Tribuana mangaribawani Sendangsari.	Sendangsari : "Kula boten ngertos dewi, kula boten mudheng." Dewi Tribuana : "Ana mangsane kowe bakal ngerti cah ayu. Ana mangsane bocah bajang kuwi kang bakal crita marang awakmu. Apa kang sejatine dikarepake seka kowe cah ayu. Aku ora bisa crita luwih akeh meneh. Saiki buangna niat elekmu adoh-adoh. Kowe ora ana gunane yen kowe mati ana tlagaku kene! Wis saiki muliha! Balia! " (DL/136) <i>Konteks</i> : Ing tlaga Bima, bingung, duka.
137.	<i>Maksim kuantitas.</i> Sokawera paring <i>informasi</i> ngkang linuwih.	<i>Direktif.</i> Sokawera mangaribawani Sendangsari.	Sendangsari : "Ora mbok, ben aku wae sing mati mbok. Ben aku wae!" Sokawera : "Ora nduk, ora! Yen kowe mati, si mbok ya melu mati! " (DL/137) <i>Konteks</i> : Ing tlaga Bima, bingung, duka.

Tabel salajengipun

No.	Wujud Penyimpangan	Paedahipun Penyimpangan	Indikator
138.	<i>Maksim relevansi.</i> Kyai Kaladete paring informasi ingkang boten jumbuh kaliyan konteks tuturan.	<i>Fatik.</i> Kaprigelanipun Kyai Kaladete nalika komunikasi nindakaken kontak basa.	Kyai kaladete : “Sendangsari!” Sendangsari : “Sapa kowe?” Kyai kaladete : “ Sendangsari, hooo. ” (DL/138) <i>Konteks</i> : Ing tlaga Bima, bingung, duka.
139.	<i>Maksim kuantitas.</i> Kyai Kaladete paring informasi ngkang linuwih.	<i>Direktif.</i> Kyai Kaladete mangaribawani Sendangsari.	Sendangsari : “Sapa kowe?” Kyai kaladete : “Aku Kyai Kaladete.” Sendangsari : “Ka Kaladete?” Kyai kaladete : “Iya. Aku kang mbaureksa, kang nguwasanai tlatah Dieng kene. Aku mreng nyilih ragane bocah bajang iki yaiku Biting. Ndhuk putuku Sendangsari, panampamu kang kaya mengkana sejatine kuwi ora pener. Apa kang dikarepake marang bocah bajang iki yaiku kowe mung dijaluk dadi kanca kanggo dolan saben dina. Dadi panampamu kang kaya mangkana mau pranyata luput. Kajaba seka kuwi kowe tak dhapuk kanggo njoged ing upacara bajang kang bakal tumeka ... ” (DL/139) <i>Konteks</i> : Ing tlaga Bima, bingung, duka.